

Suruhanjaya Sekuriti
Securities Commission
Malaysia

Keputusan Majlis Penasihat Syariah Suruhanjaya Sekuriti

Edisi Kedua

**BUKU KEPUTUSAN MAJLIS
PENASIHAT SYARIAH
SURUHANJAYA SEKURITI**

EDISI KEDUA

Suruhanjaya Sekuriti

3 Persiaran Bukit Kiara

Bukit Kiara

50490 Kuala Lumpur

Malaysia

Tel: 03-6204 8000 Faks: 03-6201 1818

www.sc.com.my

Hakcipta

© Suruhanjaya Sekuriti

Hak cipta terpelihara. Dilarang menerbit semula atau menyalin mana-mana bahagian dalam buku ini dalam apa jua bentuk (misalnya grafik, elektronik atau mekanikal, termasuk fotostat, rekod, pita atau sistem perolehan maklumat) tanpa kebenaran bertulis daripada Suruhanjaya Sekuriti, Malaysia.

Edisi Pertama 2002

Edisi Kedua 2006

Perpustakaan Negara Malaysia

Data Pengkatalogan-dalam-Penerbitan

Buku Keputusan Majlis Penasihat Syariah Suruhanjaya Sekuriti

Bibliography: p. 193

ISBN 983-9386-59-X

1. Capital market--Malaysia. 2. Securities--Malaysia. 3. Investment (Islamic law)--Malaysia.

332.0415088297

KANDUNGAN

PRAKATA DATO' ZARINAH ANWAR	v
PRAKATA DATUK SHEIKH GHAZALI HAJI ABDUL RAHMAN	vii
MAJLIS PENASIHAT SYARIAH SURUHANJAYA SEKURITI	1
KAEDAH PENYELIDIKAN DALAM PASARAN MODAL ISLAM	7
SUMBER DAN <i>MANHAJ</i> PENYELIDIKAN DALAM PASARAN MODAL ISLAM	8
PRINSIP MUAMALAT DALAM PASARAN MODAL ISLAM	15
<i>MUSYARAKAH MUTANAQISAH</i>	16
<i>BAI' DAYN</i>	18
<i>BAI' `INAH</i>	22
<i>BAI' MA`DUM</i>	25
<i>BAI' WAFI'</i>	28
<i>BAI' MUZAYADAH</i>	32
<i>SUFTAHAH</i>	35
<i>BAI' `URBUN</i>	38
<i>BAI' BIMA YANQATI' BIHI SI'R</i>	40
<i>KAFALAH KE ATAS MODAL MUDHARABAH</i>	42
<i>UJRAH TERHADAP JAMINAN</i>	48
<i>KLAUSA IBRA' DALAM DOKUMEN PERJANJIAN</i>	50
<i>IQTA'</i>	57
PRODUK PASARAN MODAL MENURUT PERUNDANGAN ISLAM	65
WARAN PANGGILAN	66
HAK LANGGANAN BOLEH PINDAH (TSR)	71
PENSEKURITIAN ASET	75

JUALAN SINGKAT TERKAWAL DAN PINJAM MEMINJAM SEKURITI	79
KONTRAK NIAGA HADAPAN MINYAK SAWIT MENTAH	84
KONTRAK NIAGA HADAPAN INDEKS KOMPOSIT	89
BON UKUR RUJUK ISLAM	94
PAJAKAN KEWANGAN DAN PAJAKAN OPERASI	99
SAHAM KEUTAMAAN	102
ISU PASARAN MODAL MENURUT PERUNDANGAN ISLAM	105
RIBA: PRINSIP DAN PEMBAHAGIANNYA	106
<i>GHARAR</i>	111
JUDI	116
<i>GHALAT</i>	118
SPEKULASI	121
<i>QABADH</i>	125
<i>DHA`WA TA`AJJAL</i>	131
<i>`UMUM BALWA</i>	135
<i>TA`WIDH</i>	137
<i>HIBAH RUQBA</i>	141
<i>HIBAH BERSYARAT</i>	146
PROSES <i>WHEN ISSUE</i>	148
PENETAPAN HARGA BERASASKAN HARGA HADAPAN	152
KRITERIA SYARIAH SEKURITI TERSENARAI	157
KRITERIA SYARIAH SEKURITI TERSENARAI	158
SYARIKAT BERCAMPUR	165
IMEJ SEBAGAI KRITERIA SEKURITI TERSENARAI	180
GLOSARI	189
BIBLIOGRAFI	195

PRAKATA DATO' ZARINAH ANWAR PENGERUSI SURUHANJAYA SEKURITI

Assalamu'alaikum warahmatullahi wabarakatuh dan salam sejahtera.

Saya bersyukur ke hadrat Ilahi kerana buku Keputusan Majlis Penasihat Syariah Suruhanjaya Sekuriti edisi kedua dapat diterbitkan untuk menjadi bahan bacaan dan rujukan bagi mengenali produk dan konsep Syariah yang digunakan dalam pasaran modal Islam di negara ini.

Pasaran modal Islam yang merupakan pelengkap kepada sistem perbankan Islam dan takaful di negara ini sedang berkembang dengan pesat. Perkembangan yang menggalakkan ini dapat dilihat bermula daripada awal tahun 90-an apabila banyak badan korporat menggunakan instrumen pasaran modal Islam untuk membiayai aktiviti ekonomi mereka. Pelabur juga telah menunjukkan minat untuk melabur dalam sekuriti patuh Syariah dan dalam unit amanah Islam. Terbitan bon korporat berasaskan prinsip Syariah juga telah menjadi instrumen kewangan yang penting dalam pasaran modal negara.

Sehubungan dengan itu, Suruhanjaya Sekuriti (Suruhanjaya) yang merupakan badan yang mengawal selia dan membangunkan pasaran modal akan terus melipatgandakan usaha bagi memajukan pasaran modal Islam di negara ini. Penubuhan Jabatan Pasaran Modal Islam (JPMI) di Suruhanjaya dan Majlis Penasihat Syariah (MPS) Suruhanjaya pada tahun 1996 merupakan usaha perintis ke arah mewujudkan pasaran modal Islam yang lebih teratur dan cekap. MPS dengan bantuan JPMI berperanan menasihati Suruhanjaya atas perkara-perkara yang berkaitan dengan pasaran modal Islam bagi memastikannya konsisten dengan prinsip-prinsip Islam. MPS juga turut mengkaji prinsip-prinsip Syariah yang boleh digunakan untuk memperkenalkan produk dan perkhidmatan baru dalam pasaran modal Islam di samping mengkaji instrumen pasaran modal konvensional yang sedia ada untuk menentukan sejauh mana instrumen berkenaan selaras dengan

prinsip Syariah. MPS juga berperanan mengkaji perkara-perkara khusus yang berkaitan dengan operasi pasaran modal Islam untuk memberi panduan dan nasihat kepada industri, pelabur dan juga kerajaan.

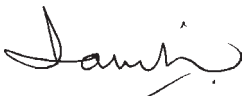
Suruhanjaya juga, dengan nasihat MPS, berusaha untuk terus mengenal pasti syarikat tersenarai di Bursa Malaysia yang mematuhi prinsip-prinsip Syariah. Senarai sekuriti patuh Syariah kini dikeluarkan sebanyak dua kali setahun sebagai panduan kepada pelabur yang ingin melabur dalam pelaburan yang mematuhi Syariah.

Pada masa yang sama, Suruhanjaya telah merangka perancangan jangka sederhana dan jangka panjang bagi memajukan pasaran modal Islam. Pelan Induk Pasaran Modal yang dilancarkan dalam tahun 2001, antara lain menggariskan objektif untuk menjadikan Malaysia sebagai pusat pasaran modal Islam antarabangsa. Justeru, bagi mencapai matlamat berkenaan, pengetahuan dan pendidikan yang menyeluruh tentang pasaran modal Islam perlu diberi perhatian dan disemai kepada pelabur, pengantara pasaran, badan pengawal selia dan semua yang terlibat secara langsung dalam pasaran modal Islam.

Peranan Suruhanjaya tidak hanya terhad kepada aktiviti pengawalseliaan sahaja, malahan turut mencakupi aktiviti pembangunan dan pendidikan pelabur dan masyarakat umum bagi memajukan pasaran modal negara. Dalam konteks pasaran modal Islam, pelbagai usaha telah dilakukan dengan memperkenalkan program pendidikan pelabur seperti mengadakan seminar, bengkel serta menerbitkan bahan bacaan. Justeru, penerbitan buku ini adalah merupakan usaha berterusan pihak Suruhanjaya menyebarkan kepada umum tentang semua keputusan yang telah diambil oleh MPS dalam siri mesyuarat mereka. Segala pandangan Syariah tersebut diolah dengan gaya bahasa yang ringkas supaya mudah difahami oleh semua golongan masyarakat.

Akhir kata, saya mengucapkan terima kasih kepada ahli MPS, kakitangan JPMM dan kepada semua pihak yang terlibat sama ada secara langsung atau tidak langsung dalam menjayakan penerbitan buku ini. Semoga buku ini dapat menjadi panduan yang berguna kepada semua lapisan masyarakat dan dapat menyumbang ke arah usaha melahirkan lebih ramai cendekiawan dan pelabur yang memahami pasaran modal Islam.

Sekian, wassalam.

Dato' Zarifah Anwar

**PRAKATA DATUK SHEIKH GHAZALI
HAJI ABDUL RAHMAN
PENGERUSI MAJLIS PENASIHAT SYARIAH
SURUHANJAYA SEKURITI**

Assalamu'alaikum warahmatullahi wabarakatuh dan segala pujian bagi Allah yang maha pengasih dan maha penyayang yang mengurniakan kepada manusia petunjuk dan ilmu pengetahuan, selawat dan salam kepada junjungan Nabi Muhammad s.a.w.

Setelah buku Keputusan Majlis Penasihat Syariah Suruhanjaya Sekuriti diterbitkan pada tahun 2002, banyak maklum balas yang telah diterima. Edisi kedua buku ini diterbitkan untuk mengemas kini dan menambah keputusan Majlis Penasihat Syariah (MPS) yang terbaru bagi pengetahuan dan rujukan umum.

Untuk memajukan pasaran modal Islam bukanlah suatu usaha yang mudah. Ia memerlukan pemahaman mendalam mengenai operasi pasaran modal yang berjalan kini di samping ijtihad kontemporari bagi menyelesaikan keperluan semasa umat Islam untuk menceburi kegiatan ekonomi yang selaras dengan prinsip Syariah.

Ahli MPS yang terdiri daripada mereka yang pakar dalam bidang *Muamalah* dan sistem kewangan Islam telah bergabung tenaga bagi menyelesaikan isu yang berkaitan secara langsung atau tidak langsung dengan pasaran modal Islam. Hasil daripada gabungan tenaga dan buah fikiran mereka yang mempunyai latar belakang pendidikan berbeza ini, satu penyelesaian praktikal dapat digarap ke arah membantu perkembangan pasaran modal Islam khususnya dan pasaran modal negara secara amnya.

Tidak dinafikan bahawa terdapat beberapa keputusan MPS yang berbeza dengan pendapat pakar Syariah di negara lain. Perbezaan ini wujud kerana terdapat perbezaan masa dan tempat dan juga perbezaan keperluan dan latar belakang sesebuah negara. Jika kita menyorot sejarah perkembangan perundangan Islam, perbezaan pandangan dalam masalah perkara cabang

(*furu'*) ini adalah sesuatu yang tidak asing di kalangan para mujtahid. Imam Syafi'i yang menjadi pengasas kepada Mazhab Syafi'i sendiri mempunyai dua pandangan berbeza bagi sesuatu isu yang sama apabila isu tersebut berlaku dalam persekitaran, latar belakang, masa dan tempat yang berbeza.

Sesungguhnya perbezaan pandangan ini merupakan satu keindahan dan rahmat kepada umat Islam yang secara sedar atau tidak dapat memberikan jalan keluar bagi setiap masalah dan memastikan Syariah dapat memenuhi kehendak dan keperluan masyarakat setempat dalam persekitaran geografi dan latar belakang yang berbeza. Apa yang perlu adalah kita saling hormat-menghormati setiap pandangan yang diberikan selagi pandangan tersebut berlandaskan hujah Syariah.

Dalam konteks pasaran modal Islam pula, perbezaan pandangan pakar Syariah adalah dalam perkara yang melibatkan perkara cabang dan perbezaan metodologi pelaksanaan. Ia tidak melibatkan perkara asas yang perlu dipatuhi dalam *Muamalah* seperti mengelakkan aktiviti riba, penipuan, unsur *gharar* dan perkara lain yang dilarang oleh Syariah.

Oleh itu, pihak MPS berharap perbezaan pandangan ini tidak menjadi penghalang yang boleh membantutkan perkembangan pasaran modal Islam di negara ini. Sebagai Majlis Penasihat Syariah kebangsaan bagi pasaran modal Islam negara, MPS perlu memegang hanya kepada satu pandangan praktikal untuk dijadikan rujukan umum dan tunggal bagi dilaksanakan dalam aktiviti pasaran modal Islam. Ini bagi mewujudkan sistem pasaran modal Islam yang lebih terancang dan seragam yang boleh diguna pakai oleh semua lapisan masyarakat. Ini juga akan dapat mengurangkan kekeliruan masyarakat tentang pelbagai pandangan Syariah yang berbeza.

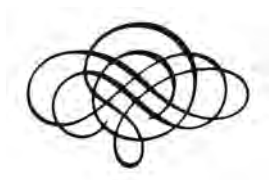
Melalui penerbitan buku ini, diharap dapat memberikan pendedahan yang jelas kepada masyarakat tentang keputusan dan pandangan MPS serta hujah Syariah yang menjadi asas kepada pembentukan keputusan tersebut. Namun begitu, MPS sentiasa mengalu-alukan pandangan daripada mana-mana pihak yang dapat menyumbang ke arah pasaran modal Islam yang lebih kukuh dan dinamik. Mudah-mudahan usaha yang dilakukan selama ini mendapat keredaan daripada Allah dan kepadaNya kita memohon taufik dan hidayah.

Sekian, wassalam.

Datuk Sheikh Ghazali Haji Abdul Rahman

**MAJLIS PENASIHAT SYARIAH
SURUHANJAYA SEKURITI**

MAJLIS PENASIHAT SYARIAH SURUHANJAYA SEKURITI: SUATU PENGENALAN

PENDAHULUAN

Suruhanjaya Sekuriti (Suruhanjaya), sebuah badan berkanun yang melapor terus kepada Menteri Kewangan, diwujudkan bawah *Akta Suruhanjaya Sekuriti 1993* (SCA). Ia merupakan agensi pengawal selia tunggal bagi pengawalseliaan dan pembangunan pasaran modal di Malaysia. Suruhanjaya mempunyai tanggungjawab langsung bagi penyeliaan dan pengawasan aktiviti institusi pasaran, termasuk bursa saham dan rumah penjelasan, dan mengawal selia semua pihak yang diberikan lesen bawah *Akta Perindustrian Sekuriti 1983* (SIA) dan *Akta Perindustrian Niaga Hadapan 1993* (FIA).¹

Dalam membangunkan pasaran modal negara, Suruhanjaya telah mengenal pasti pembangunan pasaran modal Islam sebagai salah satu daripada agenda utamanya.² Agenda ini diteruskan dalam Pelan Induk Pasaran Modal Malaysia yang dilancarkan pada 22 Februari 2001. Antara objektif utama yang digariskan oleh pelan ini ialah menjadikan Malaysia sebagai pusat pasaran modal Islam antarabangsa.³

1 *Akta Suruhanjaya Sekuriti 1993*, Seksyen 15.

2 Sila lihat Pelan Urusan Suruhanjaya Sekuriti 1998–2000 yang antara lain mengandungi agenda untuk membangunkan pasaran ekuiti, memudahcarakan pembangunan sekuriti hutang Islam, membangunkan kegiatan pelaburan berkelompok Islam dan memperkenalkan produk baru pasaran modal Islam.

3 Dalam mencapai matlamat menjadikan Malaysia sebagai pusat pasaran modal Islam antarabangsa, beberapa inisiatif strategik telah digariskan seperti berikut:

- Memudahcarakan pembangunan pelbagai bentuk produk dan perkhidmatan yang kompetitif berkaitan pasaran modal Islam;
- Mewujudkan pasaran sendiri untuk menggerakkan dana Islam secara berkesan;
- Memastikan kewujudan rangka kerja perakaunan, pencukaian dan pengawalseliaan yang sesuai dan komprehensif; dan
- Mempertingkatkan pengiktirafan nilai pasaran modal Islam Malaysia pada peringkat antarabangsa.

Sila lihat Suruhanjaya Sekuriti, *Capital Market Masterplan Malaysia*, Februari 2001, hh. 57, 108–114, 173–184.

Dalam mencapai hasrat murni ini, Suruhanjaya telah mengambil dua pendekatan iaitu:

- (a) Penyediaan prasarana yang diperlukan untuk penyelidikan, perbincangan dan dialog; dan
- (b) Usaha khusus untuk mengembang dan memperkukuh pasaran.⁴

Dengan pendekatan ini, sistem pasaran dualisme akan diwujudkan sebagaimana yang berlaku dalam sektor perbankan dan insurans. Beberapa langkah telah diambil oleh Suruhanjaya dalam penyediaan prasarana membangunkan pasaran modal Islam. Antara langkah tersebut ialah:

- (a) Menubuhkan Jabatan Pasaran Modal Islam (JPMI) (sebelum ini Unit Pasaran Modal Islam);
- (b) Menubuhkan Kumpulan Penyelidikan Instrumen Islam (KPII); dan
- (c) Menubuhkan Majlis Penasihat Syariah (MPS).

Berikut ialah penjelasan kepada langkah-langkah yang tersebut di atas.

JABATAN PASARAN MODAL ISLAM

Dalam usaha untuk membangunkan pasaran modal Islam, Suruhanjaya telah menubuhkan satu jabatan bawah Bahagian Dasar dan Pembangunan Pasaran, dikenali sebagai Jabatan Pasaran Modal Islam (JPMI). Jabatan ini diberi tanggungjawab untuk menjalankan penyelidikan dan pembangunan produk pasaran modal Islam dalam sektor ekuiti, hutang dan derivatif dan mengkaji sekuriti syarikat tersenarai. Ia mempunyai pegawai sepenuh masa yang memiliki latar belakang pendidikan Syariah, khususnya dalam bidang *fiqh muamalat* dan juga kewangan moden. Gandingan kerja yang menggabungkan tenaga professional daripada dua latar belakang berbeza ini penting dalam menghasilkan satu kumpulan kerja yang mampu mencapai matlamat yang telah digariskan.⁵ Hasil penyelidikan dan kajian yang telah

4 Nik Ramlah Nik Mahmood, "Regulatory Framework and the Role of the Securities Commission in Developing the Islamic Capital Market", National Conference on Islamic Banking and Investment, Kuala Lumpur, 19 November 1996, h. 5.

5 Khairil Anuar Abdullah, "The Issues and Prospects of Establishing a Sound Islamic Capital Market", Labuan International Summit on Islamic Financial and Investment Instruments, Financial Park Complex, Labuan, 16–18 Jun 1997, h. 5.

dijalankan oleh jabatan ini dibentangkan dalam MPS untuk mendapat kelulusan dan keputusan.

KUMPULAN PENYELIDIKAN INSTRUMEN ISLAM

Suruhanjaya telah menubuhkan KPII pada tahun 1994 yang dianggotai oleh pakar Syariah dan tokoh korporat. KPII berperanan membincangkan dan memutuskan isu berkaitan pasaran modal Islam di Malaysia. Kumpulan ini telah mengadakan mesyuarat sebanyak lapan kali sepanjang tahun 1995–1996.

Berikut ialah senarai ahli KPII (dari 1994 hingga 15 Mei 1996):

- (a) Dato' Sheikh Azmi Ahmad;
- (b) Dato' Mohd Khudzairi Dainuri;
- (c) Prof Madya Md Hashim Yahaya (kini bergelar Datuk);
- (d) Dato' Dr Abdul Halim Ismail;
- (e) Encik Nor Mohamed Yacop (kini bergelar Tan Sri dan Menteri Kewangan Ke II);
- (f) Dr Abdullah Ibrahim;
- (g) Ustaz Hassan Ahmad (kini bergelar Dato'); dan
- (h) Ustaz Md Nurdin Ngadimon.

MAJLIS PENASIHAT SYARIAH

JPMI telah menjalankan penyelidikan dan bertindak sebagai sekretariat kepada KPII. KPII telah menunjukkan kejayaan dalam meneroka asas-asas pembangunan pasaran modal Islam di Malaysia. Justeru itu Suruhanjaya berpendapat, peranan KPII perlu dikembangkan dan ia telah dinaikkan taraf menjadi sebuah badan yang lebih formal yang dinamakan MPS pada 16 Mei 1996. Penubuhan MPS ini telah mendapat restu daripada Menteri Kewangan Malaysia dan ia telah diberi mandat dalam memastikan

perjalanan pasaran modal Islam selaras dengan prinsip-prinsip Syariah. Bidang kuasanya ialah memberi nasihat kepada Suruhanjaya dalam semua perkara berhubung pembangunan pasaran modal Islam yang komprehensif dan bertindak sebagai pusat rujukan dalam semua isu pasaran modal Islam.⁶

Dalam memperkenalkan instrumen pasaran modal Islam, MPS telah mengambil dua pendekatan iaitu, pertama, dengan mengkaji kesahihan instrumen konvensional yang diamalkan oleh pasaran modal tempatan daripada perspektif Syariah. Kajian tertumpu kepada struktur, mekanisme dan penggunaan instrumen tersebut sama ada terdapat sebarang percanggahan dengan prinsip-prinsip Syariah. Manakala kaedah kedua ialah merangka dan membentuk instrumen kewangan baru berlandaskan prinsip-prinsip Syariah.

MPS juga diberi tanggungjawab untuk mengesahkan senarai sekuriti patuh Syariah (sebelum ini dikenali sebagai senarai sekuriti yang diluluskan Majlis Penasihat Syariah Suruhanjaya Sekuriti). Sehingga 28 Oktober 2005, sebanyak 857 sekuriti telah dikelaskan sebagai sekuriti patuh Syariah oleh MPS. Jumlah ini mewakili 85% daripada keseluruhan sekuriti yang disenaraikan di Bursa Malaysia. Senarai ini dikemaskinikan dari semasa ke semasa dan pihak Suruhanjaya mengumumkan senarai terkini sekuriti patuh Syariah sebanyak dua kali setahun. Senarai ini penting dalam membantu pelabur Islam mengenal pasti sekuriti yang selaras dengan prinsip Syariah dan sekali gus meningkatkan keyakinan mereka tanpa sebarang keraguan dalam membuat pelaburan.

Senarai sekuriti patuh Syariah ini dijadikan asas kepada pembentukan Indeks Syariah yang dilancarkan oleh Bursa Malaysia pada 17 April 1999. Dengan perkembangan ini, pelabur dapat mengukur prestasi pelaburan mereka dengan lebih cekap dan berkesan. Biarpun SCA tidak menyatakan secara jelas penubuhan MPS, namun seksyen 16 SCA ini memperuntukkan bahawa Suruhanjaya mempunyai kuasa penuh dalam menjalankan tugasnya berdasarkan undang-undang sekuriti. Manakala seksyen 18 SCA menyebut bahawa Suruhanjaya diberi kuasa untuk menubuhkan suatu jawatankuasa yang boleh membantunya menjalankan tugas berdasarkan akta, dan Suruhanjaya juga dibenarkan melantik sesiapa yang layak untuk menganggotai jawatankuasa tersebut.⁷

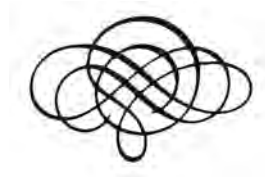
6 Nik Ramlah Nik Mahmood, "Regulatory Framework and the Role of the Securities Commission in Developing the Islamic Capital Market", National Conference on Islamic Banking and Investment, Kuala Lumpur 19 November 1996, h. 6.

7 *Akta Suruhanjaya Sekuriti 1993*.

Ahli MPS dilantik oleh Suruhanjaya setiap dua tahun sekali. Berikut ialah individu yang pernah dan sedang menganggotai MPS:

Nama / Jawatan	1996– 1998	1998– 2000	2000– 2002	2002– 2004	2004– 2006
1. Dato' Sheikh Azmi Ahmad	√	√			
2. Dato' Dr Abdul Halim Ismail	√	√	√	√	√
3. Dato' Dr Othman Ishak	√	√			
4. Dato' Dr Haron Din	√	√			
5. Datuk Md Hashim Yahaya	√	√	√	√	√
6. Dato' Hassan Ahmad	√	√	√	√	√
7. Datuk Sheikh Ghazali Abdul Rahman		√	√	√	√
8. Datuk Dr Abdul Monir Yaacob		√	√	√	√
9. Tan Sri Nor Mohamed Yacop	√				
10. Dr Mohd Daud Bakar	√	√	√	√	√
11. Prof Madya Dr Abdul Halim Muhammad			√	√	√
12. Dr Mohd Ali Baharum			√	√	√

KAEDAH PENYELIDIKAN DALAM PASARAN MODAL ISLAM

SUMBER DAN *MANHAJ* PENYELIDIKAN DALAM PASARAN MODAL ISLAM

KEPUTUSAN

Dalam mesyuaratnya yang ketiga pada 30 Oktober 1996, Majlis Penasihat Syariah (MPS) telah membincangkan panduan penyelidikan Syariah dalam pasaran modal dan memutuskan untuk menerima semua sumber dan *manhaj* (metodologi) fukaha *muktabar*. Sumber tersebut meliputi sumber utama dan sokongan yang diterima pakai dalam perundangan Islam sebagai sumber penyelidikan.

SUMBER UTAMA

Sumber utama dalam menjalankan penyelidikan dalam pasaran modal yang menjadi rujukan MPS ialah al-Quran dan al-Sunnah. Ini kerana Islam menggesa umatnya supaya merujuk kepada kedua-dua sumber tersebut bagi menyelesaikan masalah yang timbul dalam urusan harian sebagaimana firman Allah s.w.t.:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُوْبِ الْأَمْرِ مِنْكُمْ
فَإِنْ نَزَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ

Maksudnya: "Wahai orang beriman, taatilah Allah s.w.t. dan taatilah Rasul(Nya) dan ulil amri (orang berkuasa) di kalangan kamu. Sekiranya kamu berselisih pendapat tentang sesuatu perkara, maka rujuklah kepada Allah s.w.t. (al-Quran) dan Rasul (al-sunnah)."

(Surah al-Nisa' : 59)

Allah s.w.t. juga berfirman:

وَمَا آتَاكُمْ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا

Maksudnya: "Dan apa jua perintah yang dibawa oleh Rasulullah s.a.w. kepada kamu maka terimalah serta amalkan dan apa jua yang dilarangnya kamu melakukannya, maka patuhilah larangannya."

(Surah al-Hasyr: 7)

SUMBER SOKONGAN DAN *MANHAJ* PENYELIDIKAN

Selain dua sumber utama iaitu al-Quran dan al-Sunnah, MPS juga memutuskan untuk menerima pakai sumber-sumber sokongan dan *manhaj* perundangan Islam yang lain seperti *ijmak*, *qiyas*, *maslahah*, *istishsan*, *istishab*, *sadd zari'ah*, *urf*, *maqasid syari'ah*, *siyash syari'iyah*, *ta'wil*, *istiqra'*, *talfiq* dan lain-lain yang telah diterima pakai dalam perundangan Islam. Ini bersandarkan kepada hadis Rasulullah s.a.w. ketika Baginda melantik Muaz untuk menjadi kadi di Yaman. Rasulullah telah bertanya kepada Muaz tentang beberapa prinsip penting. Sabda Nabi s.a.w.: "Wahai Muaz, apakah rujukan kamu dalam memutuskan sesuatu keputusan?" Muaz menjawab bahawa beliau akan merujuk kepada al-Quran. Kemudian Rasulullah s.a.w. menyoal lagi: "Bagaimana jika perkara yang dihukum tidak terdapat dalam al-Quran?" Muaz menjawab bahawa beliau akan merujuk kepada sebarang keputusan yang pernah diputuskan oleh Rasulullah s.a.w. Kemudian Rasulullah s.a.w. bertanya lagi: "Bagaimana sekiranya perkara tersebut tidak pernah aku putuskan?" Lalu Muaz menjawab bahawa beliau akan berijtihad menggunakan pemikiran dan kebijaksanaannya untuk membuat keputusan. Cara Muaz menangani segala persoalan yang memerlukan keputusan hukum telah direstui oleh Rasulullah s.a.w. dengan sabda Baginda: "Segala puji bagi Allah s.w.t. yang telah memberi petunjuk kepada Rasulullah dan utusan Rasulullah (Muaz)."⁸

Justeru, perkara-perkara berkaitan dengan sumber sokongan adalah termasuk dalam *ijtihad* sebagaimana yang dinyatakan dalam hadis.

8 Hadis riwayat Abu Daud dan Tirmizi.

Ijmak

Ijmak bermaksud persepakatan *mujtahid* di kalangan umat Islam terhadap sesuatu hukum Syarak pada sesuatu zaman selepas kewafatan Rasulullah s.a.w.⁹ Tetapi, setakat mana kebenaran sesuatu hukum dikategorikan sebagai apa yang diijmakkan adalah sesuatu yang sukar kerana luasnya wilayah Islam dan wujudnya pelbagai aliran pemikiran di kalangan umat Islam. Oleh itu sebahagian besar ulama berpandangan, ijmak yang sebenarnya hanya berlaku pada zaman sahabat Rasulullah s.a.w. sebelum mereka keluar berpindah ke wilayah lain dan dakwaan ijmak selepas zaman tersebut adalah sesuatu yang agak sukar diterima.¹⁰

Qiyas

Qiyas merujuk kepada menyamakan hukum asal yang ada nas dengan perkara baru yang tiada nas tetapi mempunyai *'illah* yang sama. Justeru itu Imam Syafi'i telah menganggap *qiyas* sebagai asas kepada *ijtihad*.¹¹ Ia dianggap sebagai sumber perundangan yang banyak memberi sumbangan dalam menyelesaikan isu-isu baru yang belum dibahaskan.¹²

Maslahah

Maslahah bermaksud memutuskan sesuatu hukum berasaskan prinsip kebaikan am pada perkara yang tidak terdapat nas daripada al-Quran dan al-Sunnah secara jelas.¹³

Secara umumnya, perundangan Islam meletakkan *maslahah* dalam pelaksanaan sesuatu hukum. Justeru bagi perkara-perkara yang mendatangkan kebaikan dan keperluan kepada orang ramai, kebiasaannya ia akan mendatangkan dalil-dalil yang berbentuk perintah. Tetapi jika sesuatu itu mendatangkan kemudaratan, Syarak akan mendatangkan dalil yang melarang serta menegah daripada melakukannya.¹⁴

9 Abu Zuhrah, *Usul al-Fiqh*, Dar al-Fikr, Kaherah, tt., h. 185.

10 Abu Zuhrah, *Usul al-Fiqh*, hh. 188–189.

11 Abu Zuhrah, *Usul al-Fiqh*, h. 204.

12 Al-Zarqa', *Al-Madkhal al-Fiqhi al-Am*, Dar al-Fikr, Beirut, 1968, j. 1, h. 68.

13 Al-Zarqa', *Al-Madkhal al-Fiqhi*, j. 1, h. 90.

14 'Izz al-Din bin 'Abd al-Salam, *Qawa'id al-Ahkam*, Dar al-Makrifah, Beirut, tt., j. 1, hh. 2–4.

Istihsan

Istihsan merujuk kepada pengenehan sesuatu hukum yang mempunyai dalil atas suatu perkara dengan mengambil hukum lain yang lebih kukuh dan lebih kuat daripada hukum pertama, berasaskan dalil Syarak yang membolehkan tindakan sedemikian.¹⁵

Istishab

Istishab merujuk kepada pengekaln hukum yang terdahulu selagi belum terdapat dalil lain yang boleh mengubah hukum tersebut.¹⁶

Sadd Zari`ah

Sadd Zari`ah merujuk kepada pendekatan untuk menyekat perkara yang boleh membawa seseorang terjebak dalam perkara yang diharamkan. Ia dianggap sebagai langkah pencegahan awal untuk mengelakkan seseorang Islam daripada melakukan sesuatu yang dilarang oleh Allah s.w.t.¹⁷

`Urf

`Urf merujuk kepada kebiasaan yang diamalkan oleh sebahagian besar sesuatu masyarakat sama ada dalam bentuk percakapan atau perbuatan.¹⁸ Ia merupakan *`adat jama`iyyah* (amalan kebiasaan yang diterima pakai secara kolektif) dan boleh diterima pakai sebagai asas hukum selama ia tidak bercanggah dengan Syarak.¹⁹ Dalam konteks pasaran modal Islam, *`urf tijari* iaitu perkara yang menjadi amalan kebiasaan dalam perniagaan akan diambil kira sebagai asas sesuatu panduan dan hukum.

Maqasid Syariah

Maqasid Syariah merujuk kepada objektif yang ingin dicapai oleh Syariah

15 Al-Zuhaili, *Usul al-Fiqh al-Islami*, Dar al-Fikr, Damsyik, 1986, j. 2, h. 738. Abu Zuhrah, *Usul al-Fiqh*, h. 245. Abdul Wahab Khallaf, *Masadir al-Tasyri` al-Islami fi ma la Nassa fihi*, Dar al-Qalam, Kuwait, 1982, h. 71.

16 Abu Zuhrah, *Usul al-Fiqh*, h. 276.

17 Abu Zuhrah, *Usul al-Fiqh*, h. 268.

18 Al-Zarqa', *Al-Madkhal al-Fiqhi*, j. 1, h. 131.

19 Al-Zuhaili, *Usul al-Fiqh al-Islami*, j. 2, h. 828.

ketika menetapkan sesuatu hukum yang bertujuan menjaga *maslahat* manusia.²⁰

Siyasah Syar`iyyah

Siyasah Syar`iyyah merupakan suatu bidang dalam perundangan Islam yang membicarakan hukum berhubung kait dengan dasar dan pendekatan yang diambil untuk menyusun struktur pentadbiran negara dan urusan rakyat, selaras dengan ruh syariat. Ia meliputi soal pemerintahan pusat dan wilayah, ekonomi, kehakiman, keamanan, hubungan antarabangsa dan seumpamanya.²¹

Ta`wil

Ta`wil bermaksud usaha untuk menerangkan kehendak Syarak daripada sesuatu lafaz (dalil) tanpa terikat kepada pengertian zahir dalil tersebut. Sebaliknya maksud lain yang tersirat akan diterima pakai sekiranya disokong kuat oleh dalil lain yang menjelaskan bahawa Syarak menghendaki maksud tersebut.²² Ia penting kerana menyentuh tentang maksud jangkauan sesuatu dalil dan memahami kehendak Syarak bagi sesuatu dalil tersebut, kerana kadang kala sesuatu dalil bukan menghendaki makna zahirnya. Dalam hal ini, ia memerlukan bukti bahawa dalil tertentu mempunyai maksud yang lain daripada zahirnya.

Istiqra`

Ia merujuk kepada penelitian secara menyeluruh terhadap sesuatu perkara sebelum memberikan suatu kesimpulan hukum terhadap perkara tersebut. *Manhaj* ini dilaksanakan dengan membuat penelitian terhadap aplikasi dalil am atas hukum cabang yang berkaitan dan seterusnya mengeluarkan beberapa pengecualian jika ada.²³

20 Ahmad al-Raisuni, *Nazariyyah al-Maqasid`inda al-Imam al-Syatibi*, The International Institute of Islamic Thought, Herndon, 1992, h. 7.

21 Wizarah al-Auqaf wa al-Syu'un al-Islamiyyah, *Al-Mausu'ah al-Fiqhiyyah*, Kuwait, 1990, j. 25, hh. 294–310. Ahmad al-Husary, *Al-Siyasah al-Iqtisadiyyah wa al-Nuzum al-Maliyyah fi al-Fiqh al-Islami*, Maktabah al-Kulliyat al-Azhariyyah, Kaherah, tt., h. 12.

22 Al-Duraini, *Al-Manahij al-Usuliyyah, Muassasah al-Risalah*, Damsyik, tt., h. 189.

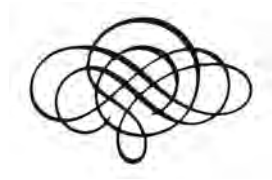
23 *Al-Mausu'ah al-Fiqhiyyah*, j. 4, h. 77. Al-Zuhaili, *Usul al-Fiqh al-Islami*, j. 2, h. 916.

Talfiq

Talfiq bermaksud mengemukakan sesuatu pendekatan yang tidak pernah diperkatakan oleh *mujtahid* silam.²⁴ *Manhaj* ini menggabungkan dua pandangan mazhab atau lebih dan menghasilkan pendapat lain yang tidak pernah diperkatakan oleh *mujtahid* terdahulu.

24 Al-Zuhaili, *Usul al-Fiqh al-Islami*, j. 2, h. 1143.

PRINSIP MUAMALAT DALAM PASARAN MODAL ISLAM

MUSYARAKAH MUTANAQISAH

KEPUTUSAN

Kumpulan Penyelidikan Instrumen Islam (KPII) dalam mesyuarat ketujuh pada 1 Disember 1995, memutuskan untuk menerima *musyarakah mutanaqisah* sebagai satu kaedah yang boleh digunakan untuk membentuk instrumen dalam pasaran modal Islam.

PENGENALAN

Istilah lain mengenai *musyarakah mutanaqisah* yang digunakan ialah *musyarakah muntahiyah bi tamlik*.²⁵ Ia adalah satu bentuk akad pensyarikatan, iaitu pihak pembiaya yang merupakan antara rakan kongsi, memberi hak kepada rakan kongsinya yang lain memiliki aset dengan sekali atau beberapa kali bayaran iaitu secara beransur-ansur, berdasarkan kepada syarat-syarat yang dipersetujui oleh kedua-dua pihak.²⁶

Contoh aplikasi *musyarakah mutanaqisah* dalam pasaran modal ialah misalnya syarikat ABC membeli sebuah bangunan bernilai RM80 juta dan kemudian menjual bangunan tersebut kepada pelanggan dengan harga RM100 juta, berdasarkan kaedah *bai` bi thaman ajil* (BBA) dalam tempoh 120 bulan. Oleh kerana syarikat ABC memerlukan kecairan, ia boleh melibatkan para pelabur dalam projek yang dijalankan itu dengan menerbitkan *sukuk*²⁷ berasaskan *musyarakah mutanaqisah*. Bagi tujuan

25 Muhammad Solah al-Sowi, *Musykilah al-Istithmar fi al-Bunuk al-Islamiyyah*, Dar al-Wafa, Kaherah, 1990, hh. 619, 621.

26 Al-Sowi, *Musykilah al-Istithmar*, h. 619.

27 *Sukuk* ialah suatu bentuk nota kewangan. Sila rujuk *Al-Mausu'ah al-Fiqhiyyah* j. 27, h. 46.

tersebut, syarikat ABC menyumbangkan saham dalam *musyarakah mutanaqisah* bagi pembelian bangunan (yang berharga RM80 juta tadi) dengan bahagian terkecil, katakan 10%. Manakala bahagian terbesar (90%) ialah saham daripada pihak para pelabur. Syarikat ABC akan membeli semula saham daripada pelabur setiap bulan mengikut jumlah dan tempoh yang dipersetujui iaitu 120 bulan. Ia akhirnya sampai kepada peringkat kesemua saham akan dimiliki oleh syarikat ABC semula.

HUJAH MENGHARUSKAN *MUSYARAKAH MUTANAQISAH*

Musyarakah mutanaqisah ialah instrumen baru bagi produk *musyarakah* dan telah diperkenalkan di Mesir.²⁸ Sebahagian besar fukaha semasa sepakat menerimanya sebagai antara kaedah dalam pasaran modal.²⁹ Ini kerana ia mengandungi beberapa unsur yang tidak bercanggah dengan nas dan kaedah umum Syariah. Unsur tersebut ialah:

- (a) Syarikat *`Inan*;
- (b) Janji daripada institusi kewangan untuk menjual bahagiannya kepada rakan kongsi; dan
- (c) Institusi menjual kesemua bahagian sahamnya kepada rakan kongsi secara keseluruhan atau sebahagian.³⁰

28 Abd al-Sami` al-Misri, *Al-Masraf al-Islami: `Ilmiyyan wa `Amaliyyan*, Maktabah Wahbah, Kaherah, 1988, hh. 69–70.

29 Markaz al-Iqtisad al-Islami, *Dalil al-Fatawa al-Syar'iyah fi al-A'mal al-Masrafiyyah*, Kaherah, 1989, hh. 66–67.

30 Al-Sowi, *Musykilah al-Istithmar*, hh. 619–627.

BAI` DAYN

KEPUTUSAN

Majlis Penasihat Syariah (MPS), dalam mesyuarat kedua pada 21 Ogos 1996, bersetuju untuk menerima prinsip *bai` dayn* iaitu jual beli hutang sebagai salah satu kaedah membentuk instrumen dalam pasaran modal Islam. Ini bersandarkan kepada pandangan sebahagian besar fukaha yang mengharuskan konsep ini dengan beberapa syarat. Dalam konteks pasaran modal, syarat-syarat ini akan dapat dipenuhi apabila terdapat suatu sistem pengawalseliaan yang telus yang memastikan *maslahat* (kepentingan) peserta pasaran terpelihara.

PENGENALAN

Dayn ialah hutang dan menurut perundangan Islam, ia mencakupi ruang lingkup yang luas iaitu bayaran kepada harga barangan, bayaran kepada *qardh* (hutang), bayaran *mahr* (mas kahwin) selepas isteri disetubuhi atau sebelumnya; yakni *mahar* yang belum dibayar selepas akad nikah, bayaran sewa, ganti rugi yang mesti dibayar kerana jenayah (*arsy*), ganti rugi atas kerosakan yang dilakukan, jumlah wang yang mesti dibayar kerana tebus talak (*khulu'*) dan barangan pesanan yang belum sampai (*muslam fih*).³¹

Dalam konteks pasaran modal Islam, *bai` dayn* ialah kaedah melakukan penjualan *dayn* yang wujud hasil daripada akad *mu`awadhat maliyyah* (akad pertukaran) seperti *murabahah*, *bai` bi thaman ajil* (BBA), *ijarah*, *ijarah munthiyah bi tamlik*, *istisna`* dan lain-lain.

31 Wahbah Al-Zuhaili, *Al-Fiqh al-Islami wa Adillatuhu*, Dar al-Fikr, Damsyik, 1989, j. 4, h. 432.

HUJAH MENGHARUSKAN *BAI' DAYN*

Kaedah *bai' dayn* ialah isu yang menjadi perdebatan di kalangan ulama silam dan semasa. Namun begitu tiada nas umum dan kata sepakat (ijmak) di kalangan mereka yang mengharamkannya.³²

Secara umumnya, sebahagian besar ulama bersependapat mengharuskan aktiviti menjual hutang kepada penghutang (orang yang berhutang).³³ Cuma mereka berbeza pendapat apabila menjual hutang kepada pihak ketiga, atas alasan penjual tidak berupaya menyerahkan perkara yang dijual kepada pembeli.

KPII, dalam mesyuarat kelapannya pada 25 Januari 1996, telah mengenal pasti *'illah* (sebab) bagi sesetengah fukaha tidak membenarkan *bai' dayn*. *'illah* tersebut secara amnya menyentuh tentang risiko kepada pembeli, *gharar*,³⁴ tidak berlaku *qabadh*³⁵ dan riba.

Pandangan Fukaha Silam

Mazhab Hanafi melihat dari sudut risiko yang bakal diterima oleh pembeli, penghutang dan sifat hutang itu sendiri. Mereka berpendapat untuk tidak membenarkan instrumen ini dilaksanakan kerana risiko tersebut tidak boleh diatasi dalam konteks penjualan hutang. Ini kerana hutang itu berbentuk *mal hukmi* (satu bentuk harta yang tidak nampak); pembeli hutang akan menanggung risiko yang besar kerana ia tidak memperoleh perkara yang dibeli dan penjual tidak dapat menyerahkan perkara yang dijual.³⁶

Mazhab Maliki telah membenarkan penjualan hutang kepada pihak ketiga dengan meletakkan beberapa syarat untuk memperkemas lagi perjalanan kaedah ini di pasaran. Syarat-syarat tersebut ialah:

- (a) Disegerakan pembayaran harga belian;
- (b) Orang yang berhutang berada di tempat jualan tersebut;

32 Ibnu Qayyim al-Jauziyyah, *l'lam al-Muwaqqi'in*, Dar al-Fikr, Beirut, j. 1, h. 388.

33 Al-Zuhaili, *Al-Fiqh al-Islami*, j. 4, h. 433.

34 Sila lihat keputusan MPS mengenai *gharar* untuk keterangan lanjut.

35 *Qabadh* bermaksud penguasaan dan pemilikan terhadap perkara yang telah dibeli. Ia banyak bergantung kepada *'urf* atau pengiktirafan kebiasaan masyarakat setempat. Sila lihat keputusan MPS mengenai *qabadh* untuk keterangan lanjut.

36 Al-Kasani, *Badai' al-Sana'i*, Dar al-Fikr, Beirut, tt., j. 5, h. 148.

- (c) Orang yang berhutang mengesahkan hutang tersebut;
- (d) Orang yang berhutang termasuk di kalangan mereka yang terikat dengan undang-undang supaya dia mampu menjelaskan hutangnya;
- (e) Bayaran harga bukanlah daripada jenis yang sama dengan *dayn*, dan sekiranya daripada jenis yang sama, perlulah sama kadarnya supaya tidak terjebak dalam riba;
- (f) Jual beli ini bukan antara emas dan perak, supaya tidak termasuk dalam jual beli mata wang yang tertangguh;
- (g) *Dayn* tersebut mestilah daripada benda yang boleh dijual biarpun sebelum diterima. Ini untuk mengelakkan *dayn* tersebut daripada jenis makanan kerana makanan tidak boleh dijual beli sebelum berlaku *qabadh*; dan
- (h) Tidak timbul permusuhan antara penjual dan pembeli yang boleh menyebabkan kesusahan kepada *madin* (penghutang).

Syarat-syarat yang digariskan Mazhab Maliki dapat dibahagikan kepada tiga kategori:³⁷

- (a) Bagi memelihara hak pembeli hutang;
- (b) Mengelakkan menjual hutang sebelum *qabadh*; dan
- (c) Mengelakkan berlakunya riba.

Mazhab Syafi'i berpendapat, menjual hutang kepada pihak ketiga dibenarkan sekiranya *dayn* itu *mustaqir*³⁸ dan ia dijual dengan *'ayn* (barang) tanpa bertanggung, iaitu hutang itu apabila dijual mestilah dibayar secara tunai, dengan harga tukarannya berupa *'ayn* seperti wang tunai atau benda yang nyata mengikut persetujuan.

37 Al-Dusuqi, *Hasyiah al-Dusuqi 'ala al-Syarh al-Kabir*, Dar Ihya' al-Kutub al-Arabiyyah, Kaheerah, tt., j. 3, h. 63.

38 *Dayn mustaqir* ialah hutang yang sabit tanggungan pembayarannya. Contohnya ialah nilai ganti rugi kerosakan dan harta yang ada pada penghutang. Sila rujuk Al-Syirazi, *Al-Muhazzab*, Dar al-Fikr, Beirut, tt., j. 1, h. 262.

Ibnu al-Qayyim berpendapat, *bai' dayn* dibenarkan kerana tidak terdapat nas umum dan ijmak yang melarangnya. Cuma menurutnya, apa yang ada ialah larangan *bai' kali' bi kali'*.³⁹

Hasil daripada kajian yang dibuat, maka dapat dirumuskan bahawa sebab utama perselisihan pendapat di kalangan fukaha silam tentang *bai' dayn* berlegar di sekitar keupayaan penjual menyerahkan jualannya. Ini dinyatakan sendiri oleh Ibnu Taimiyyah dan juga berasaskan kenyataan yang terdapat dalam kitab besar mazhab empat.

Hujah fukaha yang melarang *bai' dayn* kepada pihak ketiga kerana dibimbangi pembeli menanggung risiko yang besar (Mazhab Hanafi), jika diamati ada kebenarannya iaitu jika kaedah ini berjalan tanpa ada pengawasan dan pengawalan. Dalam konteks ini, *maslahat* pembeli perlu dijaga kerana ia adalah pihak yang menanggung risiko memperoleh hutang yang dijual kepadanya ketika melakukan akad pembelian. Dalam konteks Malaysia, instrumen sekuriti hutang yang dibentuk daripada prinsip *bai' dayn* dikawal selia oleh Bank Negara Malaysia dan Suruhanjaya Sekuriti bagi menjaga hak pihak yang terlibat dalam akad berkenaan. Justeru itu, syarat yang digariskan oleh Mazhab Maliki serta keseimbangan Mazhab Hanafi tentang risiko, boleh diatasi dengan penyeliaan dan pengawasan tersebut.

Maka dapatlah dirumuskan bahawa walaupun fukaha Mazhab Hanafi dan Maliki berbeza pendapat tentang *bai' dayn*, namun pendapat kedua-dua mazhab ini sebenarnya mempunyai titik pertemuan yang menuju kepada membenarkan prinsip berkenaan. Titik pertemuan pendapat mereka menyatakan bahawa *bai' dayn* dapat diterima sekiranya terdapat suatu sistem pengawalseliaan yang memastikan *maslahat* pembeli terjaga dalam sistem ekonomi.

Syarat kelima yang digariskan oleh Mazhab Maliki ialah berkaitan dengan pertukaran barangan *ribawi*. Dalam konteks penjualan hutang yang telah disekuritkan, sifat sekuriti itu membezakannya dengan mata wang lalu, ia tidak lagi tertakluk kepada syarat-syarat pertukaran barangan.

39 Ibnu Qayyim, *I'lam al-Muwaqqi'in*, j. 1, h. 388. *Bai' kali' bi kali'* ialah *bai' nasi'ah bi nasi'ah* yang bermaksud menjual hutang yang dibayar dengan hutang. Sebagai contoh, seseorang membeli makanan secara berhutang katakan dalam tempoh dua bulan. Apabila sampai tempoh, dia sepatutnya menjelaskan hutangnya. Namun dia berkata kepada penjual: "Saya masih belum ada makanan untuk membayar kembali, jualkan kepada saya ke suatu tempoh lagi." Lalu penjual menjualkannya kepada suatu tempoh lagi dengan menambahkan harga. Dalam kes ini, pembeli tidak mendapat apa-apa tukaran apabila dikenakan bayaran untuk dilanjutkan tempoh.

BAI` INAH

KEPUTUSAN

Majlis Penasihat Syariah (MPS), dalam mesyuarat kelima pada 29 Januari 1997, memutuskan bahawa *bai` inah* ialah satu kaedah yang diharuskan dalam pasaran modal Islam di Malaysia.

PENGENALAN

Bai` inah merujuk kepada jual beli yang berlaku antara penjual dengan pembeli. Penjual menjual asetnya kepada pembeli dengan harga tangguh lebih tinggi, kemudian penjual membeli semula aset tersebut daripada pembeli dengan harga tunai yang lebih rendah.

Sebahagian besar fukaha menyatakan terdapat tiga bentuk jual beli⁴⁰ yang dikategorikan sebagai *bai` inah* yang kesemuanya menyimpulkan bahawa

40 Bentuk-bentuk *bai` inah* ialah:

Penjual menjual sesuatu barangan kepada pembeli secara bertanggung dengan harga yang lebih mahal, kemudian penjual membeli semula barangan tersebut secara tunai dengan harga yang lebih murah.

Apabila urusan niaga melibatkan pihak ketiga. Penjual menjual sesuatu barangan bertanggung dengan harga, misalnya RM200. Setelah barangan diserahkan kepada pembeli, pembeli menjualkan pula kepada pihak ketiga dengan harga lebih rendah, katakan RM100. Kemudian pihak ketiga menjual semula barangan tersebut kepada pihak pertama (pemilik asal) dengan harga RM100. Ini bermakna pemilik asal memperoleh RM100 daripada urusan niaga tersebut.

Apabila seseorang ingin berhutang, katakan sebanyak RM70, pihak yang diminta enggan memberikan hutang dengan kaedah *qardh* sebaliknya mengaturnya seperti berikut: "Saya tidak memberikan *qardh* (hutang) kepada kamu tetapi saya jual kepada kamu baju ini secara bertanggung dengan harga RM100 sedangkan harganya di pasaran ialah RM70." Ini supaya si pembeli boleh menjualkannya di pasaran dengan harga RM70. Apabila pembeli bersetuju maka jual beli dilakukan. Apa yang berlaku ialah

semua aset yang dijual itu datangnya daripada pihak pembiaya. Pihak pembiaya menjual sesuatu barangan kepada pembeli dengan harga tangguh, kemudian pihak pembiaya membeli semula barangan tersebut dengan harga tunai yang dibayar dengan harga yang lebih murah daripada harga tangguh.⁴¹

HUJAH MENGHARUSKAN *BAI` INAH*

Pandangan Fukaha Silam

Fukaha silam tidak sepakat dalam menentukan hukum *bai` inah*. Berikut ialah pendapat-pendapat tersebut.

Sebahagian besar fukaha⁴² berpandangan, *bai` inah* tidak sah kerana ia merupakan jalan atau helah untuk menghalalkan riba.

Mazhab Hanafi berpandangan, *bai` inah* hanya sah sekiranya melibatkan pihak ketiga yang menjadi orang tengah antara penjual (pemiutang) dan pembeli (penghutang).

Manakala Mazhab Maliki dan Hanbali menolak *bai` inah* dan menganggapnya tidak sah. Ini berasas kepada prinsip *sadd zari'ah* iaitu bertujuan menyekat amalan berlakunya perkara yang diharamkan, dalam konteks ini riba.

Asas kepada pandangan sebahagian besar fukaha ini ialah hadis dialog antara Saidatina Aisyah r.a. dengan hamba Zaid bin al-Arqam yang menunjukkan tegahan *bai` inah*.⁴³ Mereka juga berpegang kepada hadis

pemilik baju tadi memperoleh lebihan RM30 daripada urusan niaga tersebut kerana pembeli akan membayar kepadanya RM100 secara bertangguh dan pihak yang ingin berhutang mendapat RM70 hasil penjualan baju tersebut di pasaran.

Sila rujuk Ibnu `Abidin, *Hasyiah Rad al-Muhtar*, Dar al-Fikr, Beirut, 1992, j. 5, hh. 273, 325. Al-Syaukani, *Nail al-Authar*, Dar al-Fikr, Beirut, 1994, j. 5, h. 294. Al-San'ani, *Subul al-Salam*, Dar al-Kitab al-'Arabi, Beirut, 1987, j. 3, hh. 76–77. Yusuf al-Qaradhawi, *Bai` al-Murabahah li al-Amir bi al-Syira*, Maktabah Wahbah, Kaherah, 1987, h. 64. Al-Zuhaili, *Al-Fiqh al-Islami*, j. 4, hh. 466–467.

41 Ibnu `Abidin, *Hasyiah Rad al-Muhtar*, j. 5, hh. 273 & 325. Al-Syaukani, *Nail al-Authar*, j. 5, h. 294. Al-San'ani, *Subul al-Salam*, j. 3, hh. 76–77. Yusuf al-Qaradhawi, *Bai` al-Murabahah*, h. 64. Al-Zuhaili, *Al-Fiqh al-Islami*, j. 4, hh. 466–467.

42 Mazhab Hanafi, Maliki dan Hanbali.

43 Ibnu `Abidin, *Hasyiah Rad al-Muhtar*, j. 5, hh. 273 & 325. Al-Syaukani, *Nail al-Authar*, j. 5, h. 294. Al-San'ani, *Subul al-Salam*, j. 3, hh. 76–77. Yusuf al-Qaradhawi, *Bai` al-Murabahah*, h. 64. Al-Zuhaili, *Al-Fiqh al-Islami*, j. 4, hh. 466–467.

Nabi s.a.w. yang menyatakan bahawa orang yang melakukan *bai` inah* akan ditimpa dengan kehinaan.⁴⁴

Mazhab Syafi'i dan Zahiri berpandangan, *bai` inah* adalah diharamkan. Sesuatu akad itu hanya dinilai daripada sudut zahirnya sahaja dan perkara yang berkaitan dengan niat diserahkan kepada Allah s.w.t. Mereka mengkritik hadis-hadis yang dijadikan hujah oleh sebahagian besar fukaha yang dianggap lemah dan tidak boleh dijadikan sandaran hukum.⁴⁵

Hasil daripada kajian terhadap pandangan fukaha silam dalam isu *bai` inah*, MPS telah memutuskan untuk menerima pakai pendapat Mazhab Syafi'i dan Zahiri yang mengharuskan *bai` inah*. Oleh itu, ia boleh dimajukan lagi bagi membentuk sesuatu produk dalam pasaran modal Islam di Malaysia. Ini boleh terjadi apabila institusi atau individu yang memerlukan modal untuk tujuan tertentu dapat menggunakan kaedah pembiayaan ini dengan menggunakan aset sebagai sandaran. Oleh kerana ia masih memerlukan aset tersebut, ia tetap boleh mencairkan aset tanpa kehilangan aset tersebut melalui kaedah ini.

44 Al-San'ani, *Subul al-Salam*, j. 3, hh. 76–77.

45 Sila rujuk nota kaki no 43 di muka surat 23.

BAI` MA`DUM

KEPUTUSAN

Kumpulan Penyelidikan Instrumen Islam (KPII) dan Majlis Penasihat Syariah (MPS) telah membincangkan isu *bai` ma`dum* dalam beberapa siri mesyuaratnya pada tahun 1995 dan 1997 berhubung isu waran dan kontrak niaga hadapan minyak sawit mentah dan memutuskan bahawa *bai` ma`dum* diharuskan.

PENGENALAN

Antara syarat bagi teori akad dalam perundangan Islam, ialah *mahal al-`aqd* atau *ma`qud alaih* (objek dalam jual beli) yang akan diperniagakan hendaklah wujud ketika akad tersebut berlaku.⁴⁶ Pembelian sesuatu objek yang tidak wujud ketika akad dianggap sebagai *bai` ma`dum*.

HUJAH MENGHARUSKAN BAI` MA`DUM

Isu *bai` ma`dum* telah diperbahaskan oleh fukaha silam ketika mereka membahaskan syarat objek dalam sesuatu akad jual beli. Satu kajian yang mendalam perlu dilakukan terhadap sebahagian besar penulisan *fikah* silam bagi mencari `illah (sebab) larangan *bai` ma`dum* supaya tidak berlaku kesilapan dalam penentuan hukum larangan *bai` ma`dum* atas banyak urus niaga moden.

46 Al-Zuhaili, *Al-Fiqh al-Islami*, j. 4, h. 172.

Pandangan Fukaha Silam

Mazhab Hanafi dan Syafi'i telah mensyaratkan objek jual beli mesti wujud semasa berlakunya akad. Jika tidak, akad tersebut akan dianggap tidak sah kerana sesuatu yang *ma'dum* tidak boleh dimiliki. Ini berdasarkan kepada larangan Nabi s.a.w. atas penjualan anak unta yang masih dalam kandungan dan penjualan sesuatu objek yang tidak wujud pada penjual. Namun mereka telah memberi pengecualian kepada akad *salam*, *ijarah*, *musaqah* dan *istisna'* berdasarkan kaedah *istihsan*.⁴⁷

Mazhab Maliki sependapat dengan Mazhab Hanafi dan Syafi'i dalam *mu'awadhat maliyah* (akad pertukaran), manakala dalam akad *tabarru'at* (akad pemilikan secara sukarela) seperti *hibah*, mereka tidak meletakkan syarat kewujudan objek akad. Yang penting, ia dijangka wujud pada masa akan datang.⁴⁸

Mazhab Hanbali pula tidak meletakkan syarat ini. Yang penting ialah sesuatu akad tidak mengandungi unsur *gharar* yang ditegah oleh Syariah. Ibnu Taimiyah dan Ibnu al-Qayyim telah mengupas persoalan *bai' ma'dum* dan telah merumuskan sesuatu jual beli dilarang bukan kerana *ma'dum* ketika berlangsungnya akad tetapi kerana wujudnya unsur *gharar* yang ditegah. Ini berdasarkan kepada dua hujah:⁴⁹

- (a) Tidak terdapat dalam al-Quran dan al-Sunnah mahupun pendapat sahabat Rasulullah s.a.w. yang menyatakan *bai' ma'dum* tidak harus. Cuma yang ada ialah hadis yang menyatakan larangan terhadap beberapa jenis jual beli barangan tertentu yang sifatnya tidak wujud. Larangan yang sama juga dikenakan terhadap jual beli beberapa jenis barangan yang sedia ada tetapi tidak wujud semasa berlakunya akad. Ini menunjukkan bahawa tegahan tersebut disebabkan adanya unsur *gharar* bagi jual beli berkenaan. *Gharar* yang dimaksudkan ialah adanya unsur tidak upaya untuk menyerahkan barangan yang dijual sama ada barangan tersebut sememangnya wujud atau tidak wujud sama sekali. Contoh silam ialah seperti menjual hamba yang lari dan binatang yang terlepas daripada ikatan. Walaupun barangan itu wujud namun penjual tidak upaya untuk menyerahkannya kepada pembeli,

47 Al-Kasani, *Badai'i al-Sana'i*, j. 5, hh. 138–139. Al-Zuhaili, *Al-Fiqh al-Islami*, j. 4, hh. 427–428. Ali al-Khafif, *Ahkam al-Mu'amalat al-Syar'iyyah*, Dar al-Fikr al-Arabi, Kaherah, tt., hh. 230–231.

48 Al-Kasani, *Badai'i al-Sana'i*, j. 5, hh. 138–139. Al-Zuhaili, *Al-Fiqh al-Islami*, j. 4, hh. 427–428. al-Khafif, *Ahkam al-Mu'amalat al-Syar'iyyah*, hh. 230–231.

49 Ibnu Qayyim, *l'lam al-Muwaqqi'in*, j. 2, hh. 8–10.

sedangkan ia merupakan tanggungjawab penjual sebaik sahaja sempurna akad jual beli. Kegagalan penjual melaksanakan tanggungjawab tersebut bermakna telah wujud unsur *gharar* yang dilarang.

- (b) Terdapat keadaan tertentu Syarak membenarkan *bai` ma`dum* dan ia dianggap sah. Sebagai contoh, jual beli buah-buahan dan bijiran yang sudah menampakkan baik hasilnya, yang telah dibenarkan oleh Nabi s.a.w. Ia adalah *bai` ma`dum* kerana pembeli belum boleh mengambil barangan jualan, sebaliknya terpaksa menunggu sehingga tempoh masak buah-buahan dan bijiran tersebut. Akad *salam*, *istisna`* dan *ijarah* juga merupakan contoh *bai` ma`dum* yang dibenarkan berdasarkan prinsip *istihsan*.⁵⁰ Semuanya ini membuktikan bahawa menjual sesuatu yang belum wujud atau belum dimiliki ketika akad tidak dilarang semata-mata kerana sifat *ma`dumnya*.

Justeru itu, hasil daripada kajian yang dibuat, `illah larangan *bai` ma`dum* adalah *gharar*⁵¹ bukan disebabkan ketidakwujudan objek. *Gharar* berlaku apabila penjual tidak berupaya menyerahkan objek yang dijual.

50 *Istihsan* bermaksud mengeneipkan sesuatu hukum yang mempunyai dalil atas sesuatu perkara dengan mengambil hukum lain yang lebih kukuh dan lebih kuat daripada hukum pertama berasas kepada dalil-dalil syarak yang membolehkan tindakan sedemikian.

51 Sila rujuk penjelasan lanjut ulasan terhadap *bai` ma`dum* dalam keputusan MPS mengenai hak langganan boleh pindah (TSR) dan *gharar*.

BAI` WAFI`

KEPUTUSAN

Majlis Penasihat Syariah (MPS), dalam mesyuarat ke-11 pada 26 November 1997, memutuskan bahawa *bai` wafa`* diharuskan menurut perspektif perundangan Islam dan boleh dimajukan sebagai satu kaedah untuk membentuk produk dalam pasaran modal Islam.

PENGENALAN

Terdapat beberapa istilah lain mengenai *bai` wafa`*, antaranya ialah *bai thanaya* bagi Mazhab Maliki, *bai` uhdah* bagi Mazhab Syafi'i, *bai` amanah* bagi Mazhab Hanbali, atau *bai` to`ah*, atau *bai` jaiz* dan sebahagian kitab Hanafi menamakannya dengan *bai` mu`amalah*.⁵²

Seksyen 118 *Majallah al-Ahkam al-`Adliyyah* telah mendefinisikan *bai` wafa`* sebagai jual beli yang meletakkan syarat bahawa apabila penjual membayar semula harga barangan yang dijual maka pembeli akan mengembalikan semula barangan jualan kepada penjual.⁵³

Mengikut al-Zarqa', ia merupakan suatu *`aqd tauthiqiy* (akad jaminan) dalam bentuk jual beli atas asas kedua-dua pihak yang berakad mempunyai hak menuntut untuk memperoleh kembali tukaran masing-masing.⁵⁴ Maksudnya

52 Nazih Hammad, *Mu`jam al-Mustalahat al-Iqtisodiyah fi Lughah al-Fuqaha`*, The International Institute of Islamic Thought, Herndon, 1993, h. 86.

53 Ali Haidar, *Durar al-Hukkam*, Dar al-Jil, Beirut, 1991, j. 1, h. 111.

54 Al-Zarqa', *Al-Madkhal al-Fiqhi*, j. 1, h. 544.

apabila jual beli *wafa'* berlaku, penjual mempunyai hak untuk menuntut kembali terhadap barangan yang dijualnya dengan membayar semula harga barang tersebut sepenuhnya kepada pembeli. Ia dinamakan *wafa'* kerana terdapat unsur berbentuk kewajipan melaksanakan syarat yang telah dipersetujui dalam akad iaitu memulangkan barangan yang dibeli apabila dituntut oleh penjual dengan membayar kembali harganya.⁵⁵

Ciri-ciri utama *bai' wafa'* ialah:⁵⁶

- (a) Penjual dan pembeli boleh menamatkan akad pada bila-bila masa;
- (b) Aset yang dijual beli secara *wafa'* hendaklah bukan daripada aset yang dimiliki secara *musya'*;⁵⁷
- (c) Pembeli boleh memanfaatkan harta yang dibeli secara *wafa'*;
- (d) Pembeli bertanggungjawab terhadap harta jika berlaku sebarang kerosakan disebabkan kelalaian dan kecuaiannya; dan
- (e) Pembeli tidak boleh membuat urusan niaga untuk memindahkan hak milik harta kepada orang lain dengan cara jual beli. Walau bagaimanapun, terdapat ulama Mazhab Hanafi yang membenarkan perpindahan aset kepada pihak ketiga dengan syarat aset itu masih boleh dituntut kembali.

Berdasarkan huraian tersebut, dapat dirumuskan bahawa pihak pembiaya bertindak sebagai pembeli aset daripada pihak yang memerlukan modal melalui kaedah ini. Ciri-ciri instrumen ini juga menunjukkan terdapatnya ciri-ciri *rahn* (gadaian) dalam *bai' wafa'* walaupun ia dilakukan dalam bentuk jual beli. Oleh sebab itu Al-Zarqa', ketika menghuraikan ciri-ciri *bai' wafa'*, menyatakan bahawa *bai' wafa'* gabungan antara akad *rahn* dan *bai'* (jual beli). Oleh kerana inovasi tersebut, ia dianggap suatu akad tersendiri dan tidak terikat sepenuhnya dengan kaedah *bai'* ataupun *rahn*.⁵⁸

Contoh *bai' wafa'* adalah seperti A menjual suatu harta kepada B dengan syarat yang dipersetujui oleh kedua-dua pihak berakad iaitu apabila A

55 Nazih Hammad, *Mu'jam al-Mustalahat al-Iqtisodiyah fi Lughah al-Fuqaha'*, h. 86.

56 Haidar, *Durar al-Hukkam*, 1991, j. 1, hh. 432-433.

57 Harta *musya'* ialah harta yang dimiliki secara bersama. Sila rujuk Nazih Hammad, *Mu'jam al-Mustalahat*, h. 248.

58 Al-Zarqa', *Al-Madkhal al-Fiqhi*, j. 1, h. 544. *Majallah Majma' al-Fiqh al-Islami*, OIC, Jeddah, bil. 7, j. 3, h. 12.

membayar semula harga aset tersebut, maka B akan mengembalikan semula aset tersebut kepada A. Penetapan harga jual beli adalah berdasarkan persetujuan kedua-dua belah pihak. Pihak pembeli boleh menggunakan aset tersebut dan mengambil apa-apa manfaat daripadanya selagi ia tidak membuat urus niaga yang boleh memindah hak milik kepada orang lain.

Contoh penggunaan *bai` wafa`* dalam pasaran modal ialah seperti sebuah syarikat ABC mendapat kontrak untuk membuat kapal, yang tempahannya dijangka siap dalam tempoh dua tahun. Pihak syarikat boleh menerbitkan *sukuk* atas prinsip *bai` wafa`* dengan mensekuritikan *dayn* (hutang) berjangka dua tahun tadi. Dengan menerbitkan *sukuk* ini, syarikat akan mendapat kecairan bagi mengendalikan projek lain dengan modal yang ada. *Sukuk* yang diterbitkan merupakan perkongsian pembiayaan di kalangan pelabur dalam projek kapal berkenaan. Apabila projek telah siap, syarikat ABC membeli semula *sukuk* daripada pelabur berserta dengan keuntungan projek berkenaan sebagaimana yang dipersetujui. Bagi *sukuk* jenis ini, keuntungan yang bakal diperoleh telah diketahui oleh pelabur, kerana modal dan kos serta keuntungan telah ditentukan.

HUJAH MENGHARUSKAN BAI` WAFa`

Pandangan Fukaha Silam

Fukaha silam tidak sepakat dalam menentukan hukum *bai` wafa`*. Mazhab Maliki, Hanbali dan *mutaqaddimun* (generasi awal) Mazhab Hanafi dan Syafi'i berpandangan, *bai` wafa`* tidak diharuskan kerana jual beli bukanlah menjadi maksud utama dalam akad *bai` wafa`*. Sebaliknya, tujuan utama ialah sebagai helah menghalalkan riba yang dilarang.⁵⁹

Generasi *mutakhirun* (terkemudian) Mazhab Hanafi dan Syafi'i telah mengharuskan *bai` wafa`* dengan alasan ia merupakan usaha untuk mengelakkan diri daripada terjebak dengan riba. Mereka mengharuskannya kerana keperluan masyarakat yang mendesak dan telah menjadi *urf* masyarakat pada kebanyakan tempat.⁶⁰

59 Yusuf Kamal, *Fiqh Iqtisad al-Suq*, Dar al-Wafa', Kaherah, 1996, h. 195. 'Ali al-Khafif, *Ahkam al-Muamalat*, h. 399.

60 Ba'alawi, *Bughyah al-Mustasyidin*, Dar al-Ma'rifah, tt., h. 133. Ibnu Nujaim, *Al-Bahr al-Ra'iq*, j. 6, hh. 8-9.

Sesetengah fukaha Mazhab Hanafi berpendapat kedua-dua penjual dan pembeli boleh menjual barang *wafa'* kepada pihak ketiga dengan syarat kedua-dua pihak bersetuju dengan tindakan pihak yang satu lagi.⁶¹ Malah ada di kalangan fukaha seperti Al-Ba'lawi daripada Mazhab Syafi'i dan Al-Sadr al-Syahid Omar Abdul Aziz dan Al-Marghinani daripada Mazhab Hanafi membenarkan pembeli menjual barang *wafa'* kepada pihak ketiga tanpa dirujuk kepada penjual *wafa'*.⁶²

61 Haidar, *Durar al-Hukkam*, j. 1, h. 432.

62 Ba'alawi, *Bughyah al-Mustasyidin*, h. 133. Ibnu Nujaim, *Al-Bahr al-Ra'iq*, j. 6, hh. 8-9.

BAI` MUZAYADAH

KEPUTUSAN

Majlis Penasihat Syariah (MPS), dalam mesyuarat ke-10 pada 16–17 Oktober 1997, membincangkan kaedah *bai` muzayadah* dan telah memutuskan bahawa kaedah ini diharuskan menurut perspektif perundangan Islam. Dengan keputusan tersebut, kaedah ini boleh dijadikan sebagai satu rujukan untuk membentuk sesuatu instrumen dalam pasaran modal Islam di Malaysia.

PENGENALAN

Bai` muzayadah merupakan tindakan penjual menawarkan barangan jualan di pasaran, kemudian diikuti permintaan beberapa orang pembeli yang berlumba-lumba menawarkan bayaran lebih tinggi. Proses ini berakhir dengan penjual menjual barangan tersebut kepada sesiapa yang menawarkan harga tertinggi. Dalam erti kata lain, jual beli ini adalah sama dengan jual beli secara lelong.⁶³ Nama-nama lain bagi kaedah ini yang telah digunakan oleh fukaha silam ialah *bai` fuqara'*, *bai` man kasadat bidha`atuhu*,⁶⁴ *bai` mahawij* dan *bai` mafalis*.⁶⁵

Konsep *bai` muzayadah* adalah relevan dalam banyak isu pasaran modal Islam, khususnya yang berkaitan dengan tindakan peserta pasaran mengambil keuntungan hasil daripada perbezaan harga. Ia juga menjadi hujah untuk mengharuskan spekulasi, selagi ia tidak bercanggah dengan prinsip-prinsip Syariah.

63 Nazih Hammad, *Mu`jam al-Mustalahat*, hh. 245–246.

64 Al-Hummam, *Al-Fatawa al-Hindiyah*, Dar al-Fikr, Beirut, 1991, j. 3, h. 210.

65 Nazih Hammad, *Mu`jam al-Mustalahat*, hh. 245–246.

HUJAH MENGHARUSKAN *BAI` MUZAYADAH*

Bai` muzayadah ialah bentuk jual beli yang telah wujud dan digunakan dalam sistem *muamalat* sejak sekian lama. Konsep jual beli ini menjadi topik perbahasan fukaha silam dalam menentukan statusnya. Justeru itu, dalam menilai status jual beli ini dari sudut Syariah, pandangan fukaha silam telah dikaji.

Sandaran *Athar*

Terdapat bukti amalan mengharuskan *bai` muzayadah* seperti yang berikut:

- (a) Imam Bukhari telah meletakkan satu topik khusus berkenaan *bai` muzayadah* dan telah meriwayatkan pandangan `Ata' yang menyatakan *bai` muzayadah* diterima pakai oleh masyarakat dalam penjualan harta rampasan perang,⁶⁶ dan
- (b) Anas r.a. telah meriwayatkan bahawa Nabi s.a.w. menjual hamparan dan bekas air dengan bertanya siapa yang ingin membelinya. Seorang lelaki sanggup membelinya dengan harga satu dirham lalu Nabi s.a.w. bertanya sesiapa yang sanggup menawarkan harga yang lebih tinggi. Seorang lelaki sanggup membayar sebanyak dua dirham lalu Nabi s.a.w. menjual kedua-dua barang tadi kepada lelaki tersebut.⁶⁷

Pandangan Fukaha Silam

Terdapat dua pandangan fukaha dalam menentukan hukum *bai` muzayadah*.

Sebahagian besar fukaha silam berpandangan, ia diharuskan oleh Syariah manakala sebilangan kecil pula tidak mengharuskannya. Sebab utama perbezaan pendapat tersebut ialah interpretasi terhadap hadis Nabi s.a.w. yang melarang membuat tawaran pembelian atas pembelian orang lain (*saum `ala saum akhihi*).⁶⁸

66 Al-Bukhari, *Al-Jami` al-Sahih*, Dar Ibn Kathir, Beirut, 1987, j. 2, h. 753.

67 Hadis riwayat al-Tirmizi dan al-Nasa'i. Al-Tirmizi, *Sunan al-Tirmizi*, Dar Ihya' al-Turath al-Arabi, Beirut, tt., j. 3, h. 522. Al-Nasa'i, *Sunan al-Nasai'i*, Maktabah al-Matbu'at al-Islamiyyah, 1986, j. 7, h. 259 (hadis no. 4518).

68 Ibnu Rusyd, *Bidayah al-Mujtahid*, Dar al-Jil, Beirut, 1986, j. 2, hh. 270–271.

Al-Kasani, salah seorang fukaha Mazhab Hanafi, telah menyebut bahawa *bai` muzayadah* tidaklah ditegah kerana Nabi s.a.w. sendiri mempraktikkannya.⁶⁹

Ibnu Humam, juga salah seorang fukaha Mazhab Hanafi, mengharuskan kaedah jual beli tersebut dengan alasan yang sama.⁷⁰

Ibnu Juzay, salah seorang fukaha Mazhab Maliki, mengharuskan kaedah ini kerana ia berbeza dengan jual beli *saum 'ala saum akhihi* yang ditegah, dan tidak wujud unsur tidak adil dalam memilih barangan.⁷¹

Ibnu Qudamah, salah seorang fukaha Mazhab Hanbali, telah menyebut *bai` muzayadah* diharuskan secara ijmak bersandarkan kepada amalan Nabi s.a.w.⁷²

69 Al-Kasani, *Bada'i` al-Sana'i*, j. 5, h. 232.

70 Ibnu Humam, *Takmilah Fath al-Qadir*, Dar al-Fikr, Beirut, tt., j. 6, h. 479.

71 Ibnu Juzay, *Al-Qawanin al-Fiqhiyyah*, Dar al-Qalam, Beirut, tt., h. 175.

72 Ibnu Qudamah, *Al-Mughni*, Dar al-Fikr, Beirut, 1994, j. 4, h. 302.

SUFTAJAH

KEPUTUSAN

Majlis Penasihat Syariah (MPS) telah membincangkan isu *suftajah* dalam beberapa siri mesyuaratnya dan telah mengambil keputusan untuk mengharuskan prinsip *suftajah* sebagai salah satu cara mengurus risiko dalam pasaran modal Islam. Ciri-ciri produk ini tidak bercanggah dengan prinsip-prinsip Syariah dan memberi manfaat kepada kedua-dua belah pihak iaitu pemiutang dan penghutang.

PENGENALAN

Perkataan *suftajah* berasal daripada perkataan Parsi yang telah diterima pakai oleh orang Arab. Ia memberi pengertian, suatu dokumen yang ditulis oleh seseorang kepada wakilnya atau penghutangnya di suatu tempat lain, yang mengarahkan orang berkenaan untuk membayar sejumlah wang kepada orang yang memberikan hutang kepadanya. Perkataan *suftajah* tidak jauh berbeza antara penggunaan bahasa Arab dan istilah fikahnya iaitu sebagai satu instrumen pemberian hutang dalam bentuk nota kewangan kepada seseorang untuk membolehkan pemiutang mendapat kemudahan menggunakannya di tempat lain yang telah ditentukan. Manfaat yang diberi oleh penghutang dengan cara ini adalah dari sudut pengurusan risiko. Pihak pemiutang dapat menghindarkan daripada risiko kehilangan wang dalam perjalanan kerana beliau hanya membawa nota *suftajah* sahaja.⁷³

73 Nazih Hammad, *Mu'jam al-Mustalahat*, h. 154. Sa'di Abu Jaib, *Al-Qamus al-Fiqhi*, Dar al-Fikr, Damsyik, 1988, h. 173. Ibnu `Abidin, *Hasyiah Rad al-Muhtar*, j. 5, h. 350. Al-Dusuqi, *Hasyiah al-Dusuqi*, j. 3, h. 224.

Antara bentuk aplikasi *suftajah* dalam dunia kewangan moden ialah proses penghantaran wang ke suatu tempat lain, misalnya pindahan bertelegraf (*telegraphic transfer*), cek kembara (*traveller's cheque*) dan kiriman wang (*money order*). Dalam konteks pasaran modal, ia berkaitan dengan nota kewangan.

HUJAH MENGHARUSKAN *SUFTAJAH*

Merujuk kepada penulisan fukaha silam, konsep *suftajah* bukanlah suatu konsep baru dalam mengurus risiko kewangan. Hasil daripada kajian yang dilakukan, MPS mendapati instrumen ini mempunyai asas seperti yang berikut:

Sandaran *Athar*

Terdapat beberapa riwayat dalam *al-Sunan al-Kubra* oleh al-Baihaqi yang menunjukkan bahawa *suftajah* telah diamalkan oleh para sahabat dan *tabi'in* antaranya Ali bin Abi Talib, Ibnu Abbas, Abdullah bin Zubair dan Ibnu Sirin.⁷⁴

Pandangan Fukaha Silam

Oleh kerana *suftajah* mempunyai unsur *hawalah* dan manfaat, terdapat perbezaan pendapat di kalangan fukaha tentang keharusannya untuk menjadi satu instrumen kewangan yang selaras dengan prinsip Syariah. Secara umumnya pandangan tersebut boleh dibahagikan kepada dua:

Pandangan tidak mengharuskan Suftajah

Mereka yang tidak mengharuskan *suftajah* mengaitkannya dengan unsur riba, kerana wujudnya tambahan dalam bentuk manfaat yang diperoleh oleh pemberi pinjaman. Terdapat hadis Nabi s.a.w. yang melarang *qardh* (hutang) dengan disyaratkan memberi pulangan berbentuk manfaat kepada pemiutang yang bermaksud:

“Setiap qardh (hutang) yang memberi manfaat kepada pemberi qardh adalah riba.”

74 Al-Baihaqi, *Al-Sunan al-Kubra*, j. 5, h. 352.

Pandangan mengharuskan Suftajah

Mazhab Maliki memberi kelonggaran mengharuskan instrumen *suftajah* dalam kegiatan harian dengan syarat mesti wujud suatu keadaan yang *dharurat* yang mana *suftajah* digunakan sebagai alat untuk mengelak risiko kehilangan wang dalam perjalanan.⁷⁵

Beberapa fukaha Mazhab Hanbali seperti Ibnu Taimiyah, Ibnu Qaiyyim dan Ibnu Qudamah berpandangan, instrumen *suftajah* tidak bertentangan dengan prinsip Syariah kerana manfaat instrumen kewangan ini diperoleh oleh kedua-dua belah pihak iaitu pemberi pinjaman dan peminjam.⁷⁶

75 Al-Dusuqi, *Hasyiah al-Dusuqi*, j. 3, h. 225. Al-Khurasyi, *Hasyiah Al-Khurasyi*, Dar al-Fikr, Beirut, tt., j. 4, h. 141.

76 Ibnu Qaiyyim, *l'lam al-Muwaqqi'in*, j. 1, h. 391. Ibnu Qudamah, *Al-Mughni*, j. 4, hh. 390–391.

BAI`URBUN

KEPUTUSAN

Majlis Penasihat Syariah (MPS), dalam mesyuarat ke-13 pada 19 Mac 1998, ketika membincangkan isu kontrak niaga hadapan indeks komposit memutuskan bahawa *bai`urbun* diharuskan menurut perspektif perundangan Islam.

PENGENALAN

Ia boleh disebut dengan beberapa sebutan antaranya *`urbun*, *`arabun* dan *`urban*. Ia merupakan wang pendahuluan yang dibayar oleh pembeli kepada penjual dalam sesuatu akad jual beli. Sekiranya jual beli diteruskan maka wang pendahuluan ini akan menjadi sebahagian daripada harga barangan. Jika tidak, maka wang ini dianggap sebagai *hibah* (pemberian) daripada pembeli kepada penjual.⁷⁷

Contohnya, A ingin membeli kereta berharga RM40,000 daripada Syarikat XYZ. Sebagai tempahan pembelian, A diminta membayar wang *`urbun* sebanyak RM4,000 dan disyaratkan bahawa wang ini tidak akan dipulangkan kepadanya sekiranya ia bertindak membatalkan tempahan tersebut. Namun apabila pembelian diteruskan, maka wang pendahuluan ini akan dianggap sebahagian daripada harga kereta. Ini bermakna A hanya perlu membayar sejumlah RM36,000 sahaja untuk melunaskan baki harga kereta tersebut.

77 Nazih Hammad, *Mu`jam al-Mustalahat*, h. 196. Al-Zuhaili, *Al-Fiqh al-Islami*, j. 4, h. 448. Al-Zarqa', *Al-Madkhal al-Fiqhi*, j. 1, h. 495.

HUJAH MENGHARUSKAN *BAI`URBUN*

Berdasarkan kepada kajian yang telah dilakukan oleh MPS, kaedah ini diharuskan menurut perspektif Syariah berdasarkan kepada hujah yang berikut:

Pandangan Fukaha Silam

Fukaha silam tidak sepakat dalam menentukan hukum *bai`urbun*. Berikut adalah kesimpulan pendapat mereka:

Sebahagian besar fukaha berpandangan *bai`urbun* tidak diharuskan kerana mengandungi unsur-unsur *gharar*, judi dan mengambil harta secara tidak sah. Mereka juga berhujah dengan larangan Nabi s.a.w. terhadap *bai`urbun*.⁷⁸

Sebahagian *tabi'in* antaranya Mujahid, Ibnu Sirin, Nafi' bin Haris, Zaid bin Aslam dan Mazhab Hanbali berpandangan, *bai`urbun* diharuskan berdasarkan kepada amalan Saidina Omar al-Khattab r.a. Beliau pernah mewakili Nafi' untuk membeli sebuah rumah daripada Safwan bin Umayyah di Mekah untuk dijadikan penjara. Safwan telah meminta Omar membayar wang pendahuluan dan mensyaratkan wang tersebut akan menjadi miliknya, jika Omar r.a. membatalkan akad tersebut. Syarat ini dipersetujui oleh Omar.⁷⁹ Pendapat ini diperkuatkan oleh pendapat Kadhi Syuraih yang menyebut sesiapa yang menyebabkan *ta'attul* (tergendala) dan *intizar* (menunggu) perlu membayar ganti rugi kepada pihak yang terjejas.⁸⁰

Walaupun ada dua pandangan bagi kaedah jual beli ini, MPS memutuskan bahawa konsep *bai`urbun* diharuskan dan boleh dimajukan dalam membentuk sesuatu instrumen untuk pasaran modal Islam di Malaysia. Telah menjadi amalan masyarakat dalam mengurus niaga, mereka membayar wang pendahuluan sebagai suatu bayaran, supaya hak mereka tidak hilang dalam tempoh tertentu. Perkara ini tidak bercanggah dengan prinsip-prinsip Syariah kerana ia merupakan *urf sahih*, untuk memastikan *muamalat* berjalan dengan lancar. Hadis yang menunjukkan larangan Nabi s.a.w. terhadap *bai`urbun* ialah hadis yang lemah.

78 Ibnu Rusyd, *Bidayah al-Mujtahid*, j. 2, h. 264. Al-Zuhaili, *Al-Fiqh al-Islami*, h. 449.

79 Ibnu Qudamah, *Al-Mughni*, j. 4, hh. 312–313.

80 Al-Zarqa', *Al-Madkhal al-Fiqhi*, h. 496.

BAI` BIMA YANQATI` BIHI SI`R

KEPUTUSAN

Majlis Penasihat Syariah (MPS), dalam mesyuarat ke-10 pada 16–17 Oktober 1997 dan mesyuarat ke-11 pada 26 November 1997, ketika membincangkan isu kontrak niaga hadapan minyak sawit mentah, memutuskan bahawa prinsip *bai` bima yanqati` bihi si`r* (BBMYS) diharuskan menurut perspektif perundangan Islam.

PENGENALAN

BBMYS, sebagaimana yang dinyatakan oleh Ibnu Qayyim, ialah amalan pengambilan barang belian seperti roti, daging dan minyak oleh pembeli daripada pihak penjual setiap hari pada jumlah tertentu, kemudian pembayarannya dilakukan berdasarkan harga pasaran pada akhir bulan atau tahun tanpa menentukan harganya ketika akad.⁸¹ Amalan ini tidak akan menyebabkan perselisihan antara penjual dengan pembeli kerana masing-masing telah bersetuju tentang cara membayar dan menentukan harga.

HUJAH KEHARUSAN *BAI` BIMA YANQATI` BIHI SI`R*

Kaedah jual beli berdasarkan BBMYS bukanlah sesuatu yang baru. Fukaha silam telah menentukan statusnya dengan berpandukan prinsip-prinsip Syariah. Berikut dikemukakan kesimpulan pandangan mereka.

81 Ibnu Qayyim, *l'lam al-Muwaqqi'in*, j. 4, hh. 5–6.

Secara umumnya terdapat dua pandangan fukaha mengenai jual beli menggunakan cara ini. Pandangan pertama terdiri daripada majoriti fukaha yang menolak BBMYS. Penolakan tersebut berdasarkan kepada wujudnya unsur *jahalah* (tidak jelas) pada harga ketika akad dilakukan yang menyebabkannya tidak sah.⁸²

Pandangan kedua pula merupakan pendapat sebahagian fukaha seperti Imam Ahmad bin Hanbal, Ibnu Taimiyyah dan Ibnu al-Qayyim daripada Mazhab Hanbali yang telah menerima kaedah ini. Ibnu `Abidin daripada Mazhab Hanafi juga bersetuju dengan konsep tersebut melalui satu akad yang dinamakan sebagai *bai` istijrar*. Mereka mengharuskan jual beli ini, kerana cara menetapkan harga telah mengelakkan daripada berlakunya *jahalah* dan pertikaian.⁸³

Mazhab Hanbali menggunakan *qiyas*⁸⁴ dalam mengharuskan akad BBMYS. Menurutnya, jual beli seperti ini sama dengan penetapan harga secara *mithl* atau menurut harga pasaran. Cara tersebut sememangnya telah diharuskan oleh syarak. Banyak urusan niaga lain yang sedia ada dibenarkan oleh syarak berasaskan konsep *thaman al-mithl* ini. Ia diperkuatkan lagi oleh ketiadaan larangan secara jelas daripada al-Quran, al-Sunnah, ijmak dan amalan sahabat Nabi s.a.w. yang melarang jual beli secara demikian. Ia juga merupakan amalan masyarakat yang dapat diterima oleh sesama mereka sebagai satu kemudahan.⁸⁵

82 Ibnu Qayyim, *I'lam al-Muwaqqi'in*, j. 4, h. 8.

83 Ibnu Qayyim, *I'lam al-Muwaqqi'in*, j. 4, h. 8. Ibnu Taimiyyah, *Al-'Uqud*, Maktabah Ibnu Taimiyyah, Kaherah, tt., h. 223. Ibnu `Abidin, *Hasyiah Rad al-Muhtar*, j. 4, h. 516.

84 *Qiyas* merujuk kepada menyamakan hukum baru dengan hukum sedia ada disebabkan kedua-duanya mempunyai `illah yang sama. Sila rujuk Al-Zuhaili, *Usul al-Fiqh*, j. 1, h. 603.

85 Ibnu Qayyim, *I'lam al-Muwaqqi'in*, j. 4, h. 8. Ibnu Taimiyyah, *Al-'Uqud*, h. 223. Ibnu `Abidin, *Hasyiah Rad al-Muhtar*, j. 4, h. 516.

KAFALAH KE ATAS MODAL MUDHARABAH

KEPUTUSAN

Majlis Penasihat Syariah (MPS), dalam mesyuarat ke-35 pada 7 November 2001, memutuskan bahawa jaminan pihak ketiga terhadap modal yang dilaburkan berasaskan kepada prinsip *mudharabah* adalah diharuskan.

PENGENALAN

Kafalah secara umumnya bermaksud jaminan. Ia didefinisikan sebagai satu akad yang menggabungkan *zimmah* (liabiliti) seseorang dengan *zimmah* seorang yang lain.⁸⁶

Ia adalah suatu kontrak jaminan iaitu kesanggupan pihak penjamin menanggung jamin sebarang tuntutan hak dan obligasi yang mesti ditunaikan oleh pihak yang dijamin. Prinsip ini juga digunakan terhadap jaminan hutang iaitu jaminan pihak penjamin untuk membayar obligasi penghutang apabila penghutang gagal berbuat demikian. Ia juga dikenali sebagai *dhaman*.⁸⁷

Dari segi objektif akad, *kafalah* termasuk dalam kategori *‘uqud tauthiqat* (akad jaminan).⁸⁸ Dari sudut *tabadul huquq* (pertukaran hak-hak) pula, ia mengandungi maksud *tabarru`* di awal akad dan *mu`awadhat* di akhirnya.⁸⁹

86 Haidar, *Durar al-Hukkam*, j. 1, h. 724.

87 Suruhanjaya Sekuriti, *Garis Panduan Sekuriti Islam*.

88 Al-Zarqa', *Al-Madkhal al-Fiqhi*, j. 1, h. 583.

89 Al-Zarqa', *Al-Madkhal al-Fiqhi*, j. 1, h. 579.

Secara umumnya akad *kafalah* boleh dibahagikan kepada dua bentuk iaitu:

- (a) *Kafalah bi mal* iaitu jaminan untuk memulangkan sesuatu harta kepada pemiliknya; dan
- (b) *Kafalah bi nafs* iaitu jaminan untuk membawa seseorang kepada pihak tertentu seperti mahkamah.⁹⁰

Bagi isu ini, bentuk *kafalah* yang berkaitan ialah *kafalah bi mal* dan ia boleh dibahagikan pula kepada tiga kategori utama iaitu:

- (a) *Kafalah bi dayn* iaitu jaminan pembayaran balik hutang yang ditanggung oleh pihak lain. Ia bermaksud jika pihak yang dijamin gagal melaksanakan obligasinya dalam membayar hutang, maka pihak penjamin akan mengambil alih obligasi tersebut;
- (b) *Kafalah bi 'ayn* atau *kafalah bi taslim* iaitu jaminan pembayaran harga sesuatu barang atau jaminan penyerahan dalam sesuatu transaksi. Sebagai contoh dalam jual beli, seseorang bersetuju untuk menjamin penyerahan barang jualan kepada pembeli. Seandainya penjual gagal melaksanakan obligasinya mengikut perjanjian, penjamin akan bertanggungjawab membuat penyerahan; dan
- (c) *Kafalah bi darak* iaitu jaminan bahawa sesuatu harta bebas daripada sebarang tuntutan hak. Jaminan ini khusus untuk transaksi yang melibatkan perpindahan pemilikan harta atau hak yang memastikan ia bebas daripada sebarang tuntutan hak ke atasnya. Sebagai contoh, jika A mendakwa dan dapat membuktikan bahawa barang yang dibeli oleh B adalah miliknya, maka penjamin yang berkenaan bertanggungjawab memastikan B mendapat kembali jumlah harga barang berkenaan yang telah dibayar kepada penjual.⁹¹

Mudharabah ialah suatu kontrak yang melibatkan persetujuan antara dua pihak iaitu antara *rabb mal* (pelabur) yang menyediakan 100% dana dan *mudharib* (pengusaha) yang menguruskan sesuatu projek yang selaras dengan prinsip Syariah mengikut kepakaran mereka. Sebarang keuntungan yang diperoleh hasil pelaburan yang dibuat akan diagihkan berdasarkan

90 Al-Zarqa', *Al-Madkhal al-Fiqhi*, j. 1, h. 542. Haidar, *Durar al-Hukkam*, j. 1, hh. 732-734. Ibnu Rusyd, *Bidayah al-Mujtahid*, j. 2, h. 378.

91 Al-Zarqa', *Al-Madkhal al-Fiqhi*, j. 1, h. 542. Haidar, *Durar al-Hukkam*, j. 1, h. 732-734.

nisbah yang dipersetujui semasa akad. Manakala jika berlaku kerugian, ia akan ditanggung sepenuhnya oleh *rabb mal*.⁹²

HUJAH MENGHARUSKAN KAFALAH KE ATAS MODAL MUDHARABAH

Hukum Asal Jaminan Modal *Mudharabah*

Menurut perbahasan fikah silam, fukaha sepakat berpandangan bahawa jika berlaku kerugian dalam akad *mudharabah*, maka kerugian tersebut akan ditanggung oleh *rabb mal* bukannya *mudharib* kerana status *mudharib* hanyalah *amin* (pemegang amanah). Namun jika dapat dibuktikan bahawa kerugian tersebut berpunca daripada kecuaiian *mudharib* yang nyata. Namun jika dapat dibuktikan bahawa kerugian tersebut berpunca daripada kecuaiian *mudharib* yang nyata atau disengajakannya, maka *mudharib* perlu membayar modal tersebut kepada pelabur.⁹³

Fukaha silam sepakat berpandangan bahawa syarat jaminan modal oleh *mudharib* jika berlaku kerugian dalam *mudharabah* adalah tidak diharuskan. Cuma mereka berselisih pendapat dalam menentukan status akad tersebut. Mazhab Hanafi dan Hanbali berpandangan bahawa akad tersebut sah dan syarat jaminan terbatal. Manakala Mazhab Maliki dan Syafii berpandangan bahawa akad *mudharabah* terbatal terus jika disyaratkan sedemikian.⁹⁴

Fukaha semasa membuat kajian terhadap setakat mana modal dalam akad *mudharabah* boleh dijamin menurut perspektif fikah Islam. Isu utama yang menjadi tumpuan berkaitan jaminan modal ialah adakah jaminan tersebut akan menyebabkan akad *mudharabah* terbatal kerana melanggar *muqtadha`aqd* (tujuan utama sesuatu akad).⁹⁵

92 Suruhanjaya Sekuriti, Garis Panduan Sekuriti Islam.

93 Al-Kasani, *Badai`i al-Sana`i*, j. 6, h. 87. Al-Nawawi, *Al-Majmu` Syarh al-Muhazzab*, Maktabah al-Irsyad, Jeddah, tt., j. 15, hh. 194–195 & 198. Ibnu Rusyd, *Bidayah al-Mujtahid*, j. 2, hh. 303, 305. Ibnu Qudamah, *Al-Mughni*, j. 5, hh. 147–148, 192. Ibnu Najjar, *Muntaha al-Iradat*, j. 1, hh. 460 & 466. Ibnu Juzay, *Al-Qawanin al-Fiqhiyyah*, h. 186.

94 Ibnu Rusyd, *Bidayah al-Mujtahid*, j. 2, h. 305. Ibnu Qudamah, *Al-Mughni*, j. 5, h. 187. Ibnu Juzay, *Al-Qawanin al-Fiqhiyyah*, h. 186.

95 Dallah Al-Barakah, *Fatawa Nadawat al-Barakah*, Jeddah, 1995, h. 71.

Mereka telah mengemukakan beberapa penyelesaian terhadap jaminan modal *mudharabah*, antaranya ialah:

- (a) Jaminan pihak ketiga berasaskan *tabarru`* (pemberian sukarela);
- (b) Jaminan pihak ketiga berasaskan *qardh* (hutang);
- (c) *Mudharib yudharib* (pengusaha melaburkan modal pelabur ke pihak ketiga); dan
- (d) Jaminan melalui Tabung khas.

Jaminan Pihak Ketiga Berasaskan *Tabarru`*

Akademi Fikah OIC⁹⁶ membincangkan isu penerbitan *sanadat muqaradhadh* dan merumuskan bahawa jaminan *mudharib* terhadap modal dan keuntungan *mudharabah* adalah tidak diharuskan. Namun jaminan ke atas modal ini boleh dibuat oleh pihak ketiga yang tidak mempunyai kaitan dengan *mudharib* jika dibuat secara *tabarru`*, dan tidak dimasukkan sebagai syarat dalam akad *mudharabah* sebenar yang dimeterai oleh kedua-dua belah pihak yang berakad.⁹⁷

Lembaga Syariah bagi *Accounting and Auditing Organization For Islamic Institutions* (AAOIFI)⁹⁸ mengharuskan jaminan pihak ketiga selain *mudharib* atau wakil pelaburan atau rakan kongsi terhadap tanggungan kerugian pelaburan. Namun disyaratkan bahawa jaminan ini tidak dikaitkan dengan kontrak asal *mudharabah*.⁹⁹ Asas keputusan mereka ialah *tabarru`* yang diharuskan oleh Syariah.¹⁰⁰

Husain Hamid Hassan merumuskan asas keharusan jaminan pihak ketiga adalah bersandarkan kepada pendapat Mazhab Maliki yang mengharuskan *wa`d mulzim* (janji yang mesti dipatuhi). Ia diperkuatkan lagi dengan hujah *maqasid Syariah* (tujuan Syariah) yang mengharuskan tindakan sedemikian.¹⁰¹

96 Mesyuarat keempat pada 6–11 Februari 1988.

97 *Qararat wa Tausiyat Majma` al-Fiqh al-Islami*, Dar al-Qalam, Damsyik, 1998, hh. 69–71.

98 Mesyuarat keenam pada 19–23 Mei 2001.

99 AAOIFI, *Al-Ma`ayir al-Syar'iyyah*, Bahrain, 2001, h. 80.

100 AAOIFI, *Al-Ma`ayir al-Syar'iyyah*, Bahrain, 2001, h. 89.

101 OIC, *Majallah Majma` al-Fiqh al-Islami*, Jeddah, 1988, bil. 4, j. 3, h. 1875.

Jaminan Pihak Ketiga Berasaskan *Qardh*

Majlis Fatwa Jordan meluluskan bentuk jaminan pihak ketiga berasaskan hutang. Keputusan ini telah dijadikan asas dalam merangka Akta *Muqaradhadh*, seksyen 12 mengenai jaminan tersebut.¹⁰²

Namun begitu, Akademi Fikah OIC tidak bersetuju dengan asas jaminan pihak ketiga iaitu dalam bentuk hutang dan telah memutuskan bahawa jaminan pihak ketiga mestilah dalam bentuk *tabarru`*. Jika tidak, maka kontrak tersebut dianggap sebagai hutang yang mengandungi faedah yang tidak diharuskan.

Mudharib Yudharib

Fukaha silam juga ada menyentuh isu jaminan modal *mudharabah* dalam konteks *mudharib yudharib*. *Mudharib* bertindak melaburkan modal yang diterima daripada *rabb mal* kepada pihak lain. Dalam erti kata yang lain, *mudharib* menjadi perantara antara *rabb mal* pertama dengan pengusaha sebenar.

Wahbah al-Zuhaili merumuskan pandangan fukaha silam terhadap isu *mudharib yudharib* bahawa semua mazhab fikah yang empat bersependapat bahawa *mudharib* pertama bertanggungjawab menanggung liabiliti jaminan (*dhaman*) sekiranya modal dilabur atau diserahkan kepada *mudharib* lain (pihak ketiga).¹⁰³

Secara umumnya, konsep *mudharib yudharib* adalah diharuskan. Jika ia menghasilkan keuntungan, maka ia perlu dibahagikan antara *rabb mal* dan *mudharib* pertama berdasarkan kadar yang dipersetujui dan bakinya dibahagikan antara *mudharib* pertama dan *mudharib* kedua.¹⁰⁴

Bagi institusi kewangan dan syarikat yang menerbitkan produk kewangan berasaskan *mudharabah*, konsep *mudharib yudharib* boleh digunakan jika mereka melaburkan sebahagian modal kepada pihak lain. Jika ini berlaku,

102 Seksyen ini menyebut bahawa "Kerajaan menjamin pembayaran *sanadat muqaradhadh* apabila sampai tempoh matangnya. Bentuk jaminan pembayaran yang dibuat ini merupakan *qardh* tanpa faedah yang dikurniakan oleh kerajaan kepada projek yang dilaksanakan." Sila rujuk OIC, *Majallah Majma' al-Fiqh al-Islami*, bil. 4, j. 3, h. 1980.

103 Al-Zuhaili, *Al-Fiqh al-Islami*, j. 4, h. 860.

104 Ibnu Qudamah, *Al-Mughni*, j. 5, h. 163.

pihak institusi kewangan atau syarikat perlu menjamin modal berasaskan kepada pandangan majoriti fukaha. Justeru dalam keadaan sedemikian kepentingan pihak pelabur akan terjamin.

Jaminan Melalui Tabung Khas

Fukaha semasa juga mengharuskan penyaluran sebahagian keuntungan *mudharabah* ke dalam tabung khas sebagai jaminan untuk menghadapi kerugian pada masa hadapan. Ia boleh dilakukan dengan persetujuan daripada pelabur.¹⁰⁵

105 *Qararat wa Tausiyat Majma' al-Fiqh al-Islami*, h. 70.

UJRAH TERHADAP JAMINAN

KEPUTUSAN

Majlis Penasihat Syariah (MPS), dalam mesyuarat ke-36 pada 6 Februari 2002, memutuskan bahawa *ujrah* (upah) yang dibayar bagi tujuan jaminan pihak ketiga dalam *mudharabah* adalah diharuskan dengan syarat pelabur tidak boleh menuntut bayaran semula daripada penerbit sekiranya berlaku kerugian dalam pelaburan tersebut. Pelabur juga dibenarkan untuk meminta cagaran daripada penerbit bagi menghadapi situasi kemungkinan berlakunya kecuiaan yang nyata oleh pihak penerbit.

PENGENALAN

Ujrah merujuk kepada bayaran sewa atau upah terhadap penggunaan manfaat dan tenaga. Dalam konteks ekonomi semasa, ia boleh digunakan sebagai gaji, upah, komisen dan seumpamanya.¹⁰⁶

HUJAH MENGHARUSKAN UJRAH KE ATAS JAMINAN

Ujrah Ke Atas Kafalah

Sebahagian besar fukaha silam berpandangan bahawa pengenaan upah ke atas *kafalah* tidak diharuskan. Pandangan ini bersandarkan kepada hujah bahawa akad *kafalah* termasuk dalam *uqud tabarru`at* yang berbentuk sukarela dan kebajikan. Justeru ia tidak boleh dikenakan upah.¹⁰⁷

106 Suruhanjaya Sekuriti, *Garis Panduan Sekuriti Islam*.

107 Al-Hattab, *Mawahib al-Jalil*, Beirut, Dar al-Fikr, 1992, j. 5, hh. 111 & 113.

Wahbah Al-Zuhaili berpandangan bahawa mengenakan *ujrah* ke atas *kafalah* diharuskan berdasarkan *maslahah* dan keperluan masyarakat.¹⁰⁸ Syeikh Ahmad Ali Abdullah berpandangan apabila *kafalah* disyaratkan upah, maka syarat tersebut dianggap sah. Beliau juga menegaskan bahawa akad *kafalah* bukanlah *qardh*.¹⁰⁹ Beliau telah memperkuatkan pandangannya dengan *qiyas* terhadap keharusan mengambil upah ke atas penggunaan reputasi seseorang dan mengambil upah ke atas jampi dengan ayat Quran. Sebahagian fukaha silam telah mengharuskan kedua-dua keadaan tersebut dan ia boleh digunakan sebagai upah ke atas jaminan kerana mempunyai persamaan dari segi bentuk pekerjaan yang dilakukan.¹¹⁰

Akademi Fikah OIC dan Lembaga Syariah AAOIFI memutuskan bahawa *ujrah* ke atas *kafalah/dhamaan* tidak diharuskan. Namun pihak penjamin dibenarkan menuntut segala perbelanjaan yang sebenar kerana jaminan tersebut.¹¹¹

Pengenaan *Rahn* (Cagaran) Ke Atas Penerbit

Rahn ditakrifkan sebagai tindakan menjadikan sesuatu aset yang berharga sebagai cagaran untuk melunaskan hutang sekiranya penghutang gagal membayar hutang tersebut kepada pemiutang.¹¹²

Justeru, *rahn* boleh diminta daripada penerbit sebagai cagaran terhadap jaminan yang diberikan oleh pihak ketiga. Keharusan ini bersandarkan kepada keputusan Majlis Fatwa Jordan yang berpandangan bahawa jaminan pihak ketiga dalam akad *muqaradhah* adalah berbentuk *qardh*.¹¹³ Oleh itu setiap *qardh* boleh disyaratkan *rahn*.

Oleh kerana akad jaminan pihak ketiga berdasarkan kepada fatwa ini berbentuk *qardh*, maka tiada unsur faedah boleh dikenakan kerana ia akan melibatkan riba. Apa yang boleh dikenakan hanyalah upah terhadap perbelanjaan sebenar yang ditanggung oleh pemiutang, dan dalam konteks ini ialah penjamin.¹¹⁴

108 Al-Zuhaili, *Al-Fiqh al-Islami*, j. 5, h. 161.

109 OIC, *Majallah Majma' al-Fiqh al-Islami*, Jeddah, 1986, bil. 2, j. 2, hh. 1146–1147.

110 OIC, *Majallah Majma' al-Fiqh al-Islami*, bil. 2, j. 2, hh. 1134–1135.

111 OIC, *Majallah Majma' al-Fiqh al-Islami*, bil. 2, j. 2, hh. 1209–1210. AAOIFI, *Al-Ma'ayir al-Syar'iyyah*, Bahrain, 2002, hh. 75 dan 88.

112 Suruhanjaya Sekuriti, Garis Panduan Sekuriti Islam.

113 Sila rujuk Seksyen 12 Akta Muqaradhah Jordan.

114 OIC, *Majallah Majma' al-Fiqh al-Islami*, bil. 3, j. 1, h. 305.

KLAUSA *IBRA'* DALAM DOKUMEN PERJANJIAN

KEPUTUSAN

Majlis Penasihat Syariah (MPS), dalam mesyuarat ke-30 pada 8 November 2000 dan mesyuarat ke-45 pada 7 Mac 2003, membincangkan penggunaan *ibra'* (menggugurkan sebahagian hak) dalam sekuriti Islam dan memutuskan bahawa:

- (a) Pemegang sekuriti Islam boleh memberi *ibra'* kepada penerbit berdasarkan kepada permohonan yang dibuat oleh penerbit sekuriti tersebut;
- (b) Formula pengiraan bagi penyelesaian awal boleh dinyatakan sebagai panduan kepada penerbit; dan
- (c) Klausula *ibra'* (rebat) dan formula pengiraan bagi penyelesaian awal boleh dinyatakan dalam dokumen perjanjian utama kontrak sekuriti Islam yang berasaskan *'uqud mu'awadat*. Namun, pernyataan klausula *ibra'* dalam dokumen perjanjian utama hendaklah diasingkan daripada bahagian berkaitan pernyataan harga aset yang dijual beli. Klausula *ibra'* hanya dinyatakan pada bahagian kaedah pembayaran atau penyelesaian dalam dokumen perjanjian yang sama.

PENGENALAN

Ibra' merujuk kepada tindakan seseorang menggugurkan tuntutan haknya seperti pemiutang menggugurkan hutang yang ditanggung oleh penghutang. *Ibra'* tergolong dalam *uqud tabarru'at*.¹¹⁵

115 Al-Zarqa', *Al-Madkhal al-Fiqhi*, j. 1, h. 579.

Antara isu-isu Syariah berkaitan dalam membincangkan isu klausa *ibra'* dalam kontrak sekuriti Islam ialah seperti yang berikut:

- (a) *Bai'atain fi bai'ah* (dua akad jual beli dalam satu transaksi);
- (b) *Safqatain fi safqah* (dua akad jual beli dalam satu transaksi);
- (c) Gabungan akad berbentuk *mu'awadhah dan tabarru'*;
- (d) *Bai' wa syart* (jual beli bersyarat);
- (e) Pemasukan syarat dalam akad;
- (f) *Dha' wa ta'ajjal*; dan
- (g) *Maslahah*.

HUJAH MENGHARUSKAN *IBRA'*

Akademi Fikah OIC¹¹⁶ telah membincangkan isu pengurangan jumlah hutang yang dibayar awal sebelum tempohnya dalam *bai' bi taqsit*. Mereka memutuskan bahawa mengurangkan hutang tertanggung kerana penjelasan awal, sama ada atas permintaan pemiutang atau penghutang yang disebut sebagai *dha' wa ta'ajjal*, diharuskan oleh Syariah dan tidak termasuk dalam riba yang diharamkan sekiranya tidak berasaskan kepada persetujuan awal dan hanya melibatkan hubungan dua belah pihak iaitu pemiutang dan penghutang. Sekiranya melibatkan pihak ketiga maka ia tidak diharuskan kerana termasuk dalam hukum *hasm aaraq tijariah* (pendiskaunan nota perdagangan).¹¹⁷

Fukaha semasa masih membincangkan isu menggabungkan dua kontrak atau lebih dalam satu kontrak. Isu ini termasuk dalam isu *'uqud mujtami'ah* (gabungan kontak-kontrak) yang dikategorikan sebagai *'uqud mustajiddah* (kontrak-kontrak baru).

116 Persidangan ketujuh di Jeddah pada 9–14 Mei 1992.

117 OIC, *Majallah Majma' al-Fiqh al-Islami*, Jeddah, 1992, bil. 7, j. 2, hh. 217–218.

Bai`atain fi Bai`ah

Bai`atain fi bai`ah termasuk dalam jual beli yang dilarang. Asas larangan *bai`atain fi bai`ah* ialah hadis Rasulullah s.a.w.:

أنه نهى عن بيعتين في بيعة

Maksudnya: "Bahawa Nabi s.a.w. melarang dua akad jual beli dalam satu transaksi."¹¹⁸

Dalam satu hadis yang lain, Rasulullah s.a.w. bersabda:

من باع بيعتين في بيعة فله أوكسهما أو الربا

Maksudnya: "Sesiapa yang melakukan dua jual beli dalam satu transaksi maka baginya yang paling sedikit antara keduanya atau riba."

Fukaha sepakat tidak mengharuskan *bai`atain fi bai`ah* berasaskan kepada hadis-hadis di atas, namun mereka berselisih pendapat dalam menafsirkan bentuk-bentuk akad dan transaksi yang termasuk dalam larangan tersebut.¹¹⁹

Ibnu Rusyd¹²⁰ merumuskan bentuk-bentuk *bai`atain fi bai`ah* kepada tiga bentuk utama iaitu:

- (a) Dua barang dengan dua harga;
- (b) Satu barang dengan dua harga; dan
- (c) Dua barang dengan satu harga.

Majlis Penasihat Syariah Dallah al-Barakah menafsirkan maksud *bai`atain fi bai`ah* sebagai menggabungkan antara *tabarru'* dan *iwadh*. Sebagai contoh, A berkata kepada B: "Juallah barang ini kepada saya dan saya berikan harga barang tersebut berserta satu hadiah." Ini juga boleh ditafsirkan sebagai jual beli ke atas satu barangan dengan dua harga iaitu tangguh dan tunai dan dimeterai akad tanpa ditentukan harga yang dipilih oleh pihak-pihak

118 Al-Syaukani, *Nail al-Autar*, j. 5, h. 231.

119 Ibnu Rusyd, *Bidayah al-Mujtahid*, j. 2, h. 194.

120 Ibnu Rusyd, *Bidayah al-Mujtahid*, j. 2, h. 194.

yang berakad. Jual beli tidak boleh digabungkan dengan beberapa kontrak lain seperti *musaqah*, *syarikah*, *jī'alah*, nikah dan *qiradh*.¹²¹ Nazih Hammad berpendapat *ba'`inah* juga adalah salah satu bentuk *ba'`atain fi ba'`ah*.¹²²

Safqatain fi Safqah

Asas kepada larangan *safqatain fi safqah* adalah hadis Nabi s.a.w.:

نهى النبي صلى الله عليه وسلم عن صفقتين في صفقة

Maksudnya : "Nabi s.a.w. melarang dua akad (jual beli) dalam satu transaksi."

Secara umumnya *safqah* bermaksud akad dan maksudnya lebih luas daripada jual beli iaitu merangkumi jual beli dan akad-akad lain.¹²³

Fukaha silam berselisih pendapat dalam menafsirkan hadis ini dan bentuk-bentuk akad yang termasuk dalam larangan Nabi s.a.w. tersebut. Majoriti fukaha berpendapat maksud *safqatain fi safqah* ialah *ba'`atain fi ba'`ah*.¹²⁴

Gabungan Mu`awadhah dan Tabarru`

Fukaha semasa membincangkan secara umum tentang hukum menggabungkan antara *mu`awadhah* dan *tabarru`*.¹²⁵ Ini berasaskan kepada pandangan fukaha silam dalam menafsirkan sabda Nabi s.a.w.:

لا يحل سلف وبيع، ولا شرطان في بيع، ولا ربح
ما لم يضمن، ولا بيع ما ليس عندك

Maksudnya "Tidak diharuskan gabungan hutang dan jual beli, dua syarat dalam jual beli, mengambil keuntungan dari sesuatu barang

121 Syarikat al-Barakah li al-Istithmar wa al-Tanmiyyah, *Fatawa Nadawat al-Barakah*, , Jeddah, 1997, h. 108.

122 Nazih Hammad, *Al-'Uqud al-Mustajiddah: Dhawabituha wa Namazij minha*, *Majallah Majma` al-Fiqh al-Islami*, Jeddah, OIC, bil. 10, j. 2, hh. 481–482.

123 *Al-Mausu'ah al-Fiqhiyyah*, j. 9, h. 266.

124 Al-Syaukani, *Nail al-Autar*, j. 5, h. 232. Nazih Hammad, *Al-'Uqud al-Mustajiddah*, bil. 10, j. 2, h. 516.

125 Abd Sattar Abu Ghuddah, "Al-Tafahum al-Janibi fi Majal al-'Uqud", *Hawliyah al-Barakah*, bil. 2, Dis. 2000, h. 30.

*yang belum dijamin (berlaku qabdh), menjual sesuatu yang tidak dimiliki.*¹²⁶

Sebahagian fukaha tidak mengharuskan gabungan antara akad berbentuk *mu'awadhah* dan *tabarru`*. Ibn Taimiyah juga mempunyai pandangan yang sama kerana *tabarru`* yang dilakukan adalah bagi memudahcarakan transaksi secara *mu'awadhah*, bukan semata-mata berasaskan sukarela.¹²⁷

Mazhab Hanbali juga melarang gabungan ini berdasarkan *qiyas* kepada larangan Nabi s.a.w. terhadap gabungan antara *bai`* dan *qardh*.¹²⁸ Nazih Hammad berpandangan *qiyas* ini tidak boleh dijadikan asas untuk melarang gabungan antara jual beli dan segala bentuk akad berbentuk *tabarru`*. Ini kerana jual beli dan *hibah* boleh digabungkan dalam satu akad.¹²⁹

Mazhab Hanbali merupakan mazhab yang paling terbuka dalam isu pemasukan syarat dalam sesuatu akad. Namun dalam isu penggabungan antara *mu'awadhah* dan *tabarru`*, mereka dengan jelas tidak mengharuskannya.

Bai` wa Syart

Bai` wa syart dianggap oleh sebahagian fukaha sebagai satu kontrak yang tidak diharuskan kerana terdapat tegahan hadis Nabi s.a.w.:

نهى رسول الله صلى الله عليه وسلم عن بيع وشروط

Maksudnya: "Rasulullah s.a.w. melarang transaksi jual beli bersyarat."¹³⁰

Namun begitu hadis ini dipertikaikan kesahihannya oleh ulama hadis kerana *isnadnya* dipertikaikan. Ini diperkukuhkan lagi dengan contoh-contoh fikah yang mengharuskan jual beli bersyarat dalam kitab-kitab fikah muftakar.¹³¹

126 Al-Syaukani, *Nail al-Autar*, j. 5, hh. 261–262

127 Ahmad bin Taimiyah, *Majmu' Fatawa*, j. 29, hh. 62–63.

128 Nazih Hammad, *Al-'Uqud al-Mustajiddah*, bil. 10, j. 2, h. 499. Abd Sattar Abu Ghuddah, *Al-Tafahum al-Janibi fi Majal al-'Uqud*, h. 30.

129 Nazih Hammad, *Al-'Uqud al-Mustajiddah*, bil. 10, j. 2, h. 499.

130 Al-Syaukani, *Nail al-Autar*, j. 5, h. 262.

131 Al-Syaukani, *Nail al-Autar*, j. 5, h. 262. Nazih Hammad, *Al-'Uqud al-Mustajiddah*, bil. 10, j. 2, hh. 484–485.

Syarat Dalam Kontrak

Memasukkan syarat dalam sesuatu kontrak adalah isu muamalat yang disebut sebagai “*nazariyyah muqtadha`aqd*” (teori tujuan akad). Mazhab Hanbali dianggap paling terbuka dalam isu *muqtadha`aqd* di mana mereka mengharuskan penambahan sesuatu syarat dalam akad bagi menjaga kepentingan pihak-pihak yang berakad selagi mana syarat tersebut tidak bercanggah dengan prinsip Syariah.¹³²

Ibnu Taimiyah merumuskan satu kaedah berhubung syarat:

إن الأصل في الشروط الصحة واللزوم إلا ما دل
على خلافه

Maksudnya: “Hukum asal bagi syarat adalah sah dan terpakai melainkan ada dalil yang menunjukkan sebaliknya.”¹³³

Dha` wa Ta`ajjal

Dha` wa ta`ajjal merupakan satu bentuk *ibra`*.¹³⁴ Bagi fukaha semasa yang mengharuskan, meletakkan syarat bahawa *dha` wa ta`ajjal* bukan berlaku atas dasar persepakatan awal antara penghutang dan pemiutang. Jika persepakatan awal berlaku, ia dianggap sebagai *hilah ribawiyah* (cara mengharuskan transaksi yang mempunyai unsur riba) di mana *hilah* tersebut adalah tidak diharuskan. Pandangan inilah yang dipegang oleh Akademi Fikah OIC.¹³⁵

Secara umumnya klausa *ibra`* dalam akad pembiayaan Islam boleh dianggap sebagai satu bentuk pemasukan syarat dalam sesuatu kontrak. Menurut perundangan Islam, pemasukan syarat dalam sesuatu akad, sebagai contoh akad jual beli, diharuskan sekiranya penambahan tersebut bagi menjaga kepentingan pihak-pihak yang berakad dan tidak bercanggah dengan prinsip jual beli.

132 Al-Zarqa', *Al-Madkhal al-Fiqhi*, j. 1, hh. 482–491. Al-Buhuti, *Kasysyaf al-Qina`*, Dar al-Fikr, Beirut, 1982, j. 3, hh. 188–192.

133 Ibnu Taimiyah, *Majmu` Fatawa`*, j. 29, h. 346.

134 Sila rujuk Keputusan Majlis Penasihat Syariah tentang *Dha`wa Ta`ajjal* untuk huraian lanjut.

135 OIC, *Majallah Majma` al-Fiqh al-Islami*, bil. 10, j. 2, h. 502.

Klausa *ibra'* dalam pembiayaan secara Islam adalah salah satu bentuk persetujuan awal oleh kedua-dua pihak yang berakad. MPS membenarkan *dha` wa ta`ajjal* secara umum tanpa melihat sama ada wujud elemen persetujuan awal oleh pihak-pihak yang berakad atau tidak.

IQTA`

KEPUTUSAN

Majlis Penasihat Syariah (MPS), dalam mesyuarat ke-39 pada 16 Mei 2002, mesyuarat ke-41 pada 30 Ogos 2002, mesyuarat ke-47 pada 27 Mei 2003 dan mesyuarat ke-51 pada 14 Disember 2003, memutuskan beberapa perkara mengenai *iqta`* seperti yang berikut:

- (a) Hak konsesi boleh diklasifikasikan sebagai sejenis aset yang boleh dijual beli berasaskan kepada prinsip *iqta`*;
- (b) Kontrak pembekalan dan penyelenggaraan dengan kerajaan atau agensi kerajaan boleh dijadikan aset pendasar dalam penerbitan sekuriti Islam berasaskan kepada prinsip *iqta`*;
- (c) *Iqta`* boleh digunakan kepada kontrak kerajaan ke atas aset bukan berbentuk hartanah; dan
- (d) Prinsip *iqta`* boleh digunakan kepada kontrak kerajaan negeri, badan berkanun dan syarikat berkaitan kerajaan. Yang dimaksudkan dengan syarikat berkaitan kerajaan ialah mana-mana pihak yang diberi kelulusan oleh kerajaan untuk mengambil alih sesebuah agensi awam dan menguruskannya sebagai syarikat swasta seperti yang berikut:
 - (i) Syarikat-syarikat induk dan subsidiari bawah kawalan kerajaan persekutuan dan negeri yang pegangan ekuitinya melebihi 50%; dan
 - (ii) Syarikat-syarikat di mana kerajaan memiliki saham khas atau saham keutamaan berhak khas. Lazimnya saham khas atau

dikenali juga dengan istilah “*golden share*” dalam konteks Malaysia, wujud dalam syarikat-syarikat yang kerajaan mempunyai kepentingan strategik.

PENGENALAN

Bentuk-bentuk kontrak kerajaan seperti yang digariskan oleh Kementerian Kewangan adalah seperti yang berikut¹³⁶:

- (a) Kontrak kerja;
- (b) Kontrak bekalan; dan
- (c) Kontrak perkhidmatan.

Kontrak kerja merupakan kontrak yang melibatkan kerja-kerja pembinaan dan sivil seperti bangunan, lapangan terbang, pelabuhan, jalan raya, tapak kawasan dan empangan air serta kerja perparitan. Ia juga merangkumi kerja-kerja mekanikal dan elektrik.

Kontrak bekalan dimaksudkan sebagai kontrak ke atas barangan yang dibekalkan bagi menjalankan sesuatu aktiviti, program atau projek agensi kerajaan. Ia juga merupakan input kepada sesuatu proses kerja atau perkhidmatan. Bekalan yang dimaksudkan ialah seperti bahan binaan, makanan, pakaian, kenderaan dan kelengkapan pejabat dan seumpamanya.

Kontrak perkhidmatan pula ialah kontrak yang melibatkan khidmat tenaga manusia atau kepakaran/kemahiran yang diperolehi untuk melaksanakan dan menyiapkan sesuatu kerja tertentu. Bidang perkhidmatan terbahagi kepada dua seperti yang berikut:

- (a) Perkhidmatan perunding. Ia meliputi semua jenis kajian seperti kajian ekonomi, penswastan, pengurusan, pembangunan fizikal yang memerlukan input seperti seni bina, kejuruteraan dan kerja-kerja ukur, pengurusan perundangan dan perkhidmatan kepakaran dalam bidang-bidang khusus seperti alam sekitar dan pertanian.

136 Kementerian Kewangan, *Proses Perolehan Kerajaan*, 2002, hh. 1–2.

- (b) Perkhidmatan bukan perunding. Ia meliputi perkhidmatan seperti pengendalian kursus dan latihan, penyenggaraan dan pembaikan, pencucian dan pembersihan, penyewaan dan pengurusan bangunan.

Terdapat beberapa bentuk kontrak yang melibatkan kerajaan dalam proses penswastaan. Menurut "Pelan Induk Penswastaan" yang diterbitkan oleh Unit Perancang Ekonomi, Jabatan Perdana Menteri, terdapat empat kaedah penswastaan:

- (a) Penjualan aset dan saham (*sales of assets or equity*);
- (b) Penyewaan aset (*lease of assets*);
- (c) Kontrak pengurusan (*management contract*); dan
- (d) Bina-Kendali-Pindah (*Build-Operate-Transfer "BOT"*) atau Bina-Kendali (*Build-Operate "BO"*).

Kontrak konsesi menurut bahasa Arab ialah *'aqd imtiyaz*.¹³⁷ Ia merupakan kontrak bagi melaksanakan penswastaan (*privatisation*) iaitu perpindahan atau penjualan aset, organisasi, fungsi atau aktiviti yang dimiliki oleh sektor awam kepada sektor swasta.¹³⁸

Secara umumnya konsesi ialah satu sistem di mana pihak kerajaan menganugerahkan hak tertentu kepada sesebuah organisasi (swasta atau separa kerajaan) untuk membina, membaiki, menjaga dan menjalankan sesuatu projek infrastruktur pada satu tempoh tertentu. Ia dalam bentuk kontrak di mana pihak kerajaan menuntut pihak syarikat (pemegang konsesi) untuk membuat pelaburan bagi menyediakan perkhidmatan yang diperlukan dengan pembiayaannya sendiri. Ia perlu mengendalikan perkhidmatan tersebut dan menanggung segala risiko daripada perjalanan projek tersebut. Pihak syarikat akan mendapat ganjaran dalam bentuk bayaran harga perkhidmatan oleh pengguna dan/atau pihak kerajaan.¹³⁹

Kerajaan Malaysia melalui dasar penswastaan telah banyak menganugerahkan konsesi kepada syarikat-syarikat swasta dalam

137 Nazih Hammad, *Mu'jam al-Mustalahat*, h. 67. Harith Suleiman Faruqi, *Faruqi's Law Dictionary* (English-Arabic), Librairie du Liban, Beirut, 1991, h. 149.

138 Ernst & Young, *Privatization: Investing in State-Owned Enterprises Around the World*, John Wiley & Sons, Inc., New York, 1994, h. 4.

139 Franck Bousquet & Alaïan Fayard, *Road Infrastructure Concession Practice in Europe*, World Bank, 2001, h. 3.

melaksanakan projek pembinaan prasarana seperti Projek Lebuhraya Utara-Selatan, Jambatan Pulau Pinang, Kuala Lumpur International Airport, Express Rail Link dan lain-lain lagi.

HUJAH MENGHARUSKAN *IQTA`*

Secara umumnya, perbincangan mengenai *iqta`* dalam kitab fikah silam dibincangkan dalam bab *ihya' mawat* (memajukan harta terbiar). Ini kerana *iqta`* merupakan salah satu bentuk *ihya' mawat*.

Terdapat dua cara *ihya' mawat* iaitu:

- (a) *Iqta` imam* (anugerah pemerintah); dan
- (b) *Ihya' mawat thumma ijazah amir* (memajukan harta terbiar kemudian mendapat keizinan pemerintah).¹⁴⁰

Justeru, sebahagian besar fukaha silam tidak mendefinisikan *iqta`* secara terperinci, hanya sekadar menjelaskan bentuk-bentuknya kerana ia merupakan salah satu cara *ihya' mawat*.

Terdapat dua pendekatan fukaha ketika memberi definisi *iqta`* iaitu:

- (a) Definisi *iqta`* yang dikaitkan dengan *ardh* (hartanah); dan
- (b) Definisi *iqta`* secara umum iaitu ke atas *mal* (harta).

Qadhi Iyadh telah mendefinisikan *iqta`* sebagai pemberian pemerintah ke atas sesuatu *mal Allah* (harta Allah) kepada sesiapa yang dirasakan sesuai untuk menguruskannya. Pada kebiasaannya *iqta`* berlaku pada hartanah.¹⁴¹

Iqta` juga ditakrifkan sebagai apa yang diberi oleh pemerintah dalam bentuk hartanah. Pemberian tersebut sama ada berbentuk hak milik atau hak menggunakan manfaat hartanah tersebut.¹⁴²

140 Muhammad Rawwas Qal'ahji, *Mausu'ah Fiqh `Umar bin al-Khattab*, Beirut, Dar al-Nafais, 1986, hh. 34–35.

141 Ibnu Hajar al-`Asqalani, *Fath al-Bari*, Beirut, Dar al-Fikr, 1993, j. 5, h. 323.

142 *Al-Mausu'ah al-Fiqhiyyah*, j. 6, h. 81.

Syarat-Syarat *Iqta`*

Berdasarkan kepada perbahasan fukaha silam dan semasa, dapat dirumuskan syarat-syarat *iqta`* seperti yang berikut:

- (a) *Iqta`* hanya diberikan oleh pemerintah dengan tujuan *maslahah*;
- (b) *Muqta`* (orang yang dianugerahkan dengan harta *iqta`*) mampu untuk memajukan harta *iqta`*;
- (c) Harta yang dilakukan *iqta`* tidak dimiliki oleh sesiapa; dan
- (d) *Iqta`* yang diberi tidak bercanggah dengan *maslahah`ammah*.¹⁴³

Daripada syarat-syarat yang telah digariskan bagi *iqta`*, pemerintah memainkan peranan paling penting dalam sesuatu pemberian *iqta`* dengan mengambil kira kepentingan umum.

Berdasarkan kepada syarat-syarat *iqta`* yang telah dirumus oleh Abd Wahab Hawwas, tiada syarat khusus yang menyatakan bahawa *iqta`* dihadkan kepada hartanah sahaja.

Iqta` Ke Atas Selain Hartanah

Iqta` telah mengalami perubahan dan modifikasi bermula dari zaman Saidina `Umar r.a. Ini dapat dilihat daripada pertambahan bentuk-bentuk *iqta`* yang telah direkod dalam penulisan Al-Mawardi dan Al-Buhuti.

Antara isu fikah yang timbul dalam melihat aplikasi *iqta`* dalam konteks semasa ialah sama ada *iqta`* boleh dilakukan kepada selain hartanah. Ini kerana kebanyakan perbahasan fikah silam berhubung *iqta`* menyebut ia dilakukan ke atas hartanah. Hal ini berhubung kait dengan contoh-contoh diberi oleh fukaha silam ketika membahaskan isu *ihya' mawat*.

Biarpun begitu, Imam al-Syawkani ketika membicarakan *ihya' mawat* telah mengkhususkan satu bab berhubung status haiwan terbiar. Ini berdasarkan

143 Abd Wahab Hawwas, *Al-Iqta` fi al-Fiqh al-Islami wa Atharuhu fi al-Tanmiyah*, Dar al-Nahdhah Al-Arabiyyah, Kaherah, 1994, hh. 25-34.

kepada hadis Nabi s.a.w. yang menunjukkan bahawa haiwan juga boleh *diihya`*. Nabi s.a.w. bersabda:¹⁴⁴

من وجد دابة قد عجز عنها أهلها أن يعلفوها
فأخذها فأحيها فهي له

Maksudnya: "Sesiapa yang menjumpai haiwan yang dibiarkan oleh tuannya tanpa diberi makan, lalu diambil dan diihya` maka haiwan tersebut menjadi miliknya."

Dalam hadis lain, Nabi s.a.w. bersabda:¹⁴⁵

من ترك دابة بمهلكة فأحيها رجل فهي لمن أحيها

Maksudnya: "Sesiapa yang meninggalkan haiwan pada tempat yang boleh membinasakan haiwan tersebut, lalu diihya` oleh seorang lain, maka haiwan tersebut menjadi milik lelaki yang mengihya` haiwan tersebut."

Abu Yusuf berpandangan, *iqta` imam* dalam bentuk *tamlík raqabah* (pemilikan individu) adalah diharuskan sama ada ke atas *`aqar* (harta tak alih) atau *manqul* (harta alih).¹⁴⁶ Keharusan *iqta`* ke atas *manqul* menunjukkan wujudnya ruang untuk meluaskan skop perkara yang boleh *diiqta`* oleh pemerintah.

Bagi *istila`* (penguasaan) ke atas *mal mubah* (harta awam yang tidak dimiliki oleh sesiapa), Ali al-Khafif telah menggariskan bahawa ia boleh dilakukan sama ada ke atas harta berbentuk *`aqar* atau *manqul*.¹⁴⁷

Biarpun *iqta`* yang berlaku di zaman silam adalah ke atas hartanah,¹⁴⁸ namun berdasarkan kepada fakta-fakta di atas, ruang untuk berijtihad tetap wujud dalam menentukan bentuk-bentuk aset bukan berbentuk hartanah yang boleh *diiqta`* oleh pemerintah.

144 Al-Syaukani, *Nail al-Autar*, j. 5, hh. 58–59.

145 Al-Syaukani, *Nail al-Autar*, j. 5, h. 59.

146 Ali al-Khafif, *Al-Milkiyah fi al-Syari'ah al-Islamiyyah ma'a al-Muqaranah bi al-Syara' al-Wad'iyyah*, Dar al-Fikr al-'Arabi, Kaherah, tt., h. 263.

147 Al-Khafif, *Al-Milkiyah fi al-Syari'ah al-Islamiyyah*, h. 226.

148 Hawwas, *Al-Iqta` fi al-Fiqh al-Islami*, h. 37.

Peranan `Urf Ke Atas Iqta`

Imam al-Syafi'i telah mendefinisikan *mal* sebagai sesuatu yang mempunyai nilai. Dengan sebab itu, ia dijual beli dan bayaran ganti rugi akan dikenakan kepada sesiapa yang merosakkannya.¹⁴⁹ Definisi ini menunjukkan `urf memainkan peranan yang penting dalam menentukan sesuatu yang bernilai yang boleh dikategorikan sebagai *mal* kerana ia banyak bergantung kepada `urf semasa dan setempat. Justeru, banyak bentuk *mal* baru seperti harta intelek yang telah diterima oleh fukaha semasa berasaskan kepada definisi di atas.

Bagi *ihya' mawat* dan *iqta`*, `urf juga memainkan peranan penting dalam menentukan cara dan bentuk-bentuknya kerana keharusan *ihya'* hanya disebut secara umum oleh Nabi s.a.w.¹⁵⁰

Fakta-fakta tersebut boleh dijadikan hujah bagi meluaskan skop *iqta`* ke atas bentuk-bentuk aset sama ada yang berasaskan hartanah atau tidak seperti hak penyiaran, pembekalan, penyelenggaraan dan lain-lain lagi.

Iqta` Dalam Bentuk Moden

Terdapat beberapa kajian semasa yang cuba melihat aplikasi semasa ke atas prinsip *iqta`* yang dibahaskan dalam kitab-kitab fikah silam.

Syeikh Najib Muti'i menyebut bahawa persoalan *iqta`* adalah sama dengan *tarkhis* (konsesi/permit/lesen)¹⁵¹ iaitu sekiranya seseorang peniaga atau kontraktor berhasrat untuk membuat kerja-kerja pembangunan jalan, maka dia perlu mendapatkan keizinan daripada kerajaan. Setelah diizinkan, barulah peniaga tersebut dibenar melakukan kerja-kerja pembinaan, penyelenggaraan dan sebagainya ke atas jalan dan boleh mengenakan *mukus* (tol) bagi menampung perbelanjaan dan kos yang ditanggung.¹⁵²

Sebahagian fukaha yang menghadiri Simposium Dallah Barakah berpandangan bahawa `aqd *imtiyaz* (kontrak konsesi) ialah satu bentuk *iqta`*

149 Al-Suyuti, *Al-Asybah wa al-Naza'ir*, Beirut, Dar al-Kutub al-'Ilmiyah, 1994, h. 409.

150 Al-Mawardi, *Al-Hawi al-Kabir*, j. 7, h. 486.

151 Hans Wehr, *A Dictionary of Modern Written Arabic*, Beirut, Librairie Du Liban, 1980, h. 332.

152 Sheikh Najib al-Muti'i, *Takmilah al-Majmu'*, Maktabah al-Irsyad, j. 16, h. 149.

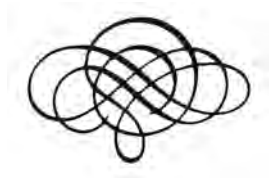
yang dianugerahkan kepada pemegang konsesi dalam satu tempoh tertentu yang kemudiannya akan dikembalikan semula kepada pihak kerajaan.¹⁵³

Penggunaan prinsip *iqta`* dalam konteks pelaburan Islam kini lebih sesuai berbanding *`aqd imtiyaz*. Ini kerana dengan menggunakan istilah *iqta`* mencerminkan prinsip Syariah diguna pakai dalam menangani isu-isu kewangan Islam semasa.¹⁵⁴

153 *Fatawa Nadwat al-Barakah*, hh. 220–221.

154 *Hawwas, Al-Iqta` fi al-Fiqh al-Islami*, h. 99.

PRODUK PASARAN MODAL MENURUT PERUNDANGAN ISLAM

WARAN PANGGILAN

KEPUTUSAN

Kumpulan Penyelidikan Instrumen Islam (KPII), dalam mesyuarat keempat pada 26 Julai 1995, telah memutuskan bahawa waran panggilan ialah instrumen yang diharuskan dari sudut Syariah dengan syarat, saham yang berkaitan dengan waran berkenaan ialah saham yang patuh Syariah. Instrumen ini telah memenuhi ciri-ciri *mal* (harta) menurut perundangan Islam sebagaimana digariskan dalam prinsip *haq maliy* dan *haq tamalluk*. *Haq maliy* boleh didagangkan sekiranya ia menepati rukun dan syarat jual beli dalam Islam.¹⁵⁵

PENGENALAN

Waran panggilan ialah suatu hak, tetapi bukan kewajipan, untuk membeli dengan kuantiti tetap sesuatu aset (seperti saham) dengan harga tertentu dalam tempoh masa terhad.

Terdapat tiga ciri utama waran panggilan iaitu:¹⁵⁶

Aset Pendasar

Waran panggilan diterbitkan bagi aset pendasar seperti saham sesebuah syarikat. Waran ini memberikan pemegang waran hak tetapi bukan

155 Suruhanjaya Sekuriti, *Memahami Waran Panggilan*, h. 2.

156 Suruhanjaya Sekuriti, *Memahami Waran Panggilan*, h. 3.

kewajipan, untuk membeli daripada penerbit sebilangan tertentu saham dalam syarikat pendasar dengan harga yang dipersetujui sebelum atau pada suatu tarikh yang akan datang.

Harga Guna Hak

Harga ini ialah harga pada mana pemegang waran panggilan boleh memilih untuk menggunakan hak bagi membeli saham pendasar. Harga guna hak ditetapkan pada masa waran itu diterbitkan.

Tempoh Guna Hak

Hak yang ada bagi waran panggilan hanya boleh digunakan dalam satu tempoh terhad. Selepas tempoh itu, waran tersebut sudah tidak bernilai.

HUJAH YANG MENGHARUSKAN WARAN PANGGILAN

Dalam menentukan status waran panggilan, hujah-hujah yang berpandukan *athar* dan *fikah* telah digunakan. Walaupun dalam amalan *muamalat* Islam belum pernah wujud instrumen yang seumpamanya, namun kajian dilihat dari sudut prinsip umum dalam Syariah yang berkaitan dengan instrumen tersebut. Prinsip-prinsip berkaitan ialah:

Sandaran *Athar*¹⁵⁷

Terdapat bukti amalan sahabat Rasulullah s.a.w. yang bersifat membayar untuk sesuatu hak. Bukti tersebut berbentuk jual beli dan sewa.

Pegangan Hak Dalam Jual Beli

Sebagaimana yang diriwayatkan oleh Imam Ahmad, yang dinukil oleh Ibnu Qudamah dalam kitab *al-Mughni*, bahawa Nafi` bin al-Harith diriwayatkan membelikan Khalifah Omar rumah untuk dijadikan penjara daripada Safwan bin Umayyah. Dia mensyaratkan kepada Safwan, jika Khalifah Omar bersetuju

157 *Athar* merujuk kepada sesuatu amalan yang disandarkan kepada sahabat-sahabat Rasulullah s.a.w.

maka rumah tersebut akan dibeli, sebaliknya jika Khalifah tidak bersetuju, maka Safwan akan diberikan bayaran tertentu.

Dalam kitab *l'lam al-Muwaqqi'in*, Ibnu al-Qayyim menyatakan harga rumah itu ialah 4,000 dirham dan bayaran kepada Safwan adalah 400 dirham jika Khalifah tidak bersetuju. Dalam *al-Mughni* dinyatakan kenapa bayaran 400 dirham tersebut dinyatakan; iaitu supaya rumah itu tidak dijual kepada orang lain.¹⁵⁸ Riwayat ini menunjukkan harusnya bayaran untuk membolehkan pegangan hak terhadap sesuatu harta.

Pegangan Hak Dalam Sewa

Terdapat juga riwayat tentang pegangan hak dalam sewa, seperti dalam *Sahih Bukhari*. Ibnu 'Aun meriwayatkan bahawa seseorang berkata kepada pemilik tunggangan untuk disewa, "Siapkanlah tunggangan kamu, sekiranya saya tidak jadi menyewa kenderaan tersebut pada tarikh sebagaimana dijanjikan, maka bagimu 100 dirham." Mengikut riwayatnya, si penyewa tidak jadi menyewa pada tarikh berkenaan dan Kadi Syuraih menyatakan syarat yang telah dipersetujui sebelumnya mengikat si penyewa dan menganggapnya sebagai suatu kewajipan.¹⁵⁹

Riwayat ini menunjukkan keharusan bayaran pegangan hak dalam bentuk sewa. Dengan pegangan tersebut tunggangan itu tidak disewakan kepada orang lain.

Prinsip *Haq Maliy*

Menurut perundangan Islam, hak terbahagi kepada dua bentuk:¹⁶⁰

- (a) *Haq maliy*, hak yang berkaitan dengan harta iaitu mempunyai nilai harta. Antara bentuk hak yang termasuk dalam kategori ini ialah *haq dayn* (hak hutang) dan *haq tamalluk* (hak pemilikan).
- (b) *Haq ghair maliy*, hak yang tiada kaitan dengan harta, iaitu tidak mempunyai nilai harta. Antara bentuk hak yang termasuk dalam

158 Ibnu Qayyim, *l'lam al-Muwaqqi'in*, j. 3, h. 402. Ibnu Qudamah, *Al-Mughni*, j. 3, h. 313.

159 Al-Bukhari, *Sahih al-Bukhari*, Dar al-Fikr, Beirut, 1991, h. 243.

160 Abdul Karim Zaydan, *Al-Madkhal li Dirasah al-Syari'ah al-Islamiyah*, Muassasah al-Risalah, Beirut, 1989, hh. 184–186. Al-Khafif, *Al-Milkiyyah fi al-Syari'ah al-Islamiyah*, h. 8–17.

kategori ini ialah *haq hadhanah* (hak penjagaan anak) dan *haq wali* (hak menjadi wali).

Prinsip *Mal*

Menurut sebahagian besar fukaha, sesuatu itu dapat diiktiraf sebagai *mal* apabila ia boleh dikuasai dan dimanfaatkan sebagaimana yang dinyatakan oleh mereka:¹⁶¹

كل ما يمكن حيازته والانتفاع به على وجه معتاد

Maksudnya: Segala sesuatu yang boleh dikuasai dan dimanfaatkan secara adat.

Mazhab Syafi'i turut menggariskan bentuk yang dapat diiktiraf sebagai harta bagi sesuatu perkara baru sebagai suatu garis panduan umum. Prinsip ini menguatkan lagi pemberian status waran panggilan sebagai *mal* menurut perspektif perundangan Islam sebagaimana yang digariskan oleh Imam al-Suyuti:¹⁶²

لا يقع اسم المال إلا على ما له قيمة يباع بها ويلزم متلفه

Maksudnya: "Sesuatu itu dikategorikan sebagai mal jika ia mempunyai nilai. Dengan sebab itu, ia dijual beli dan bayaran ganti rugi akan dikenakan kepada sesiapa yang merosakkannya."

Pandangan Fukaha Silam

Terdapat dua pandangan fukaha silam tentang hak dan *manfaah*. Sebahagian mereka berpendapat, hak adalah bukan *mal* dan sebahagian lagi berpendapat, hak boleh dibahagikan kepada dua; hak yang dikategorikan sebagai *mal* dan hak yang tidak boleh dikategorikan sebagai *mal*.¹⁶³

161 Zaydan, *Al-Madkhal li Dirasah al-Syari'ah al-Islamiyah*, hh. 184-186. Al-Khafif, *Al-Milkiyyah fi al-Syari'ah al-Islamiyah*, hh. 8-17.

162 Al-Suyuti, *Al-Asybah wa al-Naza'ir*, h. 409.

163 Zaydan, *Al-Madkhal li Dirasah al-Syari'ah al-Islamiyah*, Al-Khafif, *Al-Milkiyyah fi al-Syari'ah al-Islamiyah*, hh. 184-186.

Menurut Mazhab Hanafi, hak dan *manfa`ah* tidak boleh dikategorikan sebagai *mal*.

Manakala Mazhab Maliki, Syafi`i, Hanbali dan sebahagian fukaha Mazhab Hanafi di kalangan generasi terkemudian berpandangan bahawa *manfa`ah* dan hak jika ada kaitan dengan *mal* dikira sebagai *mal*, atau `urf mengiktirafnya sebagai sesuatu yang bernilai.

Perbezaan pandangan tersebut memberi banyak kesan terhadap keputusan hukum yang ditentukan oleh fukaha semasa, bergantung kepada bagaimana mereka memperkukuhkan hujah berdasarkan pandangan Mazhab Hanafi atau sebahagian besar fukaha.

HAK LANGGANAN BOLEH PINDAH

KEPUTUSAN

Kumpulan Penyelidikan Instrumen Islam (KPII), dalam mesyuarat keenam pada 5 Oktober 1995, telah memutuskan bahawa hak langganan boleh pindah (TSR) ialah suatu instrumen yang diharuskan menurut perspektif Syariah. Ciri-ciri instrumen ini memenuhi prinsip *mal* menurut perundangan Islam sebagaimana yang telah digariskan dalam prinsip *haq maliy* dan *haq tamalluk*.

Mesyuarat memutuskan bahawa apa yang dikatakan sebagai *bai` ma`dum* (jual beli sesuatu barangan atau perkhidmatan yang tidak wujud) dalam urus niaga TSR sebenarnya tidak berlaku bahkan ia merupakan *bai` maujud* (jual beli sesuatu yang wujud).

PENGENALAN

TSR merupakan suatu kontrak yang memberi pemegangnya hak, tetapi bukan kewajipan, untuk melanggan saham biasa baru pada harga kuat kuasa yang telah ditetapkan terdahulu dalam tempoh masa tertentu. Ia tidak bernilai lagi selepas tempoh masa yang ditetapkan. Di negara lain, TSR lebih dikenali sebagai "waran".

HUJAH MENGHARUSKAN HAK LANGGANAN BOLEH PINDAH

Dalam menilai TSR, beberapa isu fikah telah dikaji, antaranya ialah isu pegangan hak dan *bai` ma`dum*. Soal pegangan hak dan pandangan fikah

mengenainya tidak perlu dibincangkan kerana ia telah disentuh dalam waran panggilan.

Bai` Ma`dum

Tumpuan utama adalah tentang pembelian sesuatu yang belum wujud (*bai` ma`dum*) kerana ia melibatkan kuantiti saham yang bakal dilanggan oleh pemegang TSR.

Kebanyakan fukaha tidak membenarkan *bai` ma`dum* secara umumnya.¹⁶⁴ Namun begitu, Ibnu al-Qayyim telah mengkaji isu ini daripada dua dimensi yang menunjukkan keharusan *bai` ma`dum* dengan syarat-syarat tertentu:

Pertama: Pendapat yang menyatakan *bai` ma`dum* tidak diharuskan adalah tidak benar. Ini kerana tidak terdapat dalam al-Quran, al-Sunnah dan pendapat sahabat yang menyatakan *bai` ma`dum* tidak diharuskan. Cuma yang ada ialah hadis yang menyatakan larangan ke atas beberapa jenis jual beli dan barangan tertentu yang sifatnya tidak wujud, sama seperti larangan jual beli barangan yang wujud kerana sifatnya yang tertentu.

Oleh itu, tegahan terhadap jual beli barangan berkenaan bukan kerana tidak wujudnya atau wujudnya sesuatu barangan tetapi tegahan tersebut adalah kerana wujudnya unsur *gharar* iaitu ketidakpastian pada jual beli tersebut. *Gharar* tersebut adalah unsur tidak upaya untuk menyerahkan barangan yang dijual sama ada barangan tersebut sememangnya wujud atau tidak wujud sama sekali. Contoh klasik adalah seperti menjual hamba yang lari dan binatang yang masih lagi berkeliaran. Walaupun barangan itu wujud, namun penjual tidak mampu menyerahkannya kepada pembeli. Sedangkan ia merupakan kewajipan penjual sebaik sahaja sempurna akad jual beli. Kegagalan penjual melaksanakan tanggungjawabnya bermakna berlakunya unsur *gharar* yang dilarang kerana wujud ketidakpastian.

Kedua: Terdapat keadaan tertentu Syarak membenarkan *bai` ma`dum* dan menganggapnya sah. Sebagai contoh, Syarak membenarkan jual beli buah-buahan dan bijirin yang sudah menampakkan kematangannya. Nabi s.a.w. membenarkan jual beli ini. Ia adalah *bai` ma`dum* kerana sebaik sahaja akad sempurna, pembeli masih tidak boleh mengambil barang yang dibelinya.

164 *Al-Zuhaili, Al-Fiqh al-Islami*, j. 4, hh. 427–429.

Sebaliknya pembeli perlu menunggu sehingga satu tempoh apabila buah-buahan dan bijirin tersebut masak sebelum memetikinya.¹⁶⁵

Al-Kasani menyatakan antara syarat sah jual beli itu ialah keupayaan penjual menyerahkan barangan yang dijual. Perkara penting yang diutarakan oleh beliau ialah keupayaan menyerahkan barangan jualan dengan pasti biarpun pada masa hadapan.¹⁶⁶

Ibnu Qudamah juga menyentuh persoalan yang sama dengan membawa isu menjual ikan dalam air. Menurut beliau, pendapat kebanyakan ulama jual beli sedemikian adalah jual beli yang tidak sah. *Illahnya* adalah kerana wujud unsur *gharar*. Namun dalam keadaan tertentu, diharuskan menjual ikan dalam air dengan syarat:

- (a) Kolam ikan itu milik penjual;
- (b) Air kolam cetek dan dapat dilihat dan dikenal pasti ikan di dalamnya; dan
- (c) Kemungkinan boleh mendapatkan ikan itu.¹⁶⁷

Syarat-syarat ini perlu dipenuhi kesemuanya bagi membolehkan ikan dalam air harus dijual beli. Jika ia tidak dipenuhi, maka wujudlah unsur *gharar* kerana penjual tidak mampu menyerahkan barangan jualan.

Berdasarkan nas fikah tadi, dapat disimpulkan bahawa *illah bai` ma`dum* adalah *gharar*. *Gharar* berlaku apabila penjual tidak berupaya untuk menyerahkan jualan. Ini bermakna apabila berlaku *bai` ma`dum* tanpa unsur *gharar* iaitu jualan pasti dapat diadakan, sifat, kadar, harganya juga dapat dipastikan dan penjual mampu menyerahkan barangan pada tempoh tertentu, maka ia merupakan jual beli yang sah.

Kesimpulannya, larangan *bai` ma`dum* bukan semata-mata kerana tidak wujudnya barangan ketika akad tetapi kerana terdapatnya unsur *gharar*. Dengan sebab itu yang dilarang ialah unsur *gharar* tersebut dan bukan kerana ketidakwujudan barangan itu.

165 Ibnu Qayyim, *l'lam al-Muwaqqi'in*, j. 2, hh. 8–10.

166 Al-Kasani, *Bada'i' al-Sana'i'*, j. 5, hh. 147–148.

167 Ibnu Qudamah, *Al-Mughni*, j. 4, h. 294.

Berbalik kepada hak melanggan saham yang dianggap belum wujud itu, oleh kerana kuantiti, sifat, kadar, jenis dan harganya telah pasti dan pihak syarikat akan mewujudkan saham baru pada tempoh tertentu, ia bukanlah *bai' ma'dum* yang dilarang.

Dapat disimpulkan di sini bahawa instrumen TSR tidak bercanggah dengan Syariah. Dalam konteks ini, sesuatu TSR itu dianggap patuh Syariah apabila saham yang bakal wujud tersebut adalah juga saham yang patuh prinsip Syariah.

PENSEKURITIAN ASET

KEPUTUSAN¹⁶⁸

Kumpulan Penyelidikan Instrumen Islam (KPII), dalam mesyuarat ketujuh pada 1 Disember 1995, memutuskan bahawa pensekuritian aset (*asset securitisation*) adalah kaedah yang diharuskan jika aset pendasar kepada instrumen tersebut selaras dengan garis panduan Syariah.

PENGENALAN

Pada umumnya, pensekuritian aset merupakan suatu proses penerbitan sekuriti dengan cara menjual aset kewangan tertentu yang dikenal pasti sebagai pendasarnya kepada pihak ketiga. Tujuannya adalah untuk mencairkan aset kewangan bagi mendapatkan tunai atau sebagai instrumen untuk memperoleh dana baru pada kos yang lebih menarik, berbanding dengan perolehan dana melalui pinjaman terus daripada institusi kewangan.

Secara khususnya, aset kewangan yang memiliki aliran tunai masa depan akan dijual oleh syarikat yang memerlukan kecairan atau dana baru kepada pihak ketiga yang dikenali sebagai syarikat bertujuan khusus (*special purpose vehicle* atau SPV) secara tunai. Bagi membayar pembelian aset-aset tersebut, SPV akan menerbitkan suatu sekuriti hutang kepada para pelabur berasaskan aliran tunai masa depan aset yang dibeli sebagai sandaran. Para pelabur pula akan memperoleh kembali pulangan melalui aliran tunai masa depan yang akan diuruskan oleh SPV.

¹⁶⁸ Keputusan yang dibuat terhadap pensekuritian aset adalah secara umum. Namun begitu beberapa perkara berhubung konsep ini secara khusus sedang dalam kajian.

Antara contoh aset yang memiliki aliran tunai masa depan yang berpotensi untuk digunakan sebagai sandaran kepada penerbitan sekuriti hutang adalah seperti akaun terimaan pinjaman perumahan, akaun kad kredit, akaun terimaan pembiayaan kenderaan dan kutipan tol lebuhraya. Dalam konteks pensekuritian aset Islam, aset yang dimaksudkan tadi mestilah selaras dengan garis panduan Syariah.

HUJAH MENGHARUSKAN PENSEKURITIAN ASET

Asas konsep pensekuritian aset telah sedia ada dalam Islam dan telah dibincang dengan panjang lebar oleh fukaha silam khususnya dalam pensekuritian aliran tunai (*cash flow*). Asas ini dapat dilihat melalui beberapa prinsip berikut:

Prinsip *Mal*

Aset yang menjadi sandaran dalam pensekuritian aset untuk membolehkan instrumen yang diterbitkan daripadanya mempunyai nilai adalah termasuk dalam prinsip *mal* dalam Islam. *Mal* merujuk kepada sesuatu yang mempunyai nilai dan boleh dimanfaatkan menurut Syariah. Cuma perbezaan yang nyata antara konsep *mal* dan aset adalah pada perkara yang diharamkan oleh Syariah. Dalam Islam, perkara yang diharamkan seperti arak dan babi tidak termasuk dalam kategori *mal* jika dimiliki oleh orang Islam. Namun jika dimiliki oleh orang bukan Islam, Syariah mengiktirafnya sebagai *mal* bagi mereka.

Aliran tunai juga termasuk dalam kategori *mal* sekiranya ia bersumber daripada perkara yang halal menurut Syariah. Ini kerana aliran tunai merupakan hutang (*dayn*) dan dalam perundangan Islam, hutang yang pasti adalah merupakan *haq maliy* yang termasuk dalam ruang lingkup *mal*.¹⁶⁹

Bai` Dayn

Pensekuritian aset mempunyai hubung kait dengan penjualan hutang (*bai` dayn*) yang dibahaskan dalam perundangan Islam. KPII, dalam mesyuarat kelapan pada 25 Januari 1996, dan Majlis Penasihat Syariah (MPS), dalam

169 Sila rujuk keputusan MPS tentang waran panggilan untuk huraian lanjut mengenai konsep *mal*.

mesyuarat kedua pada 21 Ogos 1996, telah membincangkan isu *bai` dayn* ini. MPS dalam mesyuarat tersebut bersetuju menerima *bai` dayn* dalam penstrukturan produk dalam pasaran modal Islam.¹⁷⁰

Prinsip *Rahn*

Dalam pensekuritian aset, aliran tunai yang tetap menjadi kriteria utama aset tersebut. Aliran tunai aset dipakej dan dijadikan sandaran yang bernilai untuk menerbitkan sekuriti. Bentuk pensekuritian ini menepati prinsip *rahn* dalam perundangan Islam. Ini kerana *rahn* merupakan satu sandaran yang bernilai untuk mendapatkan sejumlah dana secara hutang. Sesuatu yang disandarkan itu mestilah mempunyai sifat *mal* yang berfungsi memberi keyakinan kepada pemiutang untuk memberikan dana. *Mal* yang disandarkan itu pula dapat digunakan untuk menebus hutang jika berlaku apa-apa kegagalan dalam pembayaran hutang tersebut.¹⁷¹

Pendapat Fukaha Silam

Terdapat bukti fikah yang membenarkan aliran tunai dijadikan sandaran yang bernilai bagi mendapatkan sejumlah dana baru untuk membolehkan pemiutang memperoleh kecairan. Kecairan yang ada ini membolehkan pemiutang melibatkan diri dalam kegiatan ekonomi atau mendapatkan peluang ekonomi tanpa menunggu lama untuk mendapatkan kembali hutangnya itu. Ini dapat dilihat berdasarkan kenyataan dalam Mazhab Maliki yang membenarkan hutang menjadi sandaran untuk mendapatkan sejumlah dana. Ini bermakna, Mazhab Maliki telah mengasaskan konsep mepakejkan aliran tunai untuk menjadi satu sandaran bagi mendapatkan sejumlah dana.¹⁷²

Contoh yang diberikan dalam fikah Mazhab Maliki ialah upah *mudabbar*¹⁷³ yang diperoleh hasil daripada kerja yang dilakukan untuk tuannya. Dia akan bekerja dan mendapat pendapatan untuk tuannya itu. Mazhab Maliki menyatakan pendapatan yang bakal dikutip oleh *mudabbar* tersebut boleh dipakejkan oleh tuannya untuk menjadi sandaran yang bernilai bagi

170 Sila rujuk keputusan MPS tentang *bai` dayn* untuk huraian lanjut.

171 Al-Asfahani, *al-Mufradat*, Dar al-Makrifah, Beirut, tt., h. 204. Al-Dardir, *Al-Syarh al-Saghir*, j. 2, h. 108. Al-Zuhaili, *Al-Fiqh al-Islami*, j. 5, hh. 180–181.

172 Al-Dusuqi, *Hasyiah al-Dusuqi 'ala al-Syarh al-Kabir*, Dar Ihya' al-Kutub al-Arabiyyah, Kaherah, tt., j. 3, h. 231.

173 *Al-Mudabbar* adalah merujuk kepada jenis hamba yang akan bebas apabila tuannya meninggal dunia.

mendapatkan sejumlah dana. Ini membuktikan bagaimana aliran tunai boleh dipakejkan dan dapat diterima sebagai sandaran yang bernilai.¹⁷⁴ Ringkasnya, katakan *mudabbar* itu bekerja untuk mendapat upah RM1,000 sebulan, ini bermakna untuk setahun ia boleh mendapat pendapatan terkumpul RM12,000. Tuan kepada *mudabbar* boleh menjadikan aliran tunai tersebut untuk sandaran yang bernilai bagi mendapatkan dana, katakan sebanyak RM6,000 bagi tempoh kurang daripada setahun.

Bentuk aliran tunai masa kini seperti pendapatan kutipan tol, bil elektrik, air, telefon, pembiayaan perumahan dan kenderaan secara Islam dan sebagainya boleh juga dipakejkan untuk dijadikan sandaran yang bernilai. Ini kerana aliran tunai sedemikian ialah aliran tunai yang tetap kepada syarikat berkenaan.

Wathiqah Dayn

Bagi membolehkan orang ramai melibatkan diri secara aktif dalam kegiatan ekonomi melalui pelaburan, peringkat mepakej dan menyandarkan nilai boleh dilakukan dengan menerbitkan sekuriti bernilai. Ia mempunyai asas dalam perundangan Islam. Mazhab Maliki telah mengemukakan idea ini dengan istilah *wathiqah dayn*.¹⁷⁵ Kertas bernilai itu melambangkan jumlah pemilikan saham terhadap sesuatu projek yang dijalankan. Ia juga dikenali sebagai *sukuk* dan *syahadah*.¹⁷⁶ Fungsi *sukuk* ini hanyalah sebagai alat kewangan sahaja. Ia sama seperti sijil saham syarikat untuk memudahkan pemindahan hak milik.

Dengan adanya *sukuk*, kecairan dapat diwujudkan dan pihak pengusaha dapat memasukkan modal ke dalam kitaran kegiatan ekonomi. *Sukuk* yang diterbitkan tersebut boleh diwujudkan berasaskan sistem *mudharabah*, *musyarakah mutanaqisah*, *ijarah* dan sebagainya. Semuanya bergantung kepada bentuk aktiviti perniagaan yang disandarkan dan cara keuntungan ingin dibahagikan.

174 Al-Dusuqi, *Hasyiah al-Dusuqi 'ala al-Syarh al-Kabir*, h. 233.

175 Al-Dusuqi, *Hasyiah al-Dusuqi 'ala al-Syarh al-Kabir*, h. 231. Al-Khurasyi, *Hasyiah Al-Khurasyi*, j. 5, h. 236. Nazih Hammad, *Mu'jam al-Mustalahat al-Iqtisadiyyah*, h. 284.

176 Ma'bid Ali Al-Jarihi, *Al-Aswaq al-Maliyyah fi Dau' Mabadi' al-Islam, Al-Idarah al-Maliyyah fi al-Islam*, Al-Majmak al-Malaki, Jordan, 1989, h. 137.

JUALAN SINGKAT TERKAWAL DAN PINJAM MEMINJAM SEKURITI

KEPUTUSAN

Majlis Penasihat Syariah (MPS), dalam mesyuarat ke-13 pada 19 Mac 1998, telah memutuskan untuk menerima prinsip pinjam meminjam sekuriti (*securities borrowing and lending* atau SBL) yang wujud dalam industri sekuriti. Bagi menepati prinsip Syariah, SBL dipadankan dengan prinsip *ijarah*. Namun begitu kaedah *istihsan* digunakan sebagai pengecualian kepada prinsip am *ijarah*. Ini bermakna hubungan *ijarah* antara penyewa dengan pemilik saham tidak terputus walaupun dalam SBL, penyewa perlu membuat penyerahan saham yang disewanya.

Sehubungan dengan itu, MPS dalam mesyuarat ke-69 pada 18 April 2006, telah memutuskan bahawa jualan singkat terkawal (*regulated short selling* atau RSS) selaras dengan Syariah kerana kewujudan SBL dalam RSS telah menghapuskan unsur *gharar*.

PENGENALAN

Jualan Singkat Terkawal

Secara umumnya, jualan singkat ialah tindakan seseorang menjual sekuriti yang tidak dimilikinya pada masa jualan.¹⁷⁷

177 <http://www.bursamalaysia.com/website/education/glossary.htm#S>

Manakala RSS adalah jualan sekuriti yang diluluskan¹⁷⁸, di mana penjual tidak mempunyai, pada masa penjualan tersebut, suatu hak boleh guna dan tanpa syarat untuk meletak hak sekuriti tersebut pada pembeli tetapi telah menyempurnakan suatu perjanjian untuk meminjam, sebelum masa penjualan, yang akan membolehkan penyerahan sekelas sekuriti yang dibenarkan tersebut kepada pembeli dalam lingkungan Peraturan Penyerahan dan Penjelasan Bursa Malaysia.¹⁷⁹

Daripada definisi jualan singkat terkawal di atas, dapat disimpulkan bahawa RSS ialah satu jualan singkat yang digandingkan dengan SBL dan dilaksanakan menurut peraturan yang ditetapkan oleh Bursa Malaysia.

Pinjam Meminjam Sekuriti

Kaedah pinjam meminjam saham bagi jualan singkat terkawal mula diperkenalkan di pasaran modal tempatan pada penghujung tahun 1995. Walau bagaimanapun, kaedah ini digantung penggunaannya pada penghujung tahun 1997 berikutan krisis ekonomi yang telah menggugat kestabilan aktiviti pasaran saham di Bursa Saham Kuala Lumpur (BSKL). Namun begitu, sebelum penggunaannya digantung, MPS telah menjalankan kajian atas kaedah ini daripada perspektif Syariah dan telah membuat keputusan bahawa ia boleh dilakukan mengikut prinsip Syariah.

SBL ialah aktiviti pinjam meminjam sekuriti yang melibatkan pihak peminjam dan pemberi pinjaman untuk memenuhi keperluan sementara dan menyelesaikan urusan jual beli saham mereka mengikut peraturan dan garis panduan yang ditetapkan.

Sebagai contoh, pemberi pinjaman yang memiliki aset sekuriti jangka panjang (saham) bersetuju untuk meminjamkan sekuriti tersebut kepada peminjam untuk tempoh tertentu. Apabila tempoh tersebut tamat, peminjam perlu memulangkan kembali sekuriti kepada pemberi pinjaman sama ada yang dipulangkan itu merupakan sekuriti asal atau sekuriti lain yang sama daripada segi jenis dan jumlahnya. Sementara itu, pemberi pinjaman akan mengenakan cagaran dan bayaran perkhidmatan kepada peminjam sebagai satu syarat pinjaman sekuriti.

178 Sila Rujuk Peraturan 704 Peraturan Bursa Malaysia Sekuriti Berhad berhubung Jualan Singkat Terkawal bagi definisi sekuriti yang diluluskan.

179 Perkara 704.1 (1) Peraturan Bursa Malaysia Sekuriti Berhad.

HUJAH MENGHARUSKAN JUALAN SINGKAT TERKAWAL

Jualan singkat secara umumnya melibatkan penjualan saham yang tiada dalam hak milik. Oleh itu, ia termasuk dalam kategori *bai` ma`dum*. Apabila melibatkan *bai` ma`dum*, ia adalah suatu yang dilarang dalam Islam apabila penyerahan subjek akad (*subject matter*) tidak dapat dilakukan dan ini bermakna wujud unsur *gharar* yang dilarang dalam Islam dalam aktiviti tersebut.

Walau bagaimanapun, dalam RSS, isu *gharar* telah dapat di atasi. Ini kerana wujudnya SBL dalam pakej RSS telah menghapuskan unsur *gharar* yang disebut sebelum ini. Dengan kata lain, kewujudan SBL telah meningkatkan kebarangkalian penyerahan saham yang dijual. Apabila kebarangkalian penyerahan saham adalah tinggi, ini bermakna unsur *gharar* sudah tidak wujud lagi. Oleh itu apabila perkara yang menjadi penghalang kepada pengiktirafan keselarasan sesuatu aktiviti dengan Syariah telah tiada lagi, maka aktiviti tersebut boleh diklasifikasikan sebagai menepati Syariah. Ini menepati satu kaedah *Fiqh* yang berbunyi: **ع إذا زال المانع عاد الممنوع** yang bermaksud: "Apabila perkara yang menjadi penghalang (kepada keharusan) telah tiada, maka perkara yang dahulunya dilarang bertukar menjadi harus".¹⁸⁰

HUJAH MENGHARUSKAN PINJAM MEMINJAM SEKURITI

Oleh kerana SBL ialah satu kaedah baru dalam pasaran modal, MPS telah menjalankan kajian untuk menentukan prinsip Syariah yang boleh dijadikan sandaran dalam menilai status SBL. Hasil daripada kajian yang dilakukan, didapati prinsip yang berikut boleh dijadikan asas dalam mengharuskan SBL:

Prinsip *Istihsan*

MPS dalam beberapa mesyuaratnya telah cuba mencari kaedah Syariah yang boleh dijadikan asas kepada pelaksanaan SBL. Hasil daripada kajian dan perbincangan yang dilakukan, MPS mendapati prinsip *istihsan* perlu diterapkan dalam kaedah *ijarah* untuk dijadikan asas kepada SBL setelah menilai bahawa kaedah lain seperti *îarah* (peminjaman aset), *hawalah*

180 Lihat: Seksyen 24, *Majallah al-Ahkam al-Adliyyah*; Haidar, *Durar al-Hukkam Syarh Majallah al-Ahkam*, j.1, h.39.

(pemindahan hutang) dan *bai' wafa'* (penjualan dan pembelian semula) tidak selaras dengan konsep dan pelaksanaan SBL.

Istihsan ialah pengecualian sesuatu hukum yang bersifat *juz'ie* (cabang) daripada ketetapan kaedah am.¹⁸¹ Al-Syatibi telah mentakrifkan *istihsan* berdasarkan Mazhab Maliki sebagai menerima pakai *masalahah* (kepentingan) yang bersifat *juz'ie* daripada mengambil dalil *kulliy* (am).¹⁸² Sebagai rumusan, ia bermaksud penggunaan kaedah khusus sebagai pengecualian daripada kaedah am.

Pemakaian prinsip *istihsan*, yang dipopularkan oleh ulama Hanafi dan diterima pakai oleh ulama Maliki, telah menjadi perbincangan hangat di kalangan ulama mazhab lain terutamanya ulama Syafi'i. Ulama Mazhab Syafi'i menolak *istihsan* jika ia tidak berasas. Namun begitu, *istihsan* sebagai sumber hukum tetap menjadi rujukan bagi mereka yang menerimanya.

Pada hakikatnya, dengan menerima pakai kaedah *istihsan* banyak masalah yang berhubung dengan isu semasa boleh diatasi. Ini selaras dengan keperluan sistem muamalat yang sentiasa berkembang dan berubah dari semasa ke semasa.

Istihsan* dengan *Maslahah

Keputusan yang diambil oleh MPS bahawa penjualan saham yang disewa kepada pihak ketiga sebagai tidak menamatkan akad *ijarah* adalah merupakan *istihsan* dengan *masalahah*. Ini memberikan kebaikan yang nyata kepada pemilik asal saham dan dapat memberikan kecairan kepada pasaran saham.

***Istihsan* dengan `Urf Khas**

Manakala *`urf iqtisadi khas*¹⁸³ (kebiasaan yang diterima pakai dalam aktiviti ekonomi) yang berlaku dalam aktiviti SBL adalah *`urf sahih* (kebiasaan yang selaras dengan Syarak). Oleh yang demikian, hujah menggunakan *istihsan* dengan *`urf* juga boleh memperkuat dalil.

181 Al-Zuhaili, *Usul al-Fiqh al-Islami*, j. 2, h. 738.

182 Al-Syatibi, *Al-Muwafaqat*, Dar al-Ma'rifah, Beirut, 1986, j. 2, h. 562.

183 Sila rujuk keputusan MPS tentang *`urf* untuk huraian lanjut.

Penerimaan Konsep *Ijarah* dengan Izin Jual

Dengan penggunaan kaedah *istihsan* maka konsep *ijarah* dengan izin jual dapat diterima dan dijadikan asas kepada perjalanan SBL.

Menurut konsep asal *ijarah*, hubungan antara pemilik dengan penyewa akan terputus apabila berlaku urusan niaga jual beli aset. Ini kerana akad *ijarah*, sebagaimana yang ditakrifkan oleh ulama iaitu akad atas penggunaan manfaat dengan dikenakan bayaran.¹⁸⁴

Dengan berlakunya penjualan aset bermakna akad *ijarah* akan tamat dengan sendirinya. Namun oleh kerana kontrak SBL hampir menyerupai ciri-ciri akad *ijarah* dalam banyak hal, seperti kuasa pemilik memanggil semula aset, membuat penilaian aset mengikut nilai semasa dan sebagainya, maka ahli MPS mengambil keputusan bahawa konsep *ijarah* dengan izin jual boleh diaplikasikan dalam pasaran modal Islam.

184 Al-Kasani, *Bada'ī al-Sana'ī*, j. 4, h. 174. Ibnu Qaudar, *Takmilah Fath al-Qadir*, j. 9, h. 57–60.

KONTRAK NIAGA HADAPAN MINYAK SAWIT MENTAH

KEPUTUSAN

Majlis Penasihat Syariah (MPS), dalam mesyuarat ke-11 pada 26 November 1997, memutuskan bahawa kontrak niaga hadapan minyak sawit mentah adalah diharuskan kerana ia selaras dengan prinsip-prinsip Syariah.

PENGENALAN

Secara umumnya, kontrak niaga hadapan (*futures contract*) boleh dibahagikan kepada dua jenis iaitu kontrak niaga hadapan komoditi dan kontrak niaga hadapan kewangan. Walau bagaimanapun, keputusan ini hanya menyentuh pandangan perundangan Islam terhadap kontrak niaga hadapan komoditi. Kontrak ini boleh ditakrifkan sebagai satu perjanjian urus niaga bursa (*exchange traded agreement*) untuk membeli dan menjual sesuatu barangan komoditi yang terdapat di pasaran sebenar (pasaran tunai) dalam suatu kuantiti yang standard, pada tarikh masa hadapan dan tempat penghantaran yang telah ditetapkan.

Di Malaysia, hanya ada satu jenis kontrak niaga hadapan komoditi iaitu kontrak niaga hadapan minyak sawit mentah atau *crude palm oil (CPO) futures contract*. Ia merupakan suatu inovasi produk kewangan tempatan bagi memudahcarakan mereka yang terlibat dengan perniagaan minyak sawit mentah dalam mengurus risiko perniagaan secara lebih efisien dan efektif terutamanya terhadap risiko perubahan harga.

HUJAH MENGHARUSKAN KONTRAK NIAGA HADAPAN MINYAK SAWIT MENTAH

MPS, dengan dibantu oleh Jabatan Pasaran Modal Islam (JPMI), telah membuat kajian yang mendalam terhadap instrumen ini dan mengkaji isu Syariah yang dikaitkan dengannya. Antara isu tersebut ialah:

Judi

Keraguan ditimbulkan terhadap instrumen ini berdasarkan ketetapan atas peserta pasaran yang perlu meletakkan sejumlah 'deposit' sebagai bayaran margin sebelum memulakan urusan niaga. Tindakan ini dianggap seolah-olah sebagai suatu pertaruhan yang diharamkan.

MPS mengambil keputusan bahawa aktiviti dagangan sedemikian tidak termasuk dalam judi kerana peningkatan dan penyusutan nilai adalah disebabkan perubahan permintaan dalam pasaran niaga hadapan minyak sawit mentah dan merupakan suatu fenomena yang lumrah dalam dunia perniagaan. Tidak tepat untuk menghukum nilai kontrak yang menyusut atau meningkat akibat perubahan permintaan dalam pasaran hadapan minyak sawit mentah sebagai suatu aktiviti judi. Ini kerana aktiviti perjudian bergantung semata-mata kepada nasib dan tidak berkait dengan permintaan dan penawaran.

Gharar

*Gharar*¹⁸⁵ ditafsirkan sebagai sesuatu yang tidak pasti.¹⁸⁶ Instrumen ini dikaitkan dengan ketidakpastian untuk memperoleh sesuatu yang dibeli dan keuntungan yang bakal diperoleh. MPS berpandangan bahawa untung dan rugi dalam dunia perniagaan merupakan suatu perkara yang lumrah, walaupun bagi peniaga, memperoleh keuntungan menjadi cita-cita dan harapan mereka. Ini digambarkan oleh Allah s.w.t. dalam beberapa ayat seperti dalam Surah *Fatir* ayat ke-29 yang menggambarkan harapan peniaga

185 Sila rujuk keputusan MPS tentang *gharar* untuk huraian lanjut.

186 Afzalur Rahman, *Economic Doctrines Of Islam*, Islamic Publications, Lahore, j. 2, hh. 73–75. Taqi al-Uthmani, "Uqud al-Mustaqbaliyyat fi al-Sil'ah fi Dhau' al-Syari'ah al-Islamiyyah", OIC, *Majallah Majma' al-Fiqh al-Islami*, bil. 7, j. 1, hh. 353–355.

bahawa perniagaan mereka tidak akan mengalami kerugian. Firman Allah s.w.t.:

يَرْجُونَ تِجَارَةً لَّنْ تَبُورَ

Maksudnya: "Mereka itu mengharapkan perniagaan yang tidak akan rugi."

(Surah Fatir: 29)

Begitu juga dalam Surah *al-Taubah* ayat 24, digambarkan kekhuatiran terhadap kemungkinan perniagaan membawa kerugian. Firman Allah s.w.t.:

...وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا

Maksudnya: "... dan perniagaan yang kamu bimbangi kerugiannya."

(Surah *al-Taubah*: 24)

Ini menunjukkan keuntungan dan kerugian adalah sifat perniagaan. Langkah yang diambil oleh peniaga untuk meminimumkan kerugian seberapa boleh jika terdedah kepada keadaan sedemikian.

Persoalan utama dalam kontrak niaga hadapan minyak sawit mentah ialah, apakah *gharar* benar-benar wujud? Elemen penting dalam jual beli yang dibahaskan oleh fukaha ialah *ghalat*.¹⁸⁷ Perkara ini perlu dijelaskan kerana terdapat salah faham yang menyamakannya dengan prinsip *gharar*. Fukaha melihat soal *ghalat* dari sudut *maslahah istiqrar ta'amul*. Ia bermaksud, peserta pasaran diberi kebebasan untuk mengurus niaga secara normal, reda meredai serta saling percaya mempercayai antara satu sama lain dalam urusan niaga yang dilakukan, bagi menjamin kelancaran perjalanan pasaran. Perkara yang perlu diambil kira yang boleh menyebabkan gangguan kelancaran pasaran ialah penipuan dan manipulasi. Manakala faktor *ghalat* yang melibatkan kesilapan pertimbangan individu (*ghalat 'aqid*) tidak boleh dijadikan asas untuk membatalkan akad. Faktor yang boleh membatalkan akad ialah *ghalat wadh'ih* iaitu kesilapan yang berlaku adalah jelas akibat daripada penipuan.¹⁸⁸

Apabila kontrak niaga hadapan minyak sawit mentah dilaksanakan, perkara

187 Ia bermaksud kesilapan. Sila rujuk keputusan MPS tentang *ghalat* untuk huraian lanjut.

188 Al-Zarqa', *Al-Madkhal al-Fiqhi*, j. 1, hh. 390-405.

seperti jumlah barangan, jenis, harga, dan penyerahan telah dimaklumkan kepada peserta pasaran. Oleh itu tiada unsur *gharar* dalam kontrak terbabit. Kesemuanya telah dimaklumkan secara jelas dalam kontrak, malah aspek-aspek pengawalseliaan dan perundangan telah disediakan bagi memastikan tidak berlaku penipuan.¹⁸⁹

Pembelian Sesuatu yang Tidak Wujud (*Bai` Ma`dum*)

Ibu Qayyim telah mengkaji isu *bai` ma`dum*¹⁹⁰ dan menegaskan bahawa tegahan terhadap *bai` ma`dum* sebenarnya adalah kerana wujudnya unsur ketidakupayaan untuk menyerahkan perkara yang dijual. Jual beli ini boleh berlaku sama ada kepada perkara yang wujud atau tidak wujud sama sekali. Namun *bai` ma`dum* yang berlaku atas perkara yang wujud dan penjual boleh mendapatkannya atau dalam bentuk yang boleh diwujudkan kemudiannya, adalah sesuatu yang dibenarkan dan sah dilakukan. Ini banyak berlaku dalam Syariah seperti akad *salam* dan *istisna`*. Oleh itu, larangan *bai` ma`dum* adalah disebabkan unsur *gharar* dan bukannya unsur *ma`dum* tersebut.¹⁹¹

Situasi di atas tidak berlaku dalam pasaran hadapan minyak sawit mentah. Penyelesaian kontrak boleh dibuat secara tunai sebelum tarikh matang atau penyerahan secara fizikal ketika matang. Tambahan lagi, kegagalan penyerahan oleh penjual akan dijamin oleh Rumah Penjelasan. Oleh yang demikian unsur-unsur *gharar* adalah tidak wujud.

Spekulasi

Spekulasi juga merupakan antara isu yang menjadikan kontrak niaga hadapan minyak sawit mentah diragui hukumnya menurut Syariah.¹⁹²

Spekulasi¹⁹³ merujuk kepada tindakan mengambil peluang membuat keuntungan daripada pergerakan harga sesuatu barangan. Pada hakikatnya, aktiviti spekulasi wujud dalam apa jua bentuk perniagaan dan tidak terhad

189 Sila rujuk akta FIA 1993, *Business Rules (Exchange And Clearing House)*.

190 Sila rujuk keputusan MPS tentang *bai` ma`dum* untuk huraian lanjut.

191 Ibnu al-Qayyim, *I'lam al-Muwaqqi'in*, j. 2, hh. 8-10.

192 Al-Uthmani, "*Uqud al-Mustaqbaliyyat*", j. 1, hh. 353-354.

193 Sila rujuk keputusan MPS tentang spekulasi untuk huraian lanjut.

kepada dagangan urus niaga hadapan sahaja. Cuma, sama ada ia berbentuk keterlaluan ataupun berada dalam keadaan normal.

Tiada Pertukaran Barang (*`iwadh*)

Sarjana Islam semasa¹⁹⁴ menimbulkan isu tidak berlaku *`iwadh* dalam urus niaga hadapan minyak sawit mentah. *`iwadh* bermaksud tukaran dalam jual beli, tetapi dalam konteks ini tiada berlaku pembelian barangan dalam hakikat sebenar. Justeru, tiada berlaku sebarang pertambahan nilai dalam aktiviti ekonomi.

Dagangan kontrak niaga hadapan minyak sawit mentah pada hakikatnya memberikan suatu nilai tambah kepada peserta pasaran. Contohnya, apabila pengeluar minyak sawit mentah melakukan lindung nilai¹⁹⁵ (*hedging*), mereka berusaha untuk mengurangkan kos. Ini secara tidak langsung dapat memperbaiki keuntungan syarikat dan menjadikan hasil pengeluaran mereka lebih berdaya saing.

Berdasarkan kajian yang dikemukakan, dakwaan seperti *gharar*, *bai` ma`dum*, tiada *`iwadh* dan sebagainya tidak berlaku. Dengan itu, MPS telah memutuskan bahawa kontrak niaga hadapan minyak sawit mentah adalah selaras dengan prinsip Syariah selagi ia bersih daripada unsur riba dan judi. Maka para pelabur yang prihatin dengan pengamalan prinsip-prinsip Syariah boleh memanfaatkan kemudahan yang ada untuk menggunakannya sebagai instrumen pengurusan risiko.

194 Al-Uthmani, “*Uqud al-Mustaqbaliyyat*”, j. 1, h. 354. E-Kotby Hussein, *Financial Engineering For Islamic Banks*, The Institute of Middle Eastern Studies IUI, 1990, hh. 68–71.

195 Proses mengurus risiko perubahan harga dengan menggunakan konsep yang dipanggil lindung nilai.

KONTRAK NIAGA HADAPAN INDEKS KOMPOSIT

KEPUTUSAN

Majlis Penasihat Syariah (MPS), dalam mesyuarat ke-13 pada 19 Mac 1998, memutuskan bahawa mekanisme kontrak niaga hadapan indeks saham tidak bertentangan dengan prinsip Syariah. Oleh itu, urus niaga indeks saham dibenarkan selagi ia mematuhi kehendak Syariah iaitu dengan memastikan komponen indeks terdiri daripada sekuriti patuh Syariah.

PENGENALAN

Kontrak niaga hadapan indeks komposit merupakan antara instrumen yang dikategorikan sebagai kontrak niaga hadapan kewangan. Kontrak minyak sawit mentah (CPO) pula dikategorikan sebagai kontrak niaga hadapan komoditi. Dalam industri niaga hadapan di Malaysia, terdapat dua kontrak niaga hadapan kewangan iaitu kontrak niaga hadapan Indeks Komposit Kuala Lumpur (KLCI) dan kontrak niaga hadapan KLIBOR yang didagangkan di Bursa Malaysia Derivative Bhd. MPS telah memutuskan bahawa kedua-dua kontrak tersebut tidak diharuskan menurut perspektif Syariah. Ini kerana kontrak niaga hadapan KLCI berasaskan kepada aset pendasar yang kebanyakan komponennya terdiri daripada sekuriti syarikat yang tidak patuh Syariah oleh MPS. Manakala kontrak niaga hadapan KLIBOR pula ialah suatu kontrak yang berteraskan faedah dan berunsurkan riba.

Biarpun begitu, perbincangan berhubung setakat mana diharuskan mekanisme indeks saham menurut perundangan Islam adalah penting dalam konteks pengurusan risiko. Ini ditambah dengan pelancaran Indeks Syariah oleh Bursa Malaysia. Ia berfungsi sebagai satu pengukur yang

menggambarkan prestasi sektor saham yang patuh berasaskan prinsip Syariah. Peningkatan mata Indeks Syariah menggambarkan berlaku peningkatan harga saham dalam sektor ini. Begitu juga jika berlaku sebaliknya.

Kontrak niaga hadapan indeks komposit diwujudkan dengan sejumlah saham yang menjadi komponen indeks itu dijadikan sebagai aset pendasar kepada instrumen tersebut. Indeks saham ialah satu ukur rujuk yang menjadi petunjuk kepada pelabur dalam mengukur prestasi pasaran saham/ekuiti. Kontrak ini merupakan suatu perjanjian antara pembeli dengan penjual untuk sama-sama menerima dan menyerahkan sejumlah saham tertentu yang terdiri daripada komponen saham syarikat terpilih pada harga dipersetujui dan pada tarikh hadapan ditetapkan. Namun demikian, harga yang ditetapkan tidak dibayar sepenuhnya, cuma dibayar pada satu nilai margin sehinggalah penyelesaian dibuat.

Dalam konteks Malaysia, KLCI ialah indeks yang menggabungkan saham 100 buah syarikat tersenarai di Papan Utama yang mewakili pelbagai sektor dan paling kerap didagangkan di Bursa Malaysia. Indeks ini dikira setiap satu minit sepanjang dagangan harian. Manakala indeks Syariah pula, mengandungi semua sekuriti patuh Syariah oleh MPS dan disenaraikan di Papan Utama Bursa Malaysia.

Oleh kerana indeks komposit akan berubah berdasarkan prestasi pasaran, maka harga kontrak niaga hadapan indeks komposit juga akan berubah dengan mengikut pergerakan nilai indeks saham di bursa saham.

Aset pendasarnya ialah sejumlah saham yang menjadi komponen kepada indeks saham dan wujud dalam bentuk fizikal. Oleh kerana jumlahnya besar, penyerahan dalam bentuk fizikal tidak dapat dilakukan dalam kontrak niaga hadapan indeks. Pembeli akan memperoleh nilainya sahaja sebagai ganti kepada penyerahan fizikal. Dengan sebab itu, kontrak akan diselesaikan secara penyelesaian tunai sama ada sebelum atau pada tarikh matang.

HUJAH MENGHARUSKAN KONTRAK NIAGA HADAPAN INDEKS KOMPOSIT

Kontrak niaga hadapan indeks komposit ialah satu instrumen baru untuk mengurus risiko dagangan sekuriti. Ia tidak dapat disamakan dengan konsep *salam*, *istisna`*, *musyarakah* dan sebagainya secara seratus peratus. Dengan

itu, memadankannya dengan kontrak penama yang sedia ada dalam perundangan Islam merupakan satu cara yang kurang tepat. Justeru itu, MPS dengan dibantu oleh Jabatan Pasaran Modal Islam (JPMI) telah menjalankan kajian terhadap kontrak baru ini dan memutuskan ia tidak bercanggah dengan prinsip Syariah sekiranya komponen indeks terdiri daripada sekuriti patuh mengikut prinsip Syariah.

Ciri Kontrak Tiada Persamaan dengan *Muqamarah*, *Jahalah* dan *Gharar*

Isu *muqamarah* (perjudian), *jahalah* (kejahilan), *gharar* (ketidakpastian) dan *bai` ma`dum* adalah antara isu besar yang ditimbulkan oleh ulama semasa yang tidak mengharuskan kontrak niaga hadapan indeks komposit.

Jual beli indeks tidaklah sinonim dengan perjudian kerana tidak wujud persamaan dari sudut kehilangan wang pertaruhan. Dalam perjudian, pemainnya akan hilang kesemua wang pertaruhan sekiranya tekaannya meleset. Perkara ini tidak berlaku dalam dagangan indeks kerana jumlah mata (*point*) indeks mempunyai nilainya yang tersendiri. Apa yang berlaku adalah pelabur akan mengalami susutan atau pertambahan nilai bergantung kepada permintaan sekuriti dalam sejumlah saham yang menjadi komponen indeks berkenaan. Dagangan indeks ini tidak melibatkan sebarang unsur pertaruhan.¹⁹⁶

Kontrak ini juga tidak mengandungi unsur *jahalah* dan *gharar* kerana diniagakan secara telus daripada segi harga dan kuantiti unit. Tidak terdapat sebarang kesamaran harga dan kuantiti unit. Harga ditentukan oleh pasaran berdasarkan permintaan dan penawaran.

***Isu Bai` Ma`dum*¹⁹⁷**

Dalam dagangan kontrak niaga hadapan indeks, sememangnya tiada sebarang penyerahan fizikal pada tarikh matang. Ini berlainan dengan kontrak niaga hadapan minyak sawit mentah yang mana penyerahan fizikal boleh berlaku. Sebagai penyelesaian, penyerahan fizikal ini boleh diganti dengan nilai wang tunai.

196 Sila rujuk keputusan MPS tentang judi untuk huraian lanjut.

197 Sila rujuk keputusan MPS tentang *bai` ma`dum* untuk huraian lanjut.

Secara umumnya, perundangan Islam dapat menerima perkara ini. Al-Baghdadi dalam bukunya *Majma' al-Dhamanat* telah membicarakan isu-isu berhubung dengannya. Penyelesaian secara ini dilakukan apabila serahan fizikal tidak dapat dilakukan.

Penyelesaian dengan menggunakan nilai wang bermaksud membuat penilaian terhadap sesuatu dengan nilai pasaran semasa tanpa menambah atau mengurangkannya.¹⁹⁸ Selain daripada kes jual beli, ulama juga banyak membincangkan perkara yang sama dalam hal-hal mengenai *ghasb*¹⁹⁹ dan ganti rugi mengenainya.²⁰⁰ Ini menunjukkan bahawa isu menggantikan serahan secara fizikal kepada nilai wang bukanlah suatu perkara baru dalam perundangan Islam.

Ta'wil Berasaskan Hikmah Tasyri'iyah

Ta'wil (penafsiran) berasaskan *hikmah tasyri'iyah* (rahsia dan tujuan sesuatu hukum) adalah amat penting. Prof. Dr. Fathi al-Duraini menegaskan bahawa *ta'wil* yang berteraskan hikmah *tasyri'iyah* merupakan dalil yang lebih kukuh dan tepat kerana *mujtahid* menggunakan kefahamannya untuk mengaplikasi rahsia dan kehendak yang ingin dicapai oleh sesuatu nas dalam mengimplementasi sesuatu hukum. Menurutnya lagi, ini bukan bermakna kita lari daripada sesuatu dalil tetapi sebenarnya kita memahami apakah kehendak sebenar nas itu dan apa yang ingin dicapai oleh nas tersebut secara menyeluruh.²⁰¹

Dalam konteks pasaran, jika dilihat dari sudut *hikmah tasyri'iyah*, secara khususnya kontrak niaga hadapan indeks saham akan memberi *maslahat* kepada peniaga (pelabur) dan juga kepada sistem ekonomi secara keseluruhannya kerana ia bertindak sebagai instrumen pelindung nilai.

'Urf Iqtisadi Khas

'Urf merupakan kebiasaan yang diiktiraf oleh masyarakat setempat dalam urusan harian mereka sama ada bersifat perbuatan atau perkataan.

198 Ibnu 'Abidin, *Hasyiah Rad al-Muhtar*, j. 4, hh. 573–576.

199 *Ghasb* merujuk kepada tindakan mengambil sesuatu secara zalim dan paksa. Ia berbeza daripada *sariqah* (mencuri) dari sudut pencuri mengambil sesuatu secara sembunyi-sembunyi, manakala dalam *ghasb* ia dilakukan secara terang-terangan.

200 Al-Maidani, *al-Lubab Syarh al-Kitab*, Dar al-Kitab al-'Arabi, Beirut, j. 2, hh. 188–196.

201 Al-Duraini, *Al-Manahij al-Usuliyah*, h. 208.

Dagangan kontrak niaga hadapan indeks komposit ialah suatu cara yang boleh digunakan oleh pengurus dana, penaja jamin dan peserta pasaran untuk memindahkan risiko harga pasaran. Secara prinsipnya ia merupakan *`urf iqtisadi khas* (adat kebiasaan khusus dalam aktiviti ekonomi) yang sah iaitu tidak bercanggah dengan prinsip-prinsip Syariah. Perkara yang perlu diperbaiki adalah daripada sudut komponen indeks yang mestilah terdiri daripada sekuriti patuh mengikut prinsip Syariah. Hal ini dapat diatasi setelah wujudnya indeks Syariah.

Konsep *Mal*

Pengiktirafan sebagai *mal*, penting untuk menentukan sesuatu itu boleh didagangkan atau tidak. Imam Al-Suyuti telah menggariskan konsep *mal* sebagai sesuatu yang mempunyai nilai dan boleh dijual beli di samping dikenakan ganti rugi terhadap perosaknya.²⁰²

Berdasarkan garis panduan ini, status sesuatu kontrak niaga hadapan sebagai *mal* adalah sesuatu yang tidak syak lagi. Ini kerana ia mempunyai nilai dalam suatu tempoh tertentu dan didagangkan dalam pasarannya yang tersendiri. Ia juga menepati ciri-ciri *haq maliy* dalam Islam. Dalam kes *`urbun* (wang pendahuluan)²⁰³ misalnya, *haq maliy* terhad sehingga tarikh luput iaitu jika tidak dimanfaatkan sebelum tarikh berkenaan, hak itu tidak bernilai lagi.²⁰⁴ Begitu juga dalam kontrak niaga hadapan indeks komposit, ia mempunyai nilai sehingga tarikh matang kontrak, selepas itu kontrak berkenaan tidak boleh didagangkan lagi. Walaupun begitu, pemegang kontrak berupaya memperoleh manfaat sekiranya harga belian beliau lebih rendah daripada harga jualan ketika penyelesaian kontrak dibuat pada atau sebelum tarikh matang.

202 Al-Suyuti, *Al-Asybah wa al-Naza'ir*, 1983, h. 409.

203 *Urbun* merujuk kepada wang pendahuluan. Sila rujuk Nazih Hammad, *Mu'jam al-Mustalahat*, h. 196.

204 Ibn Qudamah, *Al-Mughni*, j. 4, hh. 312–313.

BON UKUR RUJUK ISLAM

KEPUTUSAN

Majlis Penasihat Syariah (MPS) telah membincangkan isu ini dalam beberapa siri mesyuaratnya, dan dalam mesyuarat kelapan pada 9 Jun 1997, MPS bersetuju terhadap pengstruktur bon ukur rujuk Islam yang juga dikenali sebagai Bon Khazanah. Bon Khazanah ini distruktur berasas kepada prinsip *murabahah*.

PENGENALAN

Fungsi utama mewujudkan bon ukur rujuk Islam bukanlah untuk meningkatkan modal atau membiayai sesuatu projek tertentu tetapi ia direka khusus untuk dijadikan sebagai ukur rujuk kepada bon korporat yang akan diterbitkan.

Bagi menstruktur bon ukur rujuk Islam, prinsip *murabahah* digunakan. Prinsip ini dapat diterapkan kerana ia memenuhi ciri-ciri sesuatu bon ukur rujuk. Terdapat beberapa ciri utama²⁰⁵ yang perlu wujud pada bon ukur rujuk Islam yang akan diterbitkan:

- (a) Bon mempunyai sifat kecairan iaitu boleh didagangkan secara aktif di pasaran sekunder;
- (b) Bon akan diterbitkan secara bersiri dan kerap;
- (c) Pulangan bon mestilah diketahui; dan

205 Ia bukan kriteria Syariah.

(d) Pulangan bon ditentukan oleh pasaran.

Dalam konteks ini, Khazanah Nasional Bhd (KNB) didapati sesuai sebagai institusi korporat yang akan menerbitkan bon tersebut. Ia merupakan sebuah syarikat kerajaan yang berfungsi mengurus aset milik kerajaan Malaysia.

Menurut konsep ini, KNB akan menjual asetnya yang patuh Syariah kepada pelabur secara tunai dan membelinya kembali dengan harga lebih tinggi secara bertangguh.

Apa yang menarik dalam penerbitan bon ukur rujuk Islam ialah harga belian kembali aset secara *murabahah* telah ditentukan lebih awal oleh KNB, tetapi harga tunai atau harga jualan (kos kepada pelabur) hanya diketahui melalui proses tender secara bida dengan menggunakan prinsip *bai' muzayadah* (proses bida atau tawar menawar). Selepas proses pembidaan selesai, maka harga jualan tunai dan belian kembali secara *murabahah* bagi urus niaga aset KNB dimeterai setelah kedua-dua pihak bersetuju. Keadaan persetujuan ini dipanggil *ittifaq dhimni*. Yang pastinya, harga jualan tunai adalah lebih rendah daripada harga belian kembali kerana harga belian kembali telah dimasukkan keuntungan kepada pelabur. Contohnya, jika harga jualan tunai kepada pelabur ialah RM90 juta dan harga belian kembali daripada pelabur lima tahun kemudian ialah RM100 juta, bermakna keuntungan pelabur ialah RM10 juta. Urus niaga ini kemudiannya distrukturkan dalam bentuk sekuriti untuk membolehkannya menjadi instrumen pasaran modal.

HUJAH MENGHARUSKAN BON UKUR RUJUK ISLAM

Bon ukur rujuk Islam diharuskan berasaskan hujah-hujah yang berikut:

Prinsip *Siyasah Iqtisodiyah*

MPS memutuskan bahawa kewujudan suatu ukur rujuk sebagai panduan dalam menentukan harga tidak bertentangan dengan Syariah berasaskan kepada *siyasah iqtisodiyah* iaitu siyasah ekonomi. Ia dapat berfungsi sebagai rujukan kepada penentuan paras harga yang lebih sistematik dan selaras dengan kedudukan pasaran semasa. Suatu paras harga yang sesuai sangat penting kerana ia merupakan ciri penting pasaran dalam Islam yang telah menggariskan prinsip *istiqrar ta'amul*. Prinsip ini secara amnya bermaksud perlunya sebuah pasaran yang berjalan lancar atas dasar reda meredai hasil daripada suatu sistem yang telus, adil, cekap serta wujudnya

kepercayaan pasaran. Individu yang terlibat dalam pasaran tidak terdedah kepada kejahilan pasaran untuk membolehkan urus niaga yang berlaku dapat memuaskan peserta pasaran.²⁰⁶ Demi mencapai tujuan ini, Islam memberi garis panduan berhubung prinsip *ghalat*²⁰⁷ dan mencegah berlakunya *gharar*. Dengan adanya ukur rujuk, soal kejahilan harga dapat diminimumkan dan menjadikan pasaran lebih telus dan cekap.

Prinsip *Murabahah*

Prinsip *murabahah* melibatkan akad jual beli aset yang harganya, termasuk margin keuntungan, telah dipersetujui oleh kedua-dua pihak (pembeli dan penjual). Konsep ini sesuai untuk penstrukturan bon ukur rujuk Islam kerana keuntungan bagi aset yang dijual beli telah ditentukan daripada awal. Harga bon yang diterbitkan dan keuntungan yang bakal diperolehi akan diselaraskan berdasarkan jumlah jual beli aset dan keuntungan *murabahah* tersebut.

Prinsip *Bai` Dayn*

Setelah penjualan dan pembelian aset dilakukan secara *murabahah*, sekuriti hutang Islam dapat dibentuk dan dijual di pasaran sekunder dengan menggunakan prinsip *bai` dayn*. MPS, dalam mesyuarat kedua pada 21 Ogos 1996, telah bersetuju untuk menerima prinsip *bai` dayn* sebagai instrumen dalam pasaran modal Islam.²⁰⁸

Dalam konteks bon ukur rujuk Islam, KNB akan menjual asetnya secara tunai kepada peniaga utama (*principal dealer* atau PD)²⁰⁹ dan membeli kembali secara *murabahah*. Harga *murabahah* yang dibayar secara tertanggung adalah hak hutang kepada PD. Hak ini merupakan *haq maliy* atau hak harta yang boleh dijual beli.²¹⁰ Hak hutang yang berbentuk *syahadah dayn* (sijil hutang) dapat digunakan untuk mendapatkan wang dengan menebusnya daripada penghutang apabila sampai tempoh. *Syahadah dayn* ini menepati ciri *mal* (harta) menurut sebahagian besar fukaha²¹¹ dan boleh dijual beli.

206 Al-Zarqa', *Al-Madkhal al-Fiqhi*, j. 1, hh. 378–379.

207 Prinsip *ghalat* menggariskan sifat-sifat kesilapan yang tidak harus berlaku bagi pihak yang berakad supaya wujud keyakinan terhadap sesuatu pasaran tersebut.

208 Sila rujuk keputusan MPS berhubung *bai` dayn* untuk huraian lanjut.

209 *Principal dealer* ialah peniaga utama.

210 Al-Khafif, *Ahkam al-Muamalat*, h. 30.

211 Zaydan, *Madkhal li Dirasah al-Syariah al-Islamiyyah*, h. 183.

Menurut Mazhab Syafi'i, sesuatu hutang yang hendak dijual kepada pihak ketiga mestilah mematuhi beberapa peraturan asas:

- (a) Hutang tersebut mestilah wujud daripada aktiviti dagangan yang diharuskan dalam Islam dan akad mestilah sah menurut prinsip Syariah; dan
- (b) Hutang yang dijual mestilah hutang yang berkualiti iaitu yang dijamin selamat dan mempunyai risiko kegagalan pembayaran kembali yang rendah. Ini untuk melindungi kepentingan pelabur.²¹²

Dalam konteks ini, bon ukur rujuk Islam yang diterbitkan melalui KNB, memenuhi kedua-dua kriteria di atas. Ini berasaskan sifat KNB memiliki kedudukan kepatutan kredit yang disokong dan dijamin oleh kerajaan Malaysia.

Prinsip *Bai` Muzayadah*

Bon ukur rujuk Islam juga bertujuan untuk menjadi ukur rujuk kepada nilai semasa sesuatu aset dan paras keuntungan. Dalam konteks ini prinsip *bai` muzayadah* boleh dipakai. Ia merujuk kepada tindakan pihak penjual menawarkan barangan jualan di pasaran, kemudian diikuti permintaan beberapa orang pembeli yang bersaing menawarkan bayaran yang lebih tinggi, yang berakhir dengan penjual menjual barangan tersebut kepada sesiapa yang menawarkan harga tertinggi. MPS telah memutuskan bahawa *bai` muzayadah* adalah diharuskan (sila rujuk keputusan berhubung *bai` muzayadah*). Ini berasaskan kepada amalan yang pernah dilakukan sendiri oleh Nabi s.a.w. Imam Bukhari telah meletakkan satu topik khusus yang menerangkan keharusan berjual beli seperti ini.

Prinsip ini membolehkan peserta pasaran mendapatkan nilai pasaran sebenar terhadap aset yang dijual. Oleh kerana terdapat beberapa institusi kewangan yang bersedia membeli aset secara tunai, pihak KNB akan membuka tender untuk pembelian aset. KNB akan memilih harga pembelian terbaik yang ditawarkan, yang pada perkiraan KNB kosnya adalah minimum, namun ia mendapat nilai kecairan yang tinggi.

212 Al-Syirazi, *Al-Muhazzab*, j. 1, hh. 262–263.

Prinsip *Ittifaq Dhimni*

Ittifaq dhimni merujuk kepada suatu persetujuan tersirat yang wujud sebelum sesuatu kontrak dimeterai. Penjual dan pembeli telah membuat persetujuan awal untuk menjual aset dengan harga tertentu dan membeli semula dengan harga yang tertentu. Dalam konteks ini, PD yang berjaya dalam tender akan menjadi pembeli kepada aset yang telah dibida. Perkara ini merupakan persetujuan tersirat dalam jual beli secara *muzayadah*. Mungkin dalam konteks pembentukan bon ukur rujuk Islam, pembeli kepada aset yang berjaya adalah lebih daripada satu PD. Dengan itu beberapa PD akan berkongsi sebagai pembeli kepada aset yang telah dibida mengikut jumlah bahagian masing-masing.

PAJAKAN KEWANGAN DAN PAJAKAN OPERASI

KEPUTUSAN

Majlis Penasihat Syariah (MPS), dalam mesyuarat ke-14 pada 7 Mei 1998, memutuskan bahawa bayaran sewa atas pembiayaan pajakan kewangan (*finance lease*) dan pajakan operasi (*operating lease*) tanpa unsur penalti adalah selaras dengan prinsip Syariah.

PENGENALAN

Kemudahan pajakan kewangan biasanya diberikan oleh syarikat pajakan kewangan yang berdaftar dengan Bank Negara Malaysia, yang kebanyakannya merupakan anak syarikat kepada institusi kewangan. Terdapat juga syarikat lain yang bukan syarikat pajakan kewangan, menyediakan perkhidmatan sewaan yang lebih dikenali sebagai pajakan operasi. Perkhidmatan pajakan operasi ini berbeza sedikit dengan pajakan kewangan kerana pajakan operasi tidak memberikan opsyen kepada pelanggan untuk membeli aset yang disewa pada akhir tempoh pajakan.

Dalam konteks pengiraan bayaran sewa, pendekatan yang diambil oleh syarikat pajakan kewangan dan pajakan operasi adalah sama iaitu berdasarkan kepada nilai pembiayaan aset, kadar caj atau keuntungan dan tempoh pembiayaan.

Secara umumnya, kadar penalti kerana kelewatan membayar adalah tinggi atas bayaran yang tertangguh. Caj bayaran ini dikenakan sebagai satu cara untuk tidak menggalakkan pelanggan melengah-lengahkan bayaran sewa serta bagi mengelakkan syarikat pajakan kewangan daripada terdedah kepada kerugian dan kemudaratan akibat kerugian melepasi (*opportunity loss*).

PRINSIP *IJARAH*: PERBANDINGAN PAJAKAN KEWANGAN DAN PAJAKAN OPERASI

Hasil daripada kajian yang telah dijalankan, MPS telah memutuskan bahawa prinsip pajakan kewangan dan pajakan operasi adalah diharuskan. Keputusan ini berpandukan kepada asas-asas yang berikut:

Prinsip *Ijarah*

Mekanisme yang hampir serupa dengan pajakan operasi dan pajakan kewangan dalam muamalat ialah *ijarah* dan *ijarah thumma bai*. Istilah lain yang digunakan untuk *ijarah thumma bai* ialah *ijarah wa iqtina* dan *ijarah muntahiyah bi tamlik*.

Konsep pajakan operasi dan pajakan kewangan jika tanpa unsur penalti kerana lewat membuat bayaran, tidak jauh berbeza dengan sistem *ijarah* dan *ijarah thumma bai*. Dalam pajakan operasi, pihak yang memajak berhak menggunakan aset dalam tempoh tertentu sebagaimana yang dipersetujui dalam kontrak. Sebagai pengguna aset, dia dikehendaki membayar atas penggunaan tersebut dalam tempoh tertentu. Manakala pemilikan aset masih kekal bawah penguasaan pemiliknya.

Prinsip tersebut adalah sama dengan *ijarah*, kerana penyewa (*musta'jir*) boleh memanfaatkan aset dalam tempoh tertentu dengan sejumlah bayaran yang dipersetujui. Dalam pada itu pemilikan aset masih kekal kepada pemilik asalnya (*mua'jjir*). Status pemilikan *musta'jir* hanya berhak untuk menggunakan manfaat aset sahaja. Walaupun begitu, fukaha masih memasukkan *ijarah* dalam kategori jual beli (*bai*). Perkara yang dijual beli ialah manfaat iaitu hak dalam menggunakan aset.²¹³ Dapat difahami di sini, perundangan Islam mengiktiraf hak sebagai *mal* (aset). Manakala pajakan kewangan pula pada asasnya adalah menyamai *ijarah thumma bai*. Mekanisme ini merupakan pembangunan kepada prinsip *ijarah* yang sedia ada dalam kontrak penama, kerana ia lebih bersifat pembiayaan. Berbeza dengan instrumen pertama, ia memberi pilihan kepada *musta'jir* pada akhir tempoh *ijarah*, sama ada ingin memiliki aset tersebut atau sebaliknya. Sekiranya *musta'jir* memilih untuk membeli aset, satu kontrak baru akan dilakukan.

213 Ibnu Rusyd, *Bidayah al-Mujtahid*, j. 2, hh. 178–180.

Justeru itu, MPS mengambil keputusan bahawa pada asasnya aktiviti pajakan operasi dan pajakan kewangan tanpa unsur penalti tidak bertentangan dengan prinsip Syariah kerana bentuknya menyamai prinsip sedia ada dalam *muamalat* iaitu *ijarah* dan *ijarah thumma bai*.

Isu Bayaran Penalti

Berhubung dengan isu bayaran penalti atas kelewatan membayar sewa pada masa yang telah ditetapkan dalam pajakan kewangan dan pajakan operasi, MPS dalam mesyuarat ke-20 pada 14 Julai 1999, telah bersetuju untuk menerima pakai keputusan MPS Bank Negara Malaysia. Keputusan tersebut telah membenarkan hanya satu peratus sahaja kadar penalti yang boleh dikenakan bagi kelewatan membayar dan pengiraan amaun penalti bukan berdasarkan nilai berkompoun.

Berasaskan keputusan tersebut, MPS telah memutuskan untuk mengambil kira perbezaan antara kadar penalti yang dikenakan oleh sesebuah syarikat yang memberi perkhidmatan pajakan kewangan dan pajakan operasi dengan kadar penalti yang dibenarkan iaitu satu peratus.²¹⁴

214 Sila rujuk keputusan MPS tentang pengenaan penalti untuk huraian lanjut.

SAHAM KEUTAMAAN

KEPUTUSAN

Majlis Penasihat Syariah (MPS), dalam mesyuaratnya yang ke-20 pada 14 Julai 1999, telah memutuskan bahawa saham keutamaan asas (bukan kumulatif) adalah diharuskan berasaskan kepada konsep *tanazul*.²¹⁵

PENGENALAN

Saham keutamaan adalah antara instrumen kacukan (*hybrid*), yang menggabungkan ciri ekuiti dan hutang dalam pasaran modal. Ia berbentuk ekuiti kacukan, yang membolehkan pemegangnya menerima dividen tetap yang tidak dinikmati oleh pemegang saham biasa. Biasanya dividen tetap ini digambarkan sebagai peratusan daripada nilai nominal saham.

Akta Syarikat 1965 telah mendefinisikan saham keutamaan sebagai “saham yang tidak memberikan hak kepada pemegangnya untuk mengundi pada mesyuarat agung atau sebarang hak untuk menyertai melebihi apa yang telah dinyatakan amaunnya atas sebarang pengagihan syarikat sama ada melalui dividen atau penebusan, pembubaran atau sebaliknya”.²¹⁶

Terdapat banyak bentuk saham keutamaan dalam pasaran, antaranya:

- (a) Saham keutamaan boleh tebus (*redeemable*);

²¹⁵ *Tanazul* bermaksud menggugurkan tuntutan haknya.

²¹⁶ *Akta Syarikat 1965*, seksyen 4.

- (b) Saham keutamaan penyertaan (*participating*);
- (c) Saham keutamaan kumulatif (*cumulative*);
- (d) Saham keutamaan boleh tukar (*convertible*);
- (e) Saham keutamaan kadar menaik (*increasing rate*); dan
- (f) Saham keutamaan kekal/tidak boleh tebus dan bukan kumulatif (*perpetual/irredeemable & non-cumulative*).

Kajian yang telah dijalankan oleh MPS adalah terhadap saham keutamaan bukan kumulatif. Ia merujuk kepada saham keutamaan yang tempoh pegangan saham oleh pelabur adalah kekal dan bersamaan dengan saham biasa kecuali dividennya tetap dan tidak boleh dikumpul ke hadapan. Ia menyamai ciri-ciri saham biasa kerana saham biasa tidak mempunyai tempoh matang dan pembayaran dividennya tidak kumulatif. Kategori saham keutamaan bukan kumulatif tergolong dalam kumpulan ekuiti dengan kadar dividen yang tetap.

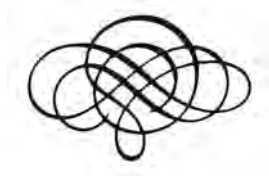
HUJAH MENGHARUSKAN SAHAM KEUTAMAAN

MPS mengharuskan saham keutamaan bukan kumulatif adalah berasaskan kepada prinsip *tanazul* yang mana hak keuntungan pemegang saham biasa diberikan dengan reda oleh pemegang saham biasa kepada pemegang saham keutamaan. Persetujuan untuk *tanazul* ini dipersetujui dalam mesyuarat agung tahunan sesebuah syarikat yang memutuskan untuk menerbitkan saham keutamaan sebagai usaha mendapatkan modal baru. Oleh kerana mesyuarat ini bersetuju untuk menerbitkan saham keutamaan, bermakna pemegang saham biasa telah bersetuju untuk mendahulukan pemegang saham keutamaan dalam pembahagian keuntungan melalui prinsip *tanazul*.

Tanazul dalam konteks saham keutamaan bermaksud menyerahkan hak yang sepatutnya diterima dalam pembahagian keuntungan berasaskan kepada prinsip perkongsian, dengan mendahulukan pemegang saham keutamaan. Ia juga dikenali dalam istilah fikah sebagai *isqat haq*.²¹⁷

217 *Al-Mausu'ah al-Fiqhiyyah*, j. 4, hh. 226–256.

ISU PASARAN MODAL MENURUT PERUNDANGAN ISLAM

RIBA: PRINSIP DAN PEMBAHAGIANNYA

KEPUTUSAN

Majlis Penasihat Syariah (MPS) telah memutuskan bahawa riba merupakan salah satu kriteria utama yang menyebabkan sesuatu sekuriti syarikat tersenarai terkeluar daripada senarai sekuriti patuh oleh MPS. Kumpulan Penyelidikan Instrumen Islam (KPII), dalam mesyuarat kelima pada 23 Ogos 1995, memutuskan bahawa sekuriti syarikat yang operasi dan aktiviti utamanya berteraskan riba adalah tidak halal seperti bank saudagar, bank perdagangan dan syarikat kewangan.

Pengenalan

Islam mengharamkan riba dalam aktiviti ekonomi dan kewangan. Ini bersandarkan kepada banyak dalil al-Quran dan Sunnah Nabi s.a.w. yang mengharamkannya. Malah terdapat ayat al-Quran dengan jelas memeranginya. Firman Allah s.w.t.:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنتُمْ
مُؤْمِنِينَ ﴿٢٧٨﴾ فَإِن لَّمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِن تُبْتُمْ
فَلَکُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِکُمْ لَا تُظْلَمُونَ وَلَا تَظْلَمُونَ ﴿٢٧٩﴾

Maksudnya: "Wahai orang-orang yang beriman, bertaqwalah kamu kepada Allah s.w.t. dan tinggalkanlah saki baki riba (yang belum diambil) jika kamu orang yang beriman. Maka jika kamu tidak berbuat demikian (meninggalkan saki baki riba) maka ketahuilah

bahawa Allah s.w.t. dan RasulNya akan memerangi kamu. Dan jika kamu bertaubat (daripada mengambil riba) maka bagi kamu modal kamu; kamu tidak menganiaya dan tidak pula dianiayai.”
(Surah al-Baqarah: 278–279)

Ancaman perang sebagaimana yang disebut oleh Allah s.w.t. dalam ayat di atas menunjukkan riba merupakan aktiviti yang diharamkan oleh Allah s.w.t. Orang Islam mestilah bersih dan menghindarkan diri daripada aktiviti ini.

Riba mengikut pemakaian bahasa Arab bermaksud sesuatu yang bertambah,²¹⁸ tetapi bukan bermakna semua perkara yang bertambah itu riba mengikut hukum fikah. Sebagaimana yang diriwayatkan oleh al-Tabari, riba yang biasa berjalan sewaktu zaman jahiliah, antaranya adalah dalam bentuk jual beli secara hutang. Apabila sampai tempoh tamat dan pembeli tidak dapat membayar hutangnya, maka penjual akan memanjangkan tempoh dengan ditambah jumlah hutang yang mesti dibayar.²¹⁹

PEMBAHAGIAN RIBA

Secara umumnya riba terbahagi kepada dua kategori iaitu:

- (a) *Riba qurudh* iaitu riba yang berlaku melalui hutang/pinjaman; dan
- (b) *Riba buyu`* iaitu riba yang berlaku melalui jual beli.

Konsep *Riba Qurudh*

Menurut al-Jassas,²²⁰ riba yang menjadi kebiasaan yang diamalkan oleh masyarakat Arab Jahiliah ada beberapa bentuk. Ketika turun ayat mengharamkan riba, amalan tersebut sedang berjalan. Ia merupakan *riba qurudh* kerana melibatkan amalan peminjaman wang dan mengenakan bunga. Antara bentuk riba yang diamalkan oleh mereka adalah seperti yang berikut:

- (a) Penghutang meminjam sejumlah wang tertentu untuk satu tempoh tertentu mengikut sebagaimana dipersetujui; penghutang mesti

218 Fairuz Abadi, *Al-Qamus al-Muhit*, Dar al-Fikr, Beirut, 1995, h. 1158.

219 Ibnu Jarir al-Tabari, *Jami` al-Bayan*, Dar al-Fikr, Beirut, 1995, j. 5, h. 140.

220 Al-Jassas, *Ahkam al-Quran*, Dar al-Ihya' al-Turath al-'Arabi, Beirut, tt., j. 2, hh. 183–189.

membayar lebih atas jumlah pokok hutang atau pinjamannya apabila memulangkan pinjamannya;

- (b) Seorang yang memberi hutang/pinjaman wang kepada seseorang secara bertempoh dan mengambil bunganya setiap bulan. Hutang/pinjaman pokok kekal sehingga tempoh tamat. Apabila sampai pada tarikh tamat tempoh, sekiranya penghutang gagal membayar kembali hutang pokok, tempoh membayar pokok akan dipanjangkan lagi hingga kepada suatu masa. Pemiutang akan meneruskan pengambilan bunganya sahaja sehingga sampai tamat tempoh baru tersebut. Dengan erti kata lain, riba jenis ini lebih menepati maksud sewa wang. Pemberi wang menyewakan wangnya untuk mengambil sewa setiap bulan sehingga satu tempoh; dan
- (c) Seorang yang menjual barangan secara bertempoh kepada satu tempoh tertentu, kemudian apabila sampai tempoh berkenaan pembeli gagal membayar harganya, lalu dipanjangkan lagi tempoh membayar dengan menambahkan lagi jumlah bunga yang mesti dibayar terhadap harga barangan tersebut.

Jika diteliti jenis *riba qurudh* yang telah diharamkan oleh Allah s.w.t., bentuknya serupa sebagaimana yang dijalankan di bank-bank perdagangan dan syarikat kewangan konvensional. Ini kerana pihak bank atau institusi yang berkaitan menjalankan aktiviti memberi hutang/pinjaman wang dan mengambil faedah daripada hutang/pinjaman tersebut.

Konsep *Riba Buyu`*

Riba buyu` ialah riba yang berlaku dalam jual beli barangan *ribawi* sebagaimana dinyatakan oleh Rasulullah s.a.w. dalam sabdanya:

الذهب بالذهب والفضة بالفضة والبر بالبر والشعير بالشعير
والتمر بالتمر والملح بالملح مثلا بمثل يدا بيد، فإذا اختلفت
هذه الأصناف فبيعوا كيف شئتم إذا كان يدا بيد

Maksudnya: "Berjual belilah emas dengan emas, perak dengan perak, gandum dengan gandum, barli dengan barli, tamar dengan tamar, garam dengan garam dengan jumlah yang sama dan jenis yang sama serta diserahkan di majlis akad. Sekiranya apa yang kamu tukarkan

berbeza daripada jenisnya maka kamu boleh berjual beli mengikut kehendak kamu asalkan berlaku secara tunai."²²¹

Riba buyu` meliputi dua bentuk riba; *riba nasi'ah* yang bermaksud jual beli bertangguh iaitu tidak secara tunai dan *riba fadhli* yang bermaksud melebihi iaitu berlaku pertambahan pada salah satu tukaran bagi jual beli barangan *ribawi*.²²²

Dalam hadis tersebut, Rasulullah s.a.w. menjelaskan cara berjual beli barangan yang dikategorikan sebagai barangan *ribawi*. Barangan tersebut ialah emas, perak, gandum, barli, tamar dan garam.

Secara amnya, kesemua barangan *ribawi* yang disebutkan dalam hadis, dapat diklasifikasikan kepada dua kategori. Mana-mana barangan lain yang mempunyai sifat yang sama dapat diklasifikasikan mengikut jenis barangan riba tersebut. Klasifikasi tersebut ialah barangan yang bersifat sebagai pengukur nilai dan makanan asasi yang tahan disimpan.²²³

- (a) Barangan yang menjadi pengukur nilai – ia merujuk kepada emas dan perak. Emas dan perak menjadi pengukur nilai kerana sifatnya yang kukuh untuk menjadi sandaran nilai. Emas misalnya sejak dahulu menjadi pengukur nilai kepada rizab sesebuah negara dan sandaran nilai untuk mencetak wang. Oleh itu mata wang dapat diklasifikasikan sebagai barangan *ribawi* kerana fungsinya sebagai pengukur nilai. Wang lazimnya dijadikan pengukur bagi sesuatu benda yang bernilai (harta); dan
- (b) Makanan asasi yang tahan disimpan – ia diwakili oleh gandum, barli dan garam. Maksud makanan asasi ialah makanan yang menjadi makanan ruji sesuatu tempat dan tahan untuk disimpan dalam beberapa tempoh waktu. Dalam konteks Malaysia, beras adalah termasuk dalam barangan *ribawi*.²²⁴

Riba buyu` ini boleh dielakkan menurut apa yang diterangkan oleh Nabi s.a.w.:

221 Hadis Riwayat Muslim.

222 Al-Sowi, *Musykilah al-Istismar*, hh. 333–354.

223 Para fuqaha sebenarnya mempunyai pandangan yang berbeza mengenai 'illah riba. Apa yang disebut di sini adalah berdasarkan mazhab Maliki kerana pandangannya lebih *rajih*.

224 Al-Sowi, *Musykilah al-Istismar*, hh. 343, 347. Rafiq al-Misri, *Masraf al-Tanmiyah al-Islami*, Muassasah al-Risalah, Beirut, 1987, hh. 163–167.

مثلا بمثل يدا بيد، فإذا اختلفت هذه الأصناف فبيعوا كيف شئتم إذا كان يدا بيد

Maksudnya: “Dengan jumlah yang sama dan jenis yang sama serta diserahkan di majlis akad. Sekiranya apa yang kamu tukarkan berbeza daripada jenisnya maka kamu boleh berjual beli mengikut kehendak kamu asalkan berlaku secara tunai.”

Berpandukan kepada hadis di atas, fukaha telah meletakkan syarat-syarat khusus bagi jual beli barangan *ribawi* yang mempunyai *`illah* yang sama dan jenis yang sama seperti yang berikut:

- (a) Tukaran mestilah sama pada timbangan atau sukatan; dan
- (b) Dilakukan secara tunai iaitu berlaku serah menyerahkan dalam majlis akad.

Jika pertukaran melibatkan barangan *ribawi* yang mempunyai *`illah* yang sama tetapi berlainan jenis seperti pertukaran emas dan perak, ia hendaklah memenuhi satu syarat sahaja iaitu hendaklah berlaku serah menyerahkan dalam majlis akad secara tunai dan tidak disyaratkan sama timbangan dan sukatan. Syarat-syarat tersebut tidak lagi terpakai apabila pertukaran melibatkan barangan *ribawi* berlainan *`illah* seperti *`illah* pengukur nilai dengan makanan asasi atau pertukaran dengan barangan bukan *ribawi* atau sesama barangan yang bukan *ribawi*.²²⁵

225 Al-Sowi, *Musykilah al-Istismar*, hh. 343, 347. Rafiq al-Misri, *Masraf al-Tanmiyah al-Islami*, hh. 163–67.

GHARAR

KEPUTUSAN

Majlis Penasihat Syariah (MPS) telah memutuskan bahawa kewujudan *gharar* dalam aktiviti utama syarikat boleh menyebabkan sekuriti syarikat tersenarai di Bursa Malaysia dikeluarkan daripada Senarai Sekuriti Patuh Syariah oleh MPS Suruhanjaya Sekuriti. Kumpulan Penyelidikan Instrumen Islam (KPII), dalam mesyuarat kelima pada 23 Ogos 1995, memutuskan bahawa sekuriti syarikat yang aktiviti bersifat *gharar* adalah tidak halal. Aktiviti syarikat yang dikategorikan sebagai *gharar* adalah seperti aktiviti insurans konvensional.

PENGENALAN

Dalam bahasa Arab, *gharar*²²⁶ digunakan sama dengan makna *khatar* yang bermaksud sesuatu yang berbahaya.²²⁷ Ia juga membawa pengertian *khida`* yang bermaksud penipuan.²²⁸ Dari segi istilah, *gharar* merujuk kepada unsur-unsur ketidakpastian yang boleh mendedahkan seseorang itu kepada bahaya. Dalam konteks jual beli, jika disebut suatu akad itu mempunyai unsur *gharar*, ia bermaksud adanya unsur ketidakpastian dalam akad tersebut. Sebagai contoh, akad jual beli yang tidak dinyatakan harganya dikatakan mempunyai unsur *gharar* kerana pembeli tidak dapat memastikan harga jualan yang sebenar.

226 Dalam istilah fikah, *gharar* berbeza daripada *taghrir* yang sinonim dengan perkataan *ghurur* atau *tdlis*. Dalam *gharar* tiada unsur penipuan sedangkan *taghrir* adalah penipuan. Sila rujuk *al-Dharir, al-Gharar wa Atharuhu fi al-Uqud fi al-Fiqh al-Islami*, Dar al-Jil, Beirut, 1990, h. 35.

227 Majma' al-Lughah al-Arabiyyah, *Al-Mu'jam al-Wasit*, Dar al-Dakwah, Istanbul, 1980, j. 2, h. 648.

228 Fairuz Abadi, *Al-Qamus al-Muhit*, h. 577.

Contoh aplikasi *gharar* yang lain adalah seperti dalam pembelian insurans konvensional; iaitu pembeli membeli sesuatu yang tidak pasti sama ada akan diperoleh atau tidak. Belian akan diperoleh apabila berlaku kemalangan atau bencana yang menimpa pembeli sedangkan kemalangan dan bencana adalah sesuatu yang mungkin berlaku atau sebaliknya. Oleh itu, perkara yang dibeli adalah tidak pasti.

KESIMPULAN MPS TENTANG GHARAR

Hasil daripada kajian yang dibuat, MPS telah merumuskan bahawa *gharar* merupakan antara unsur negatif dalam sesuatu urusan niaga. Ini berdasarkan kepada asas-asas yang berikut:

Hadis Nabi s.a.w.

Asas larangan *gharar* ialah hadis Nabi s.a.w.:

أَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ قَدْ نَهَى عَنْ بَيْعِ الْغَرَرِ

Maksudnya: "Sesungguhnya Nabi s.a.w. menegah jual beli *gharar*."²²⁹

Pandangan Fukaha Silam

Para fukaha mazhab yang muktabar telah memberikan beberapa perspektif mengenai *gharar*. Perspektif tersebut memberi kesan kepada keputusan hukum yang tersendiri dalam muamalat. Hasil daripada kajian terhadap penulisan mereka, terdapat tiga aliran utama dalam mendefinisikan *gharar*:²³⁰

Pertama: *Gharar* yang bermaksud *jahalah* (tidak maklum) terhadap barang jualan. Antara ulama yang berpandangan sedemikian ialah Al-Sarakhsi dan Al-Zaila'i daripada Mazhab Hanafi. Al-Sarakhsi telah mendefinisikan *gharar* sebagai sesuatu perkara yang tidak diketahui akibatnya.²³¹

229 Hadis riwayat Muslim.

230 Yasin Ahmad Ibrahim Daradikah, *Nazariyyah al-Gharar fi al-Syari'ah al-Islamiyyah*, Wizarah al-Auqaf, Amman, tt., j. 1, h. 77.

231 Al-Sarakhsi, *Al-Mabsut, Dar al-Ma'rifah*, 1989, j. 12, h. 194.

Kedua: *Gharar* yang merujuk kepada syak. Ini merupakan definisi Al-Kasani, Ibnu Abidin daripada Mazhab Hanafi dan Al-Dusuqi daripada Mazhab Maliki. Menurut Al-Kasani, *gharar* ialah risiko seimbang yang bakal dihadapi oleh seseorang sama ada sesuatu yang dikehendaki itu akan wujud atau sebaliknya dalam jual beli. Baginya situasi *gharar* adalah dalam kedudukan syak.²³² Beliau menggariskan perkara ini ketika membincangkan jual beli bagi barangan yang masih belum dilihat oleh pembeli. Bagi Mazhab Hanafi, jual beli sedemikian sah kerana pembeli mempunyai hak untuk membuat pilihan setelah melihat barangan tersebut. Pendapat ini berpandukan kepada hadis Nabi s.a.w.:

من اشترى شيئاً لم يره فهو بالخيار إذا رآه

Maksudnya: "Sesiapa yang membeli sesuatu perkara yang belum dilihat, maka ia mempunyai khayar (pilihan untuk membeli atau menolaknya) setelah melihat perkara tersebut."²³³

Mazhab Hanafi berpendapat risiko pembeli terdedah kepada ketidakpastian ialah minimum kerana apabila barangan telah sampai, pembeli mempunyai hak untuk membuat pilihan berdasarkan apa yang dilihatnya.

Ketiga: *Gharar* yang merujuk kepada sesuatu yang tidak diketahui akibatnya. Ini merupakan aliran sebahagian besar fukaha.

Mazhab Syafi'i mendefinisikan *gharar* sebagai *khatar* (sesuatu yang berisiko tinggi). Al-Syirazi, salah seorang fukaha dalam mazhab ini, mendefinisikan *gharar* sebagai sesuatu yang tidak diketahui keadaannya dan terselindung akibatnya.²³⁴ Al-Ramli pula menyatakan, *gharar* ialah suatu perkara yang mempunyai dua andaian positif dan negatif, namun perkara negatif lebih besar.²³⁵ Al-Syarqawi dan Al-Qalyubi, yang juga fukaha Mazhab Syafi'i, telah mendefinisikan *gharar* sebagai sesuatu yang tidak diketahui akibatnya dan mempunyai dua andaian, positif dan negatif yang perkara negatifnya lebih kuat.²³⁶

232 Al-Kasani, *Bada'i al-Sana'i*, j. 5, h. 163.

233 Hadis riwayat al-Daraqutni.

234 Al-Syirazi, *Al-Muhazzab*, j. 1, h. 262.

235 Syamsuddin Muhammad al-Ramli, *Nihayah al-Muhtaj*, Dar al-Fikr, Beirut, 1984, j. 3, h. 405.

236 Al-Syarqawi, *Hasyiah al-Syarqawi*, Matba'ah al-Babi al-Halabi, Kaherah, 1941, j. 2, h. 9. Qalyubi wa 'Umairah, *Hasyiata Qalyubi wa 'Umairah*, Dar Ihya al-Kutub al-Arabiyyah, Kaherah, tt., j. 2, h. 161.

Jika dibandingkan antara Mazhab Hanafi dan Syafi'i, didapati Mazhab Syafi'i berpendapat bahawa *jahalah* mengenai barang jualan ketika akad jual beli ialah suatu *gharar* yang besar. Ini menjadikan sesuatu akad jual beli itu tidak sah. Oleh sebab itu, Mazhab Syafi'i mensyaratkan pembeli mesti mengetahui barang yang bakal dibeli dari sudut kadar dan sifatnya ketika akad.²³⁷

Daripada kedua-dua pandangan mazhab ini, dapat dilihat bagaimana penafsiran *gharar* yang berbeza memberi kesan berlainan terhadap keputusan hukum yang berkaitan. Dalam kes ini, ia mengenai jual beli bagi barangan yang belum dilihat oleh pembeli. Namun pendapat kedua-dua mazhab bertemu pada satu titik iaitu langkah-langkah mengelakkan risiko ketidakpastian dalam akad jual beli. Dalam konteks ini, Mazhab Syafi'i ternyata lebih ketat dalam menjaga *maslahat* pembeli.

Bentuk-bentuk *Gharar*

Daripada kajian yang dibuat, *gharar* boleh berlaku dalam dua perkara:²³⁸

- (a) *Sighah* akad: seperti dua jual beli dalam satu transaksi (*ba'atain fi bai'ah*); dan
- (b) Subjek akad: seperti jual beli *ma'dum*.

Gharar terbahagi kepada tiga²³⁹ iaitu *gharar fahisy* (banyak)²⁴⁰ dan *gharar yasir* (sedikit)²⁴¹ dan *gharar mutawassit* (sederhana)²⁴². Ulama sepakat mengatakan *gharar fahisy* boleh membatalkan akad terutamanya *uqud mu'awadhat* dan *gharar yasir* tidak memberi apa-apa kesan terhadap akad. Walau bagaimanapun mereka tidak sependapat berhubung *gharar mutawassit*.

Menurut Muhammad Beltaji, mustahil bagi pembeli dan penjual mengelak *gharar* sepenuhnya. Justeru, para ulama dengan berasaskan prinsip-prinsip

237 Qalyubi wa 'Umairah, j. 2, h. 161.

238 Lihat contohnya al-Dharir, *al-Gharar wa Atharuhu fi al-'Uqud*, h. 76.

239 Daradikah, *Nazariyyah al-Gharar fi al-Syari'ah al-Islamiyyah*, h. 97.

240 Contohnya menjual ikan yang masih berada dalam sungai.

241 Contohnya menjual rumah beserta perabot di mana tidak diperincikan perabotnya.

242 Yang dimaksudkan dengan *gharar mutawassit* ialah *gharar* yang berada di antara *gharar fahisy* dan *gharar yasir*.

Syariah telah membezakan antara *gharar* yang membatalkan akad dan *gharar* yang dimaafkan, berdasarkan kaedah perundangan Islam seperti *raf'u al-haraj*²⁴³ dan *la dharar wa la dharar*.²⁴⁴ Melalui hasil kajian, majoriti fukaha meletakkan tiga syarat yang menjadikan sesuatu perkara sebagai *gharar* yang dimaafkan:

- (a) *Gharar* tersebut adalah kecil dan sedikit;
- (b) Urus niaga tersebut diperlukan oleh masyarakat; dan
- (c) *Gharar* tersebut tidak mampu dielakkan melainkan dengan *masyaqqah* (kesusahan) yang diiktiraf oleh Syarak.²⁴⁵

243 Kaedah fikah yang membawa maksud Syariah menghapuskan kesusahan.

244 Kaedah fikah yang membawa maksud tiada mudarat dan menyebabkan kemudaratan (dalam Islam).

245 Muhammad Beltaji Hasan, *Al-Milkiyyah al-Fardiyyah fi al-Nizam al-Iqtisadi al-Islami*, Maktabah al-Syabab, Kaherah, 1988, hh. 202–203.

JUDI

KEPUTUSAN

Majlis Penasihat Syariah (MPS) telah memutuskan bahawa judi merupakan salah satu kriteria utama yang menyebabkan sesuatu sekuriti syarikat tersenarai terkeluar daripada senarai sekuriti patuh Syariah oleh MPS. Kumpulan Penyelidikan Instrumen Islam (KPII), dalam mesyuarat kelima pada 23 Ogos 1995, memutuskan bahawa sekuriti syarikat yang aktivitiya menjalankan kegiatan perjudian adalah tidak halal. Antara aktiviti itu termasuklah kasino dan nombor ekor.

PENGENALAN

Judi atau dalam bahasa Arab disebut sebagai *qimar* atau *maisir*, bermaksud apa jua aktiviti yang melibatkan pertaruhan, iaitu pihak yang menang akan mengambil semua pertaruhan dan pihak yang kalah akan kehilangan pertaruhannya.²⁴⁶

DALIL PENGHARAMAN JUDI

Pengharaman judi adalah jelas dalam al-Quran. Allah s.w.t. memerintahkan orang beriman meninggalkannya sebagaimana firmanNya:

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ ءَامَنُوْا اِنَّمَا الْحَرَمُ وَالْمَيْسِرُ وَالْاَنْصَابُ وَالْاَزْلَمُ رِجْسٌ

246 Nazih Hammad, *Mu'jam al-Mustalahat*, h. 226.

مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَبِوهُ لَعَلَّكُمْ تَفْلِحُونَ

Maksudnya: "Wahai orang-orang yang beriman, sesungguhnya (meminum) arak, berjudi, (berkorban untuk) berhala, menilik nasib, adalah perbuatan keji yang termasuk perbuatan syaitan. Maka jauhilah perbuatan tersebut agar kamu mendapat kemenangan."

(Surah al-Maidah: 90)

Oleh kerana judi merupakan perbuatan yang dilarang oleh Allah s.w.t., maka umat Islam dilarang melibatkan diri dengan memberi sumbangan untuk mengembangkan syarikat yang menjalankan aktiviti perniagaan tersebut. Dengan sebab itu sekuriti syarikat yang aktiviti utamanya perjudian, terkeluar daripada sekuriti yang patuh Syariah.

GHALAT

KEPUTUSAN

Ghalat merupakan salah satu unsur negatif yang boleh menyebabkan sesuatu akad dianggap tidak sah menurut perundangan Islam. Namun terdapat banyak interpretasi diberikan oleh fukaha silam dan semasa terhadap *ghalat* yang telah menyebabkan timbul pro dan kontra berkaitan dengan isu semasa. Justeru, Majlis Penasihat Syariah (MPS) ketika membincangkan kontrak urus niaga hadapan minyak sawit mentah, telah menggariskan ruang lingkup *ghalat* sebagai panduan dalam menilai isu pasaran modal.

PENGENALAN

Mengikut teori akad dalam perundangan Islam, *ghalat* merupakan salah satu unsur negatif yang boleh mengganggu kesahihan sesuatu akad.

Dalam bahasa Arab, perkataan *ghalat* digunakan bagi maksud kesilapan dalam membuat sesuatu tanggapan terhadap sesuatu perkara.²⁴⁷

***Ghalat* Daripada Perspektif Fukaha**

Biarpun fukaha silam tidak mengemukakan teori *ghalat* dalam satu topik yang khusus, fukaha semasa²⁴⁸ telah cuba mengemukakan teori *ghalat*

247 Fairuz Abadi, *Al-Qamus al-Muhit*, h. 612. *Majma' al-Lughah al-'Arabiyah, Al-Mu'jam al-Wasit*, h. 658.

248 Sebagai contoh Abd. Razzak al-Sanhuri, *Masadir al-Haq fi al-Fiqh al-Islami*, Dar Ihya' al-Turath al-'Arabi, Beirut, tt., j. 2, hh. 104–146. Al-Zarqa', *Al-Madkhal al-Fiqhi*, j. 1, hh. 390–407. Muhammad Yusuf Musa, *Al-Amwal wa Nazariyyah al-Aqd*, Dar al-Fikr al-Arabi, Kaherah, 1996, hh. 366–369. Al-Zuhaili, *Al-Fiqh al-Islami*, j. 4, hh. 216–218.

sebagai unsur negatif dalam sesuatu akad berasaskan kepada prinsip yang digariskan dalam muamalat. Ini berdasarkan kepada kajian terhadap bentuk kesilapan dalam akad. Perundangan Islam telah memberi hak kepada pembeli untuk membatalkan akad sekiranya berlaku kesilapan melalui *khiyar wasf*,²⁴⁹ *khiyar `aib*²⁵⁰ dan *khiyar ru'yah*.²⁵¹

Ghalat terjadi apabila anggapan seseorang pembeli tentang apa yang dikehendaki tidak berlaku sepertimana yang dianggapnya. Anggapan tersebut telah menyebabkan pembeli melakukan akad jual beli.²⁵²

Contoh *ghalat* dalam pasaran modal adalah seperti dalam kes pembelian saham. Umpamanya, seseorang membeli saham ABC dengan tanggapan bahawa ia boleh membawa pulangan yang baik. Setelah saham tersebut dibeli, harganya menurun. Keadaan ini dikategorikan sebagai *ghalat `aqid*. Menurut perundangan Islam kesilapan tersebut tidak mengharuskan pihak yang membuat akad menarik diri daripada akad yang telah dilakukannya. Ini kerana pertimbangan membeli saham ABC berasaskan keputusannya sendiri, setelah menyangka prestasi positif saham tersebut pada masa depan. Akad yang dilakukan tiada unsur *gharar* dan apa yang berlaku hanyalah *ghalat `aqid* yang tidak membatalkan akad kerana ia merupakan suatu perkara yang normal.

Dalam perundangan Islam, *ghalat* yang boleh memberi kesan kepada akad dari sudut sah dan batalnya menjurus kepada jenis dan sifat barang yang dijual beli. Contoh *ghalat* pada jenis ialah seseorang yang membeli barang kemas dengan anggapan ia merupakan emas, tetapi kemudiannya mendapati ia diperbuat daripada tembaga yang disalut dengan emas. Manakala *ghalat* pada sifat pula ialah seseorang yang membeli jam dengan anggapan ia daripada jenama terkenal, tetapi didapati kemudiannya jam tersebut daripada jenama biasa yang tidak diminatinya.²⁵³

249 *Khiyar wasf* ialah hak membuat pilihan yang diberi kepada pembeli apabila mendapati sifat barang yang dibeli berlainan daripada apa yang digambarkan oleh penjual. Sila rujuk *Al-Mausu'ah al-Fiqhiyyah*, j. 20, h. 157.

250 *Khiyar `aib* ialah hak membuat pilihan yang diberi kepada pihak-pihak yang berkontrak untuk membatalkan akad apabila terdapat keaiban atau kecacatan pada barang jualan dan juga bayaran. Sila rujuk Al-Zuhaili, *Al-Fiqh al-Islami*, j. 4, h. 261.

251 *Khiyar ru'yah* ialah hak membuat pilihan yang diberi kepada pembeli sama ada ingin meneruskan kontrak atau membatalkannya apabila telah melihat barang jualan yang tidak dilihatnya semasa melakukan akad. Sila rujuk Al-Zuhaili, *Al-Fiqh al-Islami*, j. 4, h. 267.

252 Al-Zarqa', *Al-Madkhal al-Fiqhi*, j. 1, h. 390.

253 Musa, *Al-Amwal*, h. 366.

Dalam membincangkan isu *ghalat* ini fukaha melihat kepada *masalah istiqrar ta'amul*.²⁵⁴ Kaedah ini bermaksud pihak yang berakad diberi kebebasan untuk mengurus niaga secara normal, dengan keadaan wujud reda meredai serta saling percaya mempercayai antara satu sama lain. Perkara yang perlu diberi perhatian ialah sama ada wujud penipuan dan manipulasi dalam jual beli tersebut, kerana kedua-duanya boleh mengganggu kesahihan sesuatu akad.

Manakala *ghalat* yang melibatkan pertimbangan individu sendiri dalam membuat keputusan untuk sesuatu pembelian dikategorikan sebagai *ghalat 'aqid* atau kesilapan pada pihak pembeli sendiri.

Sekiranya perkara-perkara *ghalat 'aqid* dibenarkan untuk membatalkan akad maka pasaran tidak akan berjalan lancar. Penjual terpaksa sentiasa memikirkan anggapan pembeli bagi sesuatu pembelian. Kebimbangan ini menjadikan *istiqrar ta'amul* tidak dapat diwujudkan dalam pasaran kerana pembeli sentiasa berpeluang membatalkan akad dan kerugian terpaksa ditanggung oleh penjual. Oleh sebab itu, perundangan Islam menggariskan pembeli hanya berhak membatalkan akad dalam kes *ghalat wadhah*. *Ghalat wadhah*²⁵⁵ ialah kesilapan yang nyata dan ia berlaku dalam dua keadaan iaitu *'aqid* (pihak yang berakad) telah menerangkan kehendaknya dengan jelas ketika akad atau kehendaknya diketahui melalui bukti-bukti dan *qarinah* serta kesilapan yang berlaku adalah daripada pihak penjual dan bukan pembeli.²⁵⁶

254 Al-Zarqa', *Al-Madkhal al-Fiqhi*, j. 1, hh. 391–392.

255 Al-Zarqa', *Al-Madkhal al-Fiqhi*, j. 1, h. 390. *Ghalat wadhah* bermaksud kesilapan yang nyata.

256 Al-Zarqa', *Al-Madkhal al-Fiqhi*, j. 1, h. 393.

SPEKULASI

KEPUTUSAN

Majlis Penasihat Syariah (MPS), dalam mesyuarat ke-10 pada 16–17 Oktober 1997 dan mesyuarat ke-11 pada 26 November 1997, ketika membincangkan isu kontrak niaga hadapan minyak sawit mentah, memutuskan bahawa spekulasi ialah suatu yang diharamkan menurut perundangan Islam.

PENGENALAN

Menurut Kamus Dewan, spekulasi boleh ditakrifkan sebagai perihal (perbuatan) membeli dan menjual sesuatu (saham dan lain-lain) dengan harapan untuk mendapat keuntungan besar tetapi memikul risiko besar pula.²⁵⁷ Kamus Ekonomi pula mendefinisikan spekulasi sebagai tindakan mengambil risiko oleh pihak pelabur atau peniaga yang mengharapkan keuntungan daripada urus niaga kewangan dan perniagaan. Pihak yang membuat spekulasi biasanya membeli sekuriti bukannya untuk mendapatkan dividen tetapi untuk mendapatkan keuntungan modal.²⁵⁸ Misalnya, pelabur membeli saham semasa harga rendah dan menjualnya ketika harga naik. *Dictionary of Business Terms* telah menakrifkan spekulasi sebagai “*purchase of any property or security with the expectation of obtaining a quick profit as a result of price change, possibly without adequate research. Compare with gambling, which is based on random chance; contrast with investment*” iaitu “membeli sesuatu harta atau sekuriti dengan harapan untuk memperoleh keuntungan yang cepat akibat daripada perubahan harga,

257 Dewan Bahasa dan Pustaka, Kamus Dewan, Kuala Lumpur, 1989, h. 1224.

258 Dewan Bahasa dan Pustaka, Kamus Ekonomi, Kuala Lumpur, 1993, hh. 245–246.

kemungkinan tanpa kajian yang lengkap. Berbanding dengan judi yang berdasarkan kepada peluang yang rawak; berbeza dengan pelaburan.”²⁵⁹

HUJAH MENGHARUSKAN SPEKULASI

Isu spekulasi tidak dibahaskan oleh fukaha silam kerana ia merupakan istilah dalam dunia kewangan moden. Namun, melalui prinsip Syariah, ia boleh dikaji bagi menentukan statusnya menurut perundangan Islam.

Prinsip *Bai` Muzayadah*

Hasil daripada kajian yang dijalankan, MPS mendapati aktiviti spekulasi wujud dalam apa jua bentuk perniagaan dan tidak terhad kepada dagangan pasaran saham sahaja. Persoalannya, adakah tindakan sedemikian dilarang secara mutlak dalam Islam? Secara umumnya, mengambil keuntungan daripada perbezaan harga tidak menjadi halangan dari sudut Syarak. Sekiranya aktiviti ini ditegah, sudah pasti prinsip jual beli seperti *bai` muzayadah*²⁶⁰ dan *murabahah* turut dilarang kerana kedua-duanya melibatkan kegiatan mengambil keuntungan daripada perbezaan harga asal. Namun prinsip berkenaan dibenarkan dalam Islam.

Amalan Nabi s.a.w. Untuk Tidak Campur Tangan dalam Menentukan Harga Pasaran

Perkara yang jelas dilarang oleh Islam ialah penipuan dan manipulasi. Perkara tersebut perlu dikawal dan diawasi supaya keadilan wujud di kalangan peserta pasaran dan perkara yang dilarang dapat diminimumkan. Keadaan peniaga mendapat limpahan rezeki kerana kenaikan harga akibat daripada pertambahan permintaan ialah situasi yang dapat diterima dalam Islam. Ia merupakan suatu rahmat untuk peniaga. Rasulullah s.a.w. sendiri bersabda:

دعوا الناس يرزق الله بعضهم من بعض

Maksudnya: “Biarkanlah manusia berusaha mencari rezeki masing-masing yang telah disediakan oleh Allah s.w.t. kepada mereka.”²⁶¹

259 Jack P. Friedman, *Dictionary of Business Terms*, Barron's, New York, 1987, h. 570.

260 Sila rujuk keputusan MPS tentang *bai` muzayadah* untuk huraian lanjut.

261 Hadis riwayat Muslim.

Apa yang perlu dilakukan ialah mengawasi supaya tidak berlaku penipuan dan manipulasi dalam pasaran. Tujuannya supaya wujud satu pasaran yang sihat, selaras dengan prinsip-prinsip yang telah digariskan dalam Syariah.

Rasulullah s.a.w. sendiri enggan campur tangan dalam menentukan harga di pasaran setelah mendapati peningkatan harga berjalan secara normal bukan kerana kegiatan manipulasi. Tindakan Rasulullah s.a.w. ini jelas sebagaimana hadis yang menceritakan bahawa berlaku kenaikan harga pada zaman Rasulullah s.a.w., maka orang ramai meminta Rasulullah s.a.w. menentukan harga pasaran, lalu Rasulullah s.a.w. bersabda:

إن الله هو المسعر القابض الباسط الرازق وإني لأرجو
أن ألقى ربي وليس أحد يظالبني بمظلمة في دم ولا مال

Maksudnya: "Sesungguhnya Allah s.w.t. yang menentukan suasana kemewahan ekonomi dan kemurungannya, aku tidak mahu mengambil langkah menentukan harga kerana tidak mahu nanti di akhirat ada antara kamu yang menuntut kembali harta dan darahnya daripadaku kerana kezaliman (menentukan harga) tersebut."²⁶²

Rasulullah s.a.w. menyifatkan tindakan menentukan harga sebagai suatu kezaliman kepada penjual, jika perubahan harga di pasaran berlaku secara normal. Kenaikan harga akibat permintaan merupakan ruang untuk penjual mendapat lebih keuntungan daripada suasana pasaran yang wujud. Menentukan harga bermakna memaksa penjual menjual pada harga yang ditetapkan dan menghalangnya daripada mendapat peluang kelebihan rezeki yang diberi oleh Allah s.w.t. Berdasarkan kenyataan ini, adalah tidak bertentangan dengan kehendak Syarak jika peserta pasaran mengambil keuntungan kesan daripada kenaikan dan penurunan harga berdasarkan permintaan dan penawaran sebenar harga sesuatu perkara yang ditawarkan.

Perbezaan Spekulasi dan Judi

Sekali imbas, spekulasi dan judi ialah tindakan yang hampir sama. Oleh kerana itu kita pernah mendengar, misalnya, saranan yang menyatakan jangan jadikan pasaran saham sebagai tempat berjudi. Anggapan ini timbul kerana

262 Hadis riwayat Tirmizi.

spekulator memasuki pasaran semata-mata bergantung kepada nasib yang serupa dengan ciri-ciri mereka yang berjudi.

Pasaran saham bukan tempat berjudi sebaliknya ialah tempat bagi membolehkan mereka yang mempunyai saham melepaskan pegangannya kepada orang lain untuk mendapatkan kecairan. Anggapan judi atau tidak bergantung kepada perilaku individu yang masuk dan keluar pasaran serta niat mereka. Terdapat mereka yang memasuki pasaran dengan penyelidikan. Ini baik kerana mereka memasuki pasaran dengan pertimbangan tertentu. Manakala terdapat pula yang memasuki pasaran hanya semata-mata mengharapkan nasib. Cara seperti ini bukan sahaja mendedahkan mereka kepada risiko tetapi juga tidak selaras dengan apa yang telah disarankan oleh Islam.

QABADH

KEPUTUSAN

Kumpulan Penyelidikan Instrumen Islam (KPII), dalam mesyuarat kelapan pada 25 Januari 1996, memutuskan bahawa *`urf* setempat menjadi asas dan garis panduan untuk menentukan status *qabadh* dalam sesuatu urusan niaga. Justeru, apa sahaja yang diterima pakai oleh *`urf* sebagai *qabadh* dapat dijadikan garis panduan untuk urusan niaga yang dilakukan dalam pasaran modal di Malaysia.

PENGENALAN

Qabadh menurut fukaha bermaksud penguasaan dan pemilikan terhadap sesuatu perkara yang kebiasaannya merujuk kepada sesuatu *uqud mu'awadat* (akad pertukaran). Ia boleh dilakukan dengan cara zahir seperti membuat pengambilan barang selepas jual beli, atau secara tidak zahir seperti pengiktirafan bahawa akibat sesuatu tindakan tertentu, menunjukkan *qabadh* telah berlaku dengan sempurna. Secara amnya, *qabadh* bergantung kepada tanggapan *`urf* atau pemakaian kebiasaan masyarakat setempat tentang cara bagaimana sesuatu penguasaan dan pemilikan telah sempurna berlaku.²⁶³ Fukaha juga menggunakan beberapa istilah lain yang membawa pengertian yang sama antaranya; *naqd*, *munajazah*, *hiyazah*, *yadd*, *yadd bi yadd*, *ha' wa ha'*, *qadha' wa iqtidha'*.²⁶⁴

Qabadh mempunyai hubungan yang rapat dengan teori akad dalam perundangan Islam dan hubungan ini boleh dilihat daripada dua dimensi:²⁶⁵

263 Nazih Hammad, *Mu'jam al-Mustalahat*, hh. 221–222.

264 OIC, *Majallah Majma' al-Fiqh*, bil. 6, j. 1, hh. 560–561, 712–716.

265 OIC, *Majallah Majma' al-Fiqh*, bil. 6, j. 1, h. 499.

- (a) Hasil dan obligasi sesuatu akad. Sesuatu akad yang diadakan akan menghasilkan obligasi tertentu yang mengikat pihak yang berakad. Sebagai contoh dalam akad jual beli, apabila berlakunya akad, maka menjadi tanggungjawab penjual untuk menyerahkan barangan yang telah dijual kepada pembeli. Begitu juga sebaliknya, menjadi tanggungjawab pembeli untuk menyerahkan bayaran kepada penjual. Pengambilan barangan oleh pembeli dan bayaran kepada penjual dipanggil *qabadh*; dan
- (b) Penyempurnaan kepada sesuatu akad. Terdapat akad yang memastikan *qabadh* sebagai penyempurna kepada akad tersebut. Sebagai contoh, mengambil bayaran dalam akad *salam*. Ia adalah *qabadh* yang merupakan syarat untuk menyempurnakan akad tersebut. Bagi jual beli barangan *ribawi*,²⁶⁶ *taqabudh* (serah menyerah pertukaran daripada kedua-dua belah pihak iaitu penjual dan pembeli) ialah penyempurna kepada akad; sekiranya pihak yang berakad berpisah sebelum berlaku *qabadh* maka akad tersebut akan dianggap tidak sah.

Secara umumnya perundangan Islam menggariskan dua bentuk *qabadh* iaitu:

Pertama: *Qabadh Haqiqi* atau *Qabadh Hissi*²⁶⁷

Ia merupakan *qabadh* dalam bentuknya yang zahir. Sebagai contoh, dalam jual beli *qabadh* berlaku apabila pembeli mengambil barangan yang telah dijual kepadanya. *Qabadh* dalam bentuk ini biasanya boleh berlaku dalam dua jenis harta iaitu:

- (a) '*Aqar* – iaitu harta tetap seperti tanah dan bangunan. *Qabadh* bagi harta tetap seperti tanah dianggap berlaku apabila pemilik asal memberi keizinan kepada pembeli untuk menguasai tanah dan berbuat apa sahaja aktiviti yang ingin dijalankannya tanpa halangan. Dalam konteks pentadbiran hartanah kini, pemindahan hak milik secara rasmi seperti pertukaran nama pada sijil hak milik dan

266 Barangan *ribawi* ialah beberapa jenis barang yang diklasifikasikan mempunyai unsur riba. Pertukaran barangan berkenaan mestilah mengikut cara yang tersendiri supaya terlepas daripada riba. Sila rujuk keputusan MPS berhubung dengan riba untuk huraian lanjut.

267 OIC, *Majallah Majma' al-Fiqh*, bil. 6, j. 1, hh. 717–723.

seumpamanya sudah memadai untuk dianggap sebagai *qabadh* yang sempurna;²⁶⁸ dan

- (b) *Manqul* – iaitu harta alih seperti barang-barang perniagaan, makanan, kenderaan dan sebagainya. *Qabadh hakiki* dianggap berlaku apabila wujud pengambilan. Sebagai contoh dalam pembelian buku, *qabadh hakiki* ditunjukkan dengan pengambilan buku oleh pembeli dan pembayaran harganya.

Kedua: *Qabadh Hukmi* atau *Qabadh Ma'nawi*²⁶⁹

Qabadh hukmi adalah sebalik kepada *qabadh hakiki*, iaitu *qabadh* yang berlaku secara tidak zahir. Walaupun tidak zahir, perundangan Islam tetap menyamakan statusnya dengan *qabadh hakiki*. Keadaan berikut dianggap sebagai *qabadh hukmi*. Ia dapat dibahagikan kepada beberapa bentuk iaitu:

- (a) *Takhliah* – iaitu penjual memberi keizinan kepada pembeli untuk mengambil barang jualan tanpa sebarang halangan. Contohnya ialah penjual menyerahkan barangan jualan kepada seseorang yang diarahkan oleh pembeli untuk menerima sebagai wakil bagi pihaknya. Contoh yang lain ialah penjual membuka kunci gudang sebagai tanda menyerahkan gandum yang dijual di dalamnya;²⁷⁰
- (b) *Muqassah* – bermaksud kontra hutang. Dalam kontra hutang, pengambilan tidak zahir dianggap telah berlaku antara kedua-dua pihak iaitu antara penghutang dan pemiutang. Akibatnya, selepas kontra itu berlaku, maka tiada lagi hutang antara kedua-dua pihak. Sebagai contoh, Ahmad berhutang dengan Ali sebanyak RM2,000 kemudian Ali berhutang pula dengan Ahmad sejumlah yang sama. Ini bermakna kedua-dua pihak tidak mempunyai hutang lagi ke atas satu sama lain. Dalam konteks ini *qabadh hukmi* sebanyak jumlah hutang yang ditanggung telah berlaku walaupun ia dalam bentuk kontra;²⁷¹

268 Al-Zarqa', *Al-Madkhal Al-Fiqhi*, j. 2, h. 648.

269 OIC, *Majallah Majma' al-Fiqh*, bil. 6, j. 1, hh. 560–561, 712–716. Ibnu 'Abidin, *Hasyiah Rad al-Muhtar*, j. 4, h. 562.

270 OIC, *Majallah Majma' al-Fiqh*, bil. 6, j. 4, h. 562. Haidar, *Durar al-Hukkam*, j. 1, h. 251 (Seksyen 263, *Majallah al-Ahkam al-'Adliyyah*).

271 OIC, *Majallah Majma' al-Fiqh*, bil. 6, j. 4, hh. 726–727.

- (c) Tindakan terdahulu – *qabadh hukmi* juga boleh berlaku berasaskan tindakan terdahulu yang menunjukkan *qabadh* telah berlaku lebih awal, walaupun *qabadh* yang awal berbeza bentuknya dengan *qabadh* yang baru. Perkara ini boleh berlaku misalnya dalam kes *qabadh* sewa yang kemudiannya diikuti oleh pembelian. Ketika menyewa, penyewa telah menduduki premis sewa. Ia merupakan bentuk *qabadh* yang awal. Kemudian katakan premis itu dijual kepadanya, maka *qabadh hukmi* telah berlaku walaupun *qabadh hakiki* adalah selepas akad jual beli;²⁷² dan
- (d) *Itlaf* – *qabadh hukmi* juga berlaku apabila terjadinya *itlaf*. *Itlaf* bermaksud kerosakan. Sekiranya berlaku kerosakan barangan – walaupun sebelum akad jual beli – di tangan pembeli, *qabadh* dianggap telah berlaku. Dengan sebab itu, katakan pembeli sedang meneliti barangan dan berlaku kerosakan barangan seperti terjatuh dan sebagainya yang disebabkan olehnya, maka pembeli mestilah membayar harga barangan tersebut kerana *qabadh* barangan telah sempurna.²⁷³

Dalam konteks semasa bagi pasaran modal, konsep *qabadh* banyak menyentuh isu-isu seperti *bai' dayn*, kontrak niaga hadapan minyak sawit mentah dan dagangan kontra dalam pasaran modal. Justeru, pemahaman konsep ini amat penting bagi menentukan status urus niaga instrumen yang terbabit selaras dengan prinsip Syariah.

PANDANGAN FUKAHA SILAM

Oleh kerana Rasulullah s.a.w. sendiri telah menyebut perkara *qabadh* dalam beberapa situasi jual beli, maka fukaha telah membincangkan sama ada ia merupakan syarat sah dalam jual beli atau sebaliknya.

Sebahagian besar fukaha sependapat bahawa *qabadh* merupakan syarat sah dalam urus niaga barangan *ribawi* sekiranya barangan tersebut mempunyai *'illah* riba yang sama seperti persamaan dari sudut jenis (jual beli emas dengan emas) atau berlainan jenis (jual beli emas dengan perak). Urus niaga ini hendaklah memenuhi syarat serah menyerahkan barangan yang dijual dan bayarannya secara tunai dalam majlis akad.

272 OIC, *Majallah Majma' al-Fiqh*, bil. 6, j. 4, h. 729.

273 OIC, *Majallah Majma' al-Fiqh*, bil. 6, j. 4, hh. 731–732.

Syarat tersebut tidak lagi terpakai apabila jual beli barangan *ribawi* yang berlainan *`illah* seperti membeli emas dan membayarnya dengan beras. Emas dikategorikan sebagai barangan pengukur nilai manakala beras pula sebagai barangan makanan asasi.

JUAL BELI SEBELUM QABADH HAKIKI

Secara umumnya terdapat dua pandangan fukaha dalam isu ini:

Pandangan Pertama: Sebahagian fukaha berpandangan bahawa *qabadh* bukan merupakan syarat sah jual beli. Justeru, seseorang harus menjual sesuatu (tanpa pengecualian) sebelum berlaku *qabadh*. Antara mereka yang berpandangan sedemikian ialah `Ata',²⁷⁴ 'Uthman al-Batti²⁷⁵ dan Syi'ah Imamiyah.²⁷⁶

Pandangan Kedua: Sebahagian besar fukaha berpandangan bahawa *qabadh hakiki* merupakan syarat sah yang dikhususkan kepada jual beli beberapa bentuk barangan.²⁷⁷ Ini berdasarkan kepada hadis-hadis sahih yang melarang penjualan beberapa bentuk barangan sebelum *qabadh hakiki*.

Namun mereka berbeza pendapat dalam menentukan *`illah* dan garis panduan bagi perkara-perkara yang termasuk dalam larangan ini. Ini kerana hadis-hadis yang membicarakan tentang *qabadh* adalah dalam bentuk umum dan dihubungkan dengan makanan. Para fukaha cuba mencari jawapan apakah larangan tersebut dikhususkan kepada makanan sahaja atau boleh dikiaskan kepada perkara-perkara lain. Antara hadis yang dijadikan sandaran mengenai *qabadh hakiki* ialah:

عن ابن عباس رضي الله عنهما أن رسول الله
صلى الله عليه وسلم نهى أن يبيع الرجل طعاما
حتى يستوفيه، قلت لابن عباس: كيف ذلك؟ قال:
ذلك دراهم بدراهم والطعام مرجأ

Maksudnya: "Daripada Ibnu `Abbas r.a. telah diriwayatkan bahawa Rasulullah s.a.w. melarang seseorang lelaki menjual makanan sebelum

274 Ibnu Hazm, *Al-Muhalla*, Dar al-Turuth, Kaherah, tt., j. 8, h. 520.

275 Ibnu Rusyd, *Bidayah al-Mujtahid*, j. 2, h. 237.

276 OIC, *Majallah Majma' al-Fiqh*, bil. 6, j. 1, h. 478.

277 Al-Zuhaili, *Al-Fiqh al-Islami*, j. 4, h. 382.

ia memperolehnya. Ibnu `Abbas telah ditanya bagaimana bentuknya? Baginda berkata: "Dirham dengan dirham dan makanan setelah diperoleh."²⁷⁸

عن عبد الله بن دينار قال: سمعت ابن عمر رضي الله
عنهما يقول: قال النبي صلى الله عليه وسلم: من
ابتاع طعاما فلا يبعه حتى يقبضه

Maksudnya: Daripada Abdullah bin Dinar bahawa beliau telah mendengar Ibnu `Umar berkata, Rasulullah s.a.w. telah bersabda: "Sesiapa yang membeli makanan, maka janganlah ia menjualnya kembali sebelum ia memperolehnya (*qabadh hakiki*)."²⁷⁹

Berdasarkan kepada hadis di atas dan beberapa riwayat lain yang mempunyai pengertian sama, Rasulullah s.a.w. telah melarang penjualan semula makanan sebelum *qabadh hakiki*. Dalil tersebut menunjukkan pentingnya *qabadh hakiki* dalam urusan jual beli khususnya bagi makanan. Ini memandangkan sifat makanan tersebut yang mudah rosak.

Secara umumnya Mazhab Hanafi, Syafi`i dan Hanbali berpandangan `illah (sebab) larangan menjual sesuatu sebelum *qabadh hakiki* adalah disebabkan wujudnya unsur *gharar*. Ini kerana dibimbangi barangan tersebut tidak dapat diserahkan kerana rosak dan seumpamanya.

278 Hadis riwayat Bukhari, Muslim dan Tirmizi.

279 Hadis riwayat Bukhari dan Malik.

DHA` WA TA`AJJAL

KEPUTUSAN

Majlis Penasihat Syariah (MPS) telah membincangkan isu *dha` wa ta`ajjal* dalam beberapa siri mesyuaratnya. Pada mesyuarat ke-10 bertarikh 16–17 Oktober 1997, MPS bersetuju untuk menerima pakai kaedah *dha` wa ta`ajjal* bagi memajukan instrumen pasaran modal Islam.

PENGENALAN

Dha` wa ta`ajjal ialah tindakan pemiutang menggugurkan sebahagian daripada hutangnya apabila penghutang melunaskan baki hutang tersebut lebih awal.²⁸⁰

Secara amnya, kaedah *dha` wa ta`ajjal* ini penting dalam usaha membangunkan bon korporat Islam di pasaran sekunder. Bon Islam yang dikeluarkan adalah berasaskan konsep *ijarah*, *istisna`*, *murabahah*, *musyarakah* dan *mudharabah*. Bagi membolehkan bon ini didagangkan di pasaran sekunder, pemegang sekuriti ini akan menjualnya dengan harga yang lebih rendah berdasarkan kepada konsep *dha` wa ta`ajjal*.

KAEDAH DHA` WA TA`AJJAL

Hasil daripada kajian yang dijalankan, MPS berpendapat bahawa konsep

280 Ali al-Salus, *Al-Iqtisad al-Islami*, Dar al-Thaqafah, Doha, 1996, j. 2, h. 568. Al-Zuhaili, *Al-Fiqh al-Islami*, j. 4, h. 693.

dha` wa ta`ajjal adalah diharuskan. Ini berdasarkan kepada dalil berikut:

Hadis Nabi s.a.w.

عن ابن عباس قال: أمر النبي صلى الله عليه وسلم بإخراج بني نضير من المدينة. جاءه ناس منهم فقالوا: يا رسول الله إنك أمرت بإخراجهم ولهم على الناس ديون لم تحل. فقال النبي صلى الله عليه وسلم: ضعوا وتعجلوا

Maksudnya: *Diriwayatkan daripada Ibnu `Abbas bahawa Nabi s.a.w. telah mengarahkan Bani Nadhir keluar dari kota Madinah lalu ada di kalangan mereka yang memberitahu Baginda: "Wahai Rasulullah, kamu mengarahkan mereka keluar, sedangkan masih ramai orang yang berhutang dengan mereka." Maka Nabi s.a.w. bersabda: "Berikan pengurangan hutang dan percepatkan bayaran."*²⁸¹

عن كعب أنه تقاضى ابن أبي حدرد دينا كان له عليه في المسجد فارتفعت أصواتها حتى سمعها رسول الله صلى الله عليه وسلم وهو في بيته فخرج إليهما حتى كشف سجد حجرته فنادى يا كعب. قال: لبيك يا رسول الله، قال: ضع من دينك هذا وأوماً إليه أي الشطر قال: لقد فعلت يا رسول الله، قال: قم فاقضه

Maksudnya: *Ka'ab meriwayatkan bahawa beliau mempunyai hutang yang mesti ditunaikan oleh Ibnu Abi Hadrad; mereka telah berbincang tentang hutang tersebut di masjid dan mereka telah mengangkat suara mereka hingga didengari oleh Rasulullah s.a.w. yang sedang berada di rumahnya. Lalu Baginda s.a.w. keluar menemui kedua-duanya hingga kelihatan langsir biliknya. Baginda berseru: "Wahai Ka'ab!" Lalu Ka'ab menjawab: "Ya, wahai Rasulullah." Baginda berkata: "Kurangkanlah hutang kamu ini." (dengan memberi isyarat sebahagian daripadanya). Jawab Ka'ab: "Saya telah melaksanakannya wahai Rasulullah s.a.w." Rasulullah lantas berkata (kepada Ibnu Abi Hadrad): "Bangunlah dan tunaikan hutang kamu."*²⁸²

281 Hadis riwayat al-Baihaqi.

282 Hadis riwayat al-Bukhari.

Pandangan Ibnu `Abbas r.a.

Ibnu `Abbas r.a. berpandangan bahawa *dha` wa ta`ajjal* diharuskan dengan hujah berikut:

أنه جائز لأنه من باب أخذ لبعض حقه وتارك لبعضه

Maksudnya: "*la (dha` wa ta`ajjal)* diharuskan kerana termasuk dalam perkara mengambil sebahagian daripada haknya dan melepaskan sebahagian yang lain."²⁸³

Pandangan Fukaha Silam

Fukaha masa silam tidak sependapat dalam menentukan hukum *dha` wa ta`ajjal*. Secara amnya terdapat dua pendapat utama dalam isu ini:

Pendapat pertama mengharuskan *dha` wa ta`ajjal*. Antara mereka ialah Ibnu `Abbas, al-Nakh'i, Zufar, Abu Thaur, Ibnu al-Qayyim dan Ibnu Taimiyyah. Hujah mereka berdasarkan kepada hadis yang diterangkan di atas.²⁸⁴

Pendapat kedua pula tidak mengharuskan. Ia merupakan pendapat sebahagian besar fukaha. Hujah mereka ialah wujudnya persamaan antara konsep *dha` wa ta`ajjal* dengan riba dari sudut pertambahan yang diharamkan. Bentuk persamaan ini adalah dengan menjadikan tempoh sebagai ukuran kepada penetapan sesuatu harga. Ini jelas apabila sesuatu tempoh dilanjutkan maka nilai harga akan ditambah dan begitulah sebaliknya apabila sesuatu tempoh dipendekkan maka nilai harga akan dikurangkan.²⁸⁵ Ibnu Qaiyyim telah memperkukuhkan pandangan kumpulan yang mengharuskan *dha` wa ta`ajjal* dengan kesimpulan berikut:

"Tidak wujud riba dalam isu ini sama ada dari sudut realiti, bahasa dan `urf. Pada hakikatnya riba merupakan sesuatu yang bertambah sedangkan hal ini tidak berlaku dalam *dha` wa ta`ajjal*. Mereka yang mengharamkan

283 Ibnu Qudamah, *Al-Mughni*, j. 4, h. 189.

284 Ibnu Rusyd, *Bidayah al-Mujtahid*, j. 2, hh. 236-237. Al-Salus, *Al-Iqtisad al-Islami*, j. 2, h. 569. Ibnu Qayyim, *l'lam al-Muwaqqi'in*, j. 3, h. 371.

285 Ibnu Rusyd, *Bidayah al-Mujtahid*, j. 2, hh. 236-237. Al-Salus, *Al-Iqtisad al-Islami*, j. 2, h. 569. Ibnu Qayyim, *l'lam al-Muwaqqi'in*, j. 3, h. 371.

telah mengkiaskannya dengan riba, sedangkan di sana terdapat perbezaan yang nyata antara perkataan–

- (a) sama ada awak melebihkan bayaran (kerana lewat membayar) atau membayar hutang (mengikut tempoh). Ini adalah riba; dan
- (b) segerakan membayar hutang saya dan sebagai ganjaran kepada awak saya kurangkan nilai hutang yang perlu dibayar. Ini adalah *dha` wa ta`ajjal*.

Di manakah persamaan antara kedua-dua perkataan ini? Tambahan pula tidak terdapat *nas*, *ijmak* dan *qiyas* yang sahih, yang mengharamkan konsep ini.²⁸⁶ Berasaskan pandangan tersebut MPS telah menerima pakai prinsip pengurangan hutang untuk diaplikasikan dalam pasaran modal.

286 Ibnu Qayyim, *l'lam al-Muwaqqi'in*, j. 3, h. 371.

‘UMUM BALWA

KEPUTUSAN

Majlis Penasihat Syariah (MPS), dalam mesyuarat kedua pada 21 Ogos 1996, ketika membincangkan isu ukur rujuk elemen haram dalam syarikat bercampur, memutuskan bahawa situasi yang dikategorikan sebagai *‘umum balwa* perlu diambil kira dalam menentukan status syarikat bercampur.

PENGENALAN

‘Umum balwa menurut istilah fukaha ialah sesuatu situasi tidak baik yang meluas²⁸⁷ terkena kepada kebanyakan orang dan sukar untuk menghindarkan diri daripadanya.²⁸⁸

KEMAAFAN SYARAK DALAM SITUASI ‘UMUM BALWA

Terdapat beberapa kaedah fikah yang memberi kemaafan kepada orang Islam bagi situasi *‘umum balwa*. Tujuan kemaafan tersebut adalah untuk memberi kemudahan kepada mereka dalam menjalankan aktiviti harian. Sekiranya kemudahan tidak diberi maka *maslahat* umum akan terjejas terutama dalam bidang ekonomi yang melibatkan penguasaan *mal* dan perdagangan serta pemantapan umat. Antara kaedah fikah yang menyentuh situasi *‘umum balwa* adalah seperti yang berikut:

287 Perkara yang dikategorikan sebagai *‘umum balwa* dengan nisbahnya yang sedikit adalah dimaafkan oleh Syarak. Sila rujuk *Mu‘jam al-Mustalahat*, h. 203.

288 Nazih Hammad, *Mu‘jam al-Mustalahat*, h. 203.

المشقة تجلب التيسير

Maksudnya: "Kesusahan mengharuskan kemudahan."

الأمر إذا ضاق اتسع

Maksudnya: "Sesuatu perkara apabila ada kesukaran maka Syarak mengizinkan kelapangan sebagai jalan keluar."

ما عمت بليته خفت قضيته

Maksudnya: "Sesuatu perkara yang berlaku secara meluas (dan sukar dielakkan) Syarak mengizinkan keringanan kepada yang terkena."

Imam al-Suyuti ketika menghuraikan kaedah fikah (المشقة تجلب التيسير), telah memasukkan perkara *‘umum balwa* dalam perkara yang membolehkan prinsip "*taisir*" iaitu keringanan diguna pakai. Ini bermakna jika sesuatu perkara dikategorikan sebagai *‘umum balwa*, Syarak memberikan keringanan supaya tidak menimbulkan kesusahan kepada umat Islam.²⁸⁹

289 Al-Suyuti, *Al-Asybah wa al-Naza'ir*, hh. 77–78.

TA`WIDH

KEPUTUSAN

Majlis Penasihat Syariah (MPS), dalam mesyuarat ke-20 pada 14 Julai 1999, telah bersetuju untuk mengharuskan pengenaan bayaran *ta`widh* (ganti rugi) atas kelewatan membayar balik sesuatu pembiayaan Islam.

Seterusnya, MPS, dalam mesyuarat ke-30 pada 8 November 2000, telah memutuskan bahawa bayaran *ta`widh* bagi (i) bayaran tertunggak dan (ii) kegagalan membuat bayaran selepas tarikh matang, adalah diharuskan untuk pembiayaan Islam yang terbentuk berasaskan *`uqud mu`awadhat* (akad pertukaran) termasuk sekuriti hutang Islam. *Ta`widh* boleh dikenakan setelah didapati wujudnya unsur *mumatil* (sengaja melengah-lengahkan pembayaran) pada pihak penerbit instrumen untuk menjelaskan pembayaran pokok atau keuntungan. Kadar *ta`widh* atas kelewatan membuat pembayaran keuntungan ialah 1% setahun atas jumlah tertunggak serta tidak boleh dikompaunkan. Manakala kadar *ta`widh* atas kegagalan menjelaskan bayaran pokok adalah berdasarkan kadar pasaran semasa dalam Pasaran Wang Antara Bank Secara Islam (IIMM) dan ia juga tidak boleh dikompaunkan.

PENGENALAN

Ta`widh atau syart *jaza'i* menurut istilah Arab ialah denda yang telah dipersetujui oleh pihak berakad sebagai ganti rugi yang layak dituntut oleh pemiutang²⁹⁰ apabila penghutang²⁹¹ gagal atau lewat melaksanakan obligasinya untuk membayar balik hutang.²⁹²

290 Pemiutang ialah pembiaya.

291 Penghutang ialah penerbit.

292 Uthman Syabir, *Buhuth Fiqhiyyah fi Qadaya Iqtisadiyyah Mu`asirah*, Dar al-Nafais, Jordan, 1998, j. 2, h. 855.

Ta`widh yang boleh dikenakan sebagaimana yang telah diputuskan adalah seperti yang berikut:

- (a) Bagi pembayaran keuntungan yang gagal dilunaskan, kadar *ta`widh* yang boleh dikenakan adalah 1% setahun atas bayaran keuntungan tertunggak. Walau bagaimanapun, jumlah *ta`widh* tersebut tidak boleh dikompaunkan;
- (b) Bagi pembiayaan pokok yang gagal dilunaskan dan melangkau tarikh matang, *ta`widh* yang boleh dikenakan adalah pada kadar semasa pasaran wang secara Islam;
- (c) Jumlah maksimum *ta`widh* yang boleh dikenakan atas pembiayaan yang tidak dilunaskan tidak boleh melebihi 100 peratus jumlah baki pembiayaan; dan
- (d) *Ta`widh* yang diperoleh daripada pembiayaan yang tidak dilunaskan, boleh digunakan oleh para pembiaya terlibat dan dibahagikan mengikut nisbah pembahagian keuntungan semasa bank.

HUJAH MENGHARUSKAN *TA`WIDH*

Keharusan mengenakan *ta`widh* berasaskan hujah yang berikut:

Hadis

Rasulullah s.a.w. menampelak orang yang melengahkan pembayaran hutang:

مطل الغني ظلم

Maksudnya: "Seorang kaya (mampu) yang melengahkan pembayaran hutang adalah melakukan kezaliman."

Qiyas

Kelewatan penghutang membayar hutang boleh dikiaskan dengan *ghasb* (merampas) sesuatu barangan yang bernilai. Ini kerana wujudnya persamaan *`illah* antara keduanya iaitu menghalang penggunaan harta dan manfaatnya secara zalim. Menurut Mazhab Syafi'i dan Hanbali, dalam kes *ghasb* manfaat

barangan yang dirampas adalah dalam jaminan dan perlu dibayar ganti rugi. Manakala bagi kes kelewatan membayar hutang, pemiutang juga menanggung kerugian kehilangan peluang untuk menggunakan dana bagi tujuan perniagaan lain, yang sepatutnya dijelaskan mengikut masanya. Oleh yang demikian, kerugian ini perlu dibayar ganti rugi oleh pihak penghutang berdasarkan *qiyas*.

Kaedah Perundangan Islam

Terdapat kaedah perundangan Islam yang menyentuh hal ini iaitu:

لا ضرر ولا ضرار

Maksudnya: *"Tiada mudharat dan tidak boleh menyebabkan kemudharatan (dalam Islam)."*

Berdasarkan kaedah ini, tindakan penghutang melewatkan bayaran adalah sesuatu yang memudaratkan pemiutang. Hal ini perlu dielakkan supaya urusan niaga yang berjalan memenuhi prinsip *istiqrar ta'amul* iaitu kelancaran perjalanan pasaran. Ia disokong oleh kaedah perundangan Islam yang lain iaitu:

الضرر يزال

Maksudnya: *"Sebarang kemudaratan hendaklah dihilangkan."*²⁹³

Dalam konteks perbincangan ini, kemudaratan yang ditanggung oleh pemiutang mesti dihilangkan dengan menyediakan pendekatan yang sesuai. Mengenakan *ta'widh* terhadap kelewatan membayar hutang merupakan pendekatan yang sesuai bagi menanggung kemudaratan yang dialami oleh pemiutang dan menggalakkan penghutang untuk menjelaskan bayaran mengikut jadual yang telah ditetapkan.

Keputusan Kadi Syuraih

Terdapat asas dalam perundangan Islam yang menunjukkan *ta'widh* boleh dikenakan dalam sesuatu urusan niaga. Contohnya keputusan Kadi Syuraih

293 Al-Suyuti, *Al-Asybah wa al-Naza'ir*, hh. 83–84.

dalam kes sewa yang telah diriwayatkan oleh Bukhari daripada Ibnu Sirin yang bermaksud:

Seorang penyewa berkata kepada pemilik binatang tunggangan yang bakal disewanya: "Siapkanlah binatang tunggangan kamu, sekiranya saya tidak jadi menyewa binatang tunggangan tersebut pada hari sekian-sekian, maka bagimu bayaran 100 dirham". Ternyata kemudiannya penyewa tidak jadi bertolak, maka menurut Kadi Syuraih: "Sesiapa yang membuat syarat ke atas dirinya secara sukarela, maka syarat tersebut adalah terpakai."²⁹⁴

Kadi Syuraih memutuskan syarat yang dinyatakan oleh bakal penyewa adalah syarat yang terpakai. Berdasarkan keputusan tersebut, ia boleh dijadikan sebagai prinsip perundangan Islam bagi keharusan mengenakan syarat berbentuk *ta'widh* dalam sesuatu urusan niaga. Bayaran ini adalah sebagai bayaran kepada kerugian melepas (*opportunity loss*) yang ditanggung oleh pemiutang. Al-Zarqa' merumuskan hal ini dengan katanya:

ضمان التعويض عن التعطل والانتظار

Maksudnya: "Ganti rugi terhadap kerugian (yang ditanggung oleh pihak yang terlibat dalam sesuatu urusan niaga) akibat menunggu dan tergendalanya sesuatu urusan."²⁹⁵

294 Al-'Asqalani, *Fath al-Bari*, j. 5, h. 707.

295 Al-Zarqa', *Al-Madkhal al-Fiqhi*, j. 1, h. 496.

HIBAH RUQBA

KEPUTUSAN

Majlis Penasihat Syariah (MPS), dalam mesyuarat ke-44 pada 15 Januari 2003, memutuskan untuk menerima pakai prinsip *hibah ruqba*²⁹⁶ sebagai asas Syariah dalam pelaksanaan borang akuan *hibah* untuk transaksi yang melibatkan akaun bersama tabung unit amanah terutamanya akaun yang dipegang oleh orang Islam.

PENGENALAN

Kajian *hibah `umra*²⁹⁷ dan *ruqba* dilakukan bertujuan mencari jalan penyelesaian kepada kemungkinan timbulnya pertikaian apabila salah seorang daripada pemegang akaun bersama unit amanah meninggal dunia. Mengikut amalan semasa dalam tabung unit amanah, apabila salah seorang meninggal dunia, yang hidup akan memperoleh kesemua simpanan dalam tabung berkenaan. Amalan ini berasaskan kepada kaedah “*survivorship*”.

296 *Hibah Ruqba* ialah “Suatu pemberian bersyarat yang ditentukan oleh pemberi *hibah* di mana harta *hibah* akan menjadi milik penerima *hibah* sekiranya pemberi *hibah* meninggal dunia. Tetapi jika penerima *hibah* meninggal dunia sebelum pemberi *hibah*, harta *hibah* akan kembali kepada pemberi *hibah*. Sila rujuk Al-Syawkani, *Nail al-Awtar*, Dar al-Fikr, Beirut, 1994, j. 6, hh. 112–113. Ibn Qudamah, *al-Mughniy*, Dar al-Fikr, Beirut, 1994, j. 5, h. 335. Wahbah al-Zuhaili, *al-Fiqh al-Islami Wa Adillatuhu*, Dar al-Fikr, Damsyik, 1989, j. 5, h. 10. Wizarah al-Awqaf wa al-Syu’un al-Islamiah, *al-Mawsu’ah al-Fiqhiyyah*, Kuwait, 1992, j. 23, hh. 5–6.

297 *Hibah `umra* ialah “Suatu pemberian yang bersifat sementara yang merujuk kepada hayat salah seorang sama ada pemberi *hibah* atau penerima *hibah*. Sekiranya penerima *hibah* meninggal dunia, harta *hibah* akan kembali kepada pemberi *hibah*. Sebaliknya jika pemberi *hibah* meninggal dunia, harta *hibah* akan kembali kepada waris pemberi *hibah*”. Sila rujuk Wizarah al-Awqaf wa al-Syu’un al-Islamiah, *al-Mawsu’ah al-Fiqhiyyah*, j. 30, h. 311.

Berpandukan kepada surat ikatan amanah yang sedia ada, ia mensyaratkan bahawa jika salah seorang daripada pemegang unit amanah secara bersama meninggalkan dunia, pemilik bersama lain yang masih hidup berhak mendapat kesemua unit yang terdapat dalam akaun tersebut.

Pegangan bersama dalam unit amanah bermaksud seseorang yang memegang unit amanah atau sebahagian daripadanya berdasarkan peruntukan di bawah surat ikatan amanah bersama-sama dengan seseorang yang lain yang juga akan dikenali sebagai pemegang bersama.

Pada kebiasaannya, pegangan bersama dalam unit amanah disediakan bagi kepentingan ahli keluarga seperti anak atau individu lain yang belum sampai peringkat umur matang iaitu 18 tahun. Sekiranya individu yang belum sampai peringkat umur tadi mencapai umur yang dibenarkan, mereka diberi pilihan sama ada mahu meneruskan dalam akaun bersama atau memilih untuk menggunakan akaun sendiri.

Mereka juga semasa memegang unit amanah secara bersama, boleh memilih sama ada salah seorang atau kedua-dua mereka menurunkan tandatangan bagi pengeluaran wang atau penjualan unit. Keadaan ini dibolehkan jika mereka semuanya telah mencapai umur 18 tahun dan ke atas. Ini bermakna bahawa dalam akaun bersama terdapat ciri-ciri *hibah* atau pemberian yang mana kedua-dua pihak boleh memanfaatkan harta berkenaan semasa hayat. Ia berbeza dengan akaun yang mempunyai penama.

HUJAH MENGHARUSKAN *HIBAH RUQBA*

Pandangan Fukaha Silam

Al-Zaila'i mengatakan bahawa fukaha telah sepakat tidak mengharuskan *hibah* yang disyaratkan pemilikannya akan terlaksana pada suatu tempoh masa yang akan datang.²⁹⁸

Majoriti fukaha berpendapat *hibah* yang bersifat sementara seperti *hibah ruqba* dan *hibah `umra* adalah sah tetapi syarat terbatal.²⁹⁹ Mereka berhujah bahawa jika sekiranya syarat terpakai bermakna ia bertentangan dengan

298 Al-Zaila'i, *Tabyin al-Haqai'q Syarh Kanz al-Daqa'iq*, Dar al-Kitab al-Islami, Kaherah, tt., j. 5, h. 104.

299 Al-Kasani, *Bada'i' al-Sana'i'*, j. 6, h. 116. Al-Zaila'i, *Tabyin al-Haqai'q*, j. 5, h. 104. Ibn `Abidin, *Hasyiah Rad al-Muhtar*, Dar al-Fikr, Beirut, 1992, j. 5, h. 707. Ibn Qudamah, *al-Mughni*, Dar al-Fikr, Beirut, 1994, j. 6, hh. 339–340.

muqtadha al-`aqd dan juga kehendak hukum Syariah. Mereka juga berpandukan kepada sabda Nabi s.a.w.:³⁰⁰

أَمْسِكُوا عَلَيْكُمْ أَمْوَالَكُمْ لَا تَعْمُرُوهَا فَإِنَّ مِنْ أَعْمَرَ شَيْئًا
فَإِنَّهُ لَمِنْ أَعْمَرِهِ

Bermaksud: "Peliharalah harta kamu dan jangan kamu (menghibahnya) secara `umra kerana sesungguhnya sesiapa yang (menghibah) sesuatu secara `umra, maka ia menjadi milik orang yang dihibahkan"

Sebahagian daripada fukaha Mazhab Hanbali, Imam Malik, Imam al-Zuhri, Abu Thur dan lain-lain serta pandangan awal (*qadim*) Imam Syafi'i berpendapat bahawa *hibah `umra* adalah harus dan syaratnya sah jika tidak dinyatakan oleh *penghibah* bahawa barangan yang dihibahkan akan menjadi milik waris penerima *hibah* selepas kematian penerima *hibah*.³⁰¹ Ini bermakna barangan *hibah* akan kembali kepada *penghibah* selepas kematian penerima *hibah*. Sementara pendapat yang lain pula mengambil pendekatan bahawa *hibah* yang bersifat sementara pada hakikatnya bukan *hibah* tetapi ia adalah `ariyah (peminjaman).³⁰²

Imam Abu Hanifah dan Imam Malik mengharuskan *hibah `umra* tetapi tidak mengharuskan *hibah ruqba*.³⁰³ Pandangan mereka ini berpandukan kepada hadis bahawa Rasulullah s.a.w. telah mengharuskan *hibah `umra* dan membatalkan *hibah ruqba*. Namun hadis ini dikritik oleh Imam Ahmad kerana ia tidak diketahui kesahihannya.³⁰⁴ Mereka juga berpendapat bahawa *hibah ruqba* adalah *hibah ta'liq* ke atas sesuatu yang tidak jelas dari sudut tempoh ia akan terlaksana.³⁰⁵

Berdasarkan perbincangan di atas, dapat dirumuskan bahawa antara isu penting yang membawa perbezaan pandangan di kalangan fukaha mengenai *hibah `umra* dan *hibah ruqba* ialah tertumpu kepada unsur *hibah* yang bersifat sementara dan *hibah* sesuatu yang dita'liqkan dengan hayat seseorang.

300 Al-Kasani, *Bada'i' al-Sana'i'*, j. 6, h. 116.

301 Ibn Qudamah, *al-Mughni*, j. 6, hh. 338-339.

302 Al-Ramli, *Nihayah al-Muhtaj ila Syarh al-Minhaj*, Dar al-Fikr, Beirut, 1984, j. 5, h. 410. Al-Nawawi, *al-Majmu' Syarh al-Muhazzab*, Dar al-Fikr, Beirut, tt., j. 15, h. 395. Al-Zarqa', *al-Madkhal al-Fiqhi*, j. 1, h. 273.

303 Al-Hattab, *Mawahib al-Jalil*, Dar al-Fikr, Beirut, 1992, j. 6, h. 61; Al-Nawawi, *al-Majmu' Syarh al-Muhazzab*, j. 15, hh. 395-396. Al-Zuhaili, *al-Fiqh al-Islami*, j. 5, hh. 9-10.

304 Al-Nawawi, *al-Majmu' Syarh al-Muhazzab*, j. 15, h. 396.

305 Abd al-Rahman al-Jaziri, *Kitab al-Fiqh `Ala al-Mazahib al-Arba'ah*, al-Maktabah al-Taufiqiyyah, Kaherah, j. 3, h. 258.

Kedua-dua isu ini telah menimbulkan reaksi yang berbeza di kalangan fukaha.

Mazhab yang mengatakan *hibah`umra* dan *hibah ruqba* tidak diharuskan telah berpandukan kepada sabda Nabi s.a.w.:³⁰⁶

لا تعمروا و لا ترقبوا

Maksudnya: "Janganlah kamu memberi (*hibah*) sama ada secara *`umra* atau *ruqba*."

Mazhab yang mengharuskan *hibah ruqba* dan *hibah`umra* menjadikan hadis berikut sebagai hujah mereka. Sabda Nabi s.a.w.:³⁰⁷

العمرى جائز لأهلها والرقبى جائز لأهلها

Maksudnya: "(*hibah`umra*) dan *ruqba* adalah diharuskan bagi mereka."

Al-Ruju` Fi Al-Hibah (Pembatalan Hibah)

Kajian mengenai *al-ruju` fi al-hibah* dilakukan kerana ciri-ciri yang ada pada *al-ruju` fi al-hibah* mempunyai persamaan dengan konsep *hibah ruqba* dari sudut hak pemberi *hibah* mendapatkan kembali barangan yang dihibahkan. Biar pun cara mendapatkan semula barangan yang dihibahkan oleh pemberi *hibah* dalam konteks *al-ruju` fi al-hibah* berbeza dengan kaedah *hibah ruqba* namun kesannya adalah sama iaitu barangan *hibah* dapat dikembalikan semula kepada pemberi *hibah*.

Fukaha Mazhab Hanafi berpendapat pembatalan *hibah* diharuskan tetapi makruh walaupun penyerahan telah berlaku. Ini kerana hak mengembalikan semula harta *hibah* adalah tertakluk kepada budi bicara pemberi *hibah*.³⁰⁸

Hujah mereka berdasarkan kata Saidina Umar al-Khattab yang bermaksud: "Barangsiapa yang memberi *hibah* kepada sanak saudara atau (pemberian tersebut) atas dasar sedekah, sesungguhnya dia tidak boleh meminta dikembalikan barangan *hibah* tersebut, dan barangsiapa yang memberi

306 Ibn Qudamah, *al-Mughni*, j. 6, h. 335.

307 Ibn Qudamah, *al-Mughni*, j. 6, h. 335.

308 Ibn `Abidin, *Hasyiah Rad al-Muhtar*, j. 5, h. 698.

hibah dengan harapan mendapat balasan, maka dia boleh minta dikembalikan sekiranya dia tidak meredhainya.”³⁰⁹

Mazhab Syafi'i, Hanbali dan sebahagian fukaha Mazhab Maliki secara umumnya berpendapat, pembatalan *hibah* diharuskan selagi tidak berlaku *qabd* (penyerahan). Jika sekiranya berlaku *qabd*, maka akad *hibah* menjadi lazim (mengikat) dan pada ketika itu, tidak diharuskan pembatalan *hibah* kecuali *hibah* yang dilakukan oleh ibu-bapa terhadap anaknya.³¹⁰

Imam Ahmad dan fukaha di kalangan Mazhab Zahiri tidak mengharuskan pembatalan *hibah*.³¹¹ Hujah mereka berdasarkan kepada sebuah hadis umum yang disepakati kesahihannya yang bermaksud: “Barangsiapa yang mengambil kembali barangan *hibah* (yang diberikan olehnya) seumpama anjing yang menelan kembali muntahnya”.³¹²

Secara umumnya fukaha bersetuju mengenai keharusan pembatalan *hibah* sekiranya dilakukan secara reda meredai antara satu sama lain atau melalui keputusan hakim.³¹³

309 Ibn Rusyd, *Bidayah al-Mujtahid*, j. 2, h. 428.

310 Abd al-Rahman al-Jaziri, *Kitab al-Fiqh `ala al-Mazahib al-Arba'ah*, j. 3, hh. 267–272.

311 Ibn Rusyd, *Bidayah al-Mujtahid*, j. 2, h. 428.

312 Ibn Rusyd, *Bidayah al-Mujtahid*, j. 2, hh. 428–429.

313 Al-Zaila'i, *Tabyin al-Haqaiq*, j. 5, h. 101. Ibn `Abidin, *Hasyiah Rad al-Muhtar*, j. 5, h. 704. Al-Sanhuri, *Nazariat al-Aqd*, Dar al-Fikr, Beirut, tt., h. 724

HIBAH BERSYARAT

KEPUTUSAN

Majlis Penasihat Syariah (MPS), dalam mesyuarat ke-44 pada 15 Januari 2003, memutuskan bahawa *hibah bi syart iwadh* (*hibah* dengan syarat balasan) adalah selaras dengan prinsip Syariah dan boleh digunakan dalam menstruktur bon Islam.

PENGENALAN

Prinsip ini boleh digunakan sebagai prinsip sokongan dalam menstruktur bon Islam. Sebagai contoh dalam penstrukturan bon Islam berdasarkan aset, pihak pemilik asal aset (*originator*) boleh menjual haknya berbentuk hak kewangan untuk menerima bayaran belum terima dengan disertakan *hibah* (pemberian) terhadap hak miliknya ke atas hartanah tertentu kepada syarikat bertujuan khusus (SPV). Akad *hibah* dalam struktur ini merupakan akad sokongan kepada akad utama iaitu jual beli hak kewangan milik pemilik asal aset kepada SPV.

Ia merupakan antara penyelesaian bagi mengelak berlakunya *bai` dayn bi dayn* di pihak SPV apabila menerbitkan bon Islam. Ini kerana sekiranya hak kewangan yang dibeli oleh SPV daripada pemilik asal aset itu dijadikan sebagai aset pendasar kepada bon Islam yang berasaskan *bai` bi thaman ajil* (BBA), ia boleh menjurus kepada *bai` dayn bi dayn* yang diperselisihkan. Oleh itu, hartanah yang *dhibah* kepada SPV akan digunakan sebagai aset pendasar dalam menerbitkan bon Islam berasaskan BBA.

Namun begitu, bentuk *hibah* yang diberi oleh pemilik asal aset kepada SPV adalah *hibah* bersyarat. Pemilik asal aset meletakkan syarat kepada SPV

bahawa hartanah yang *dihibah* tersebut akan dipulangkan semula selepas digunakan oleh SPV dalam menerbitkan bon Islam.

HUJAH MENGHARUSKAN *HIBAH* BERSYARAT

Memasukkan syarat dalam sesuatu kontrak adalah isu muamalat yang disebut sebagai *nazariyyah muqtadha`aqd* (teori tujuan akad). Mazhab Hanbali dianggap paling terbuka dalam isu ini di mana mereka mengharuskan penambahan sesuatu syarat dalam akad bagi menjaga kepentingan pihak-pihak yang berakad selagi syarat tersebut tidak bercanggah dengan prinsip Syariah.³¹⁴

Sebagai contoh, harus bagi penjual meletakkan syarat kepada pembeli untuk tidak menjual barangan tersebut kepada orang lain selain penjual asal.³¹⁵

Majoriti fukaha sepakat mengharuskan *hibah bi syart `iwadh*. Namun mereka berselisih pendapat dalam menentukan jenis akad berkenaan.

Mazhab Hanafi berpandangan bahawa akad ini merupakan *hibah* di awal akad iaitu sebelum berlaku *qabdah*, dan berakhir dengan *bai`* apabila berlaku *`iwadh*. Manakala Mazhab Maliki berpandangan akad ini menyerupai *bai`*.

Mazhab Syafi'i dan Hanbali berpandangan akad ini merupakan akad *bai`* dan perlu menepati syarat-syarat jual beli.³¹⁶

314 Al-Zarqa', *Al-Madkhal al-Fiqhi*, j. 1, hh. 482–491. Al-Buhuti, *Kasysyaf al-Qina`*, j. 3, hh. 188–192.

315 Al-Zarqa', *Al-Madkhal al-Fiqhi*, j. 1, h. 491.

316 Al-Zuhaili, *Al-Fiqh al-Islami*, j. 5, hh. 29–30.

PROSES *WHEN ISSUE*

KEPUTUSAN

Majlis Penasihat Syariah (MPS), dalam mesyuarat ke-38 pada 2 April 2002, bersetuju bahawa proses *When Issue* (urus niaga hadapan sekuriti) dalam pasaran bon Islam adalah selaras dengan kehendak Syariah iaitu proses yang diamalkan bersesuaian dengan prinsip "*al-wa'd*" iaitu janji. Aktiviti ini diharuskan kerana ia telah dikenal pasti tidak terlibat dengan unsur riba atau *gharar*.

PENGENALAN

Proses urus niaga hadapan sekuriti diwujudkan bertujuan untuk mendapatkan harga bida yang sesuai oleh pihak "Peniaga Utama" atau "*Principal Dealer*" semasa membuat tawaran pembelian sebelum bon diterbitkan. Dalam masa yang sama Peniaga Utama boleh mengenal pasti tahap permintaan terhadap sesuatu bon yang hendak diterbitkan. Dengan mengenal pasti permintaan terhadap sesuatu bon, Peniaga Utama boleh menjangkakan pengawalan risiko yang harus diambil semasa tempoh pembelian bon tersebut.

Proses urus niaga hadapan sekuriti yang berlaku antara para pelabur dengan peniaga utama tidak melibatkan sebarang akad atau kontrak tetapi ia adalah janji untuk membeli dan menjual. Semua janji untuk membeli dan menjual dimasukkan ke dalam sistem dan pihak-pihak yang melakukan janji bertanggungjawab menunaikan janji mereka. Sekiranya pihak yang melakukan janji untuk menjual tidak berjaya dalam proses pembidaan, mereka akan mendapatkannya daripada pasaran untuk menyerahkan kepada pihak yang dijanjikan.

Kemungkinan janji dimungkiri oleh pihak-pihak yang berjanji dalam proses ini adalah tipis kerana pihak-pihak yang melakukan janji tersebut akan berusaha menunaikan janji mereka demi menjaga reputasi mereka selain memelihara kelancaran pasaran.

Buat masa ini tiada peruntukan khusus mengenai bentuk pampasan atau denda yang dikenakan ke atas pihak yang mengingkari janji. Namun begitu, kaedah yang berjalan kini di mana pihak yang membuat janji biasanya akan menunaikan janji mereka dengan mendapatkan barangan daripada pasaran. Justeru, keingkaran janji dalam proses urus niaga hadapan sekuriti belum pernah berlaku semenjak pasaran bon diperkenalkan di pasaran negara ini.³¹⁷

HUJAH MENGHARUSKAN *AL-WA`D*

Merujuk kepada keputusan MPS mengenai proses penerbitan Bon *Murabahah* Khazanah, dua prinsip Syariah telah diluluskan iaitu:

- (a) *Prinsip Bai` Muzayadah* – proses pembidaan atau *bidding process*; dan
- (b) *Prinsip Ittifaq Dhimni* – iaitu suatu langkah persetujuan tersirat yang berlaku antara pihak-pihak yang terlibat sebelum sesuatu kontrak dimeterai.

Berdasarkan keputusan MPS di atas, adalah jelas kedua-dua prinsip Syariah tersebut memainkan peranan yang sama dalam proses urus niaga hadapan sekuriti sebagaimana berlaku dalam proses bon Khazanah. Cuma isu tambahan yang melibatkan asas Syariah dalam proses urus niaga hadapan sekuriti ialah janji atau *wa`d*.

Prinsip *Al-Wa`d*

Penggunaan kaedah janji atau komitmen antara pelabur dengan Peniaga Utama tidak dapat dielakkan dalam proses urus niaga hadapan sekuriti kerana ia adalah elemen penting bagi menjayakan proses penerbitan bon pada kos yang efisien. Tanpa janji, urus niaga hadapan sekuriti tidak mungkin wujud

317 Berdasarkan kepada kenyataan wakil BNM/Perbendaharaan.

dan begitulah sebaliknya. Janji yang berlaku ialah janji untuk membeli dan janji untuk menjual.

Menurut al-Zarqa', janji pada asalnya tidak memerlukan kepada beban tanggungjawab ke atas mereka yang melakukannya dan juga tidak memberi sebarang hak kepada mereka yang dijanjikan. Namun dalam konteks dosa pahala, ia dituntut supaya menunaikan janji sepertimana yang dijanjikan. Jika mereka tidak menunaikannya mereka dikira berdosa. Jadi menurut pemahaman asal janji ialah, orang yang melakukan janji tidak boleh dipaksa atau dikenakan sebarang denda ke atasnya.

Hukum Janji Untuk Membeli dan Janji Untuk Menjual

Majoriti fukaha silam mengharuskan amalan berjanji untuk menjual dan berjanji untuk membeli. Mazhab Maliki berpendapat sekiranya janji digunakan untuk penetapan kadar keuntungan, ia diharamkan.

Terdapat pandangan dari kalangan fukaha semasa yang tidak mengharuskan janji untuk menjual dan janji untuk membeli. Penolakan mereka terhadap prinsip ini adalah kerana mereka menganggap ia sama seperti yang berlaku dalam *bai`inah*. Ia diharamkan kerana terdapat unsur *tawatu'* (persepakatan) antara pembeli dan penjual.³¹⁸

Fatwa Sheikh Abdul Aziz bin Baz, Mufti Arab Saudi, memutuskan bahawa janji untuk menjual adalah harus sekiranya barang yang dijanjikan telah menjadi milik orang yang berjanji.³¹⁹

Keharusan Berjanji Untuk Jual Beli Mata Wang

Imam Syafi'i mengharuskan janji untuk jual beli mata wang.³²⁰ Mazhab Maliki tidak mengharuskan janji dilakukan dalam transaksi mata wang melainkan dengan secara spot atau lani.³²¹

318 Ibn Qayyim, *Ilam Al-Muwaqqi'in*, j. 3, h. 323.

319 Mohammad Sulaiman Al-Asyqar, "Bai' al-Murabahah Kama Tajrihi al-Bunuk al-Islamiyyah". Kertas kerja dibentangkan di Mukhtamar Ke-2 Kewangan Islam yang diadakan di Kuwait pada 21–23 Mac 1983.

320 Imam As-Syafi'i, *Al-Umm*, j. 3, h. 27.

321 Ibn Rusyd, *Muqaddimat*, j. 3, h. 58.

Ibn Hazm mengharuskan janji untuk jual beli mata wang dengan harga yang dipersetujui pada hari tersebut kemudian disusuli dengan jual beli sebenar yang dimeterai bersama. Namun pihak-pihak yang berjanji boleh untuk tidak meneruskan janji dengan tidak melakukan akad jual beli. Ini kerana janji boleh dibatalkan kerana ia tidak mengikat.³²²

322 Ibn Hazm, *Al-Muhalla*, j. 9, h. 583.

PENETAPAN HARGA BERASASKAN HARGA HADAPAN

KEPUTUSAN

Majlis Penasihat Syariah (MPS), dalam mesyuarat ke-30 pada 8 November 2000, memutuskan bahawa penggunaan harga hadapan (*forward pricing*) dalam urusan mewujudkan dan membatalkan unit dalam tabung unit amanah yang berlaku antara pihak pengurus dan pemegang amanah adalah diharuskan.

PENGENALAN

Suruhanjaya Sekuriti telah memperuntukkan satu peraturan di mana harga mewujudkan dan membatalkan unit adalah bersamaan dengan nilai aset bersih seunit pada penilaian berikutnya. Ini bermakna, harga seunit bagi unit yang diwujudkan dan dibatalkan tersebut akan hanya diketahui pada akhir hari transaksi (berdasarkan *forward pricing*).³²³

Penetapan Harga Berdasarkan Harga Hadapan

Tujuan mewujudkan dan membatalkan unit-unit berdasarkan harga hadapan adalah untuk menjaga kepentingan pemegang unit amanah yang sedia ada di dalam skim amanah tersebut. Ini kerana sekiranya harga tersebut ditetapkan pada harga semalam (*historic pricing*), syarikat pengurusan boleh memanipulasi harga unit untuk kepentingan syarikat pengurusan dan pada masa yang sama menganiaya kepentingan pemegang unit amanah yang sedia ada.

323 Suruhanjaya Sekuriti, Garis Panduan Tabung Unit Amanah.

Contohnya, jika mewujudkan unit-unit dengan berdasarkan kepada harga semalam, dan syarikat pengurusan mendapati pasaran saham berada dalam keadaan menaik, syarikat pengurusan boleh mengaut keuntungan dengan mengarahkan pemegang amanah mewujudkan unit-unit amanah pada hari ini (berdasarkan harga semalam) dan mengarahkan pemegang amanah pada keesokan harinya untuk membatalkan unit-unit tersebut. Harga pembatalan dalam kes ini berkemungkinan besar menjadi lebih tinggi (kerana pasaran saham menaik) daripada harga semasa unit diwujudkan dan perbezaan ini terpaksa ditanggung oleh pemegang-pemegang unit amanah yang sedia ada.

Selain daripada itu, syarikat pengurusan juga boleh mengambil strategi sebaliknya jika mendapati pasaran saham berada dalam keadaan menurun. Syarikat pengurusan akan mengarahkan pemegang amanah untuk membatalkan unit-unit amanah pada hari ini (berdasarkan harga semalam) dan mengarahkan pemegang amanah pada keesokan harinya untuk mewujudkan unit-unit tersebut. Harga mewujudkan unit-unit dalam kes ini berkemungkinan besar menjadi lebih rendah (kerana pasaran saham menurun) daripada harga pembatalan dan perbezaan ini terpaksa ditanggung oleh pemegang-pemegang unit amanah tersebut.

HUJAH MENGHARUSKAN HARGA HADAPAN

Harga adalah unsur yang sangat penting dalam kontrak jual beli dalam Islam. Jika suatu kontrak jual beli dilakukan tanpa ditentukan harga, kontrak tersebut boleh membawa kepada tidak sah. Namun begitu, terdapat pelbagai kaedah dalam menentukan harga yang mana ia merupakan sebahagian daripada proses jual beli.

Kesesuaian Harga Hadapan Dengan Asas Syariah

Secara amnya, majoriti fukaha menggariskan bahawa tidak sah suatu kontrak jual beli tanpa menentukan kadar harga semasa berjual beli. Ini merupakan garis panduan umum yang perlu dipatuhi.³²⁴

324 Al-Dharir, *al-Gharar Wa Atharuhu fi al-'Uqud fi al-Fiqh al-Islami*, h. 255. Al-Zarqa', *Al-Madkhal al-Fiqhi*, j. 2, hh. 691-692.

Syariah mensyaratkan keperluan mengetahui harga adalah untuk mengelak berlakunya *niza`* (pertikaian) dan *gharar*.³²⁵ Sekiranya kedua-dua pihak yang berkontrak bersetuju tentang asas yang mesti digunakan dalam penetapan harga mengikut mekanisme tertentu, maka isu *niza`* dan *gharar* dapat diselesaikan.

Ibnu Qayyim berpendapat jual beli yang dilakukan tanpa mengetahui harga terlebih dahulu semasa berkontrak adalah sah, asalkan cara penentuan harga sedemikian telah dipersetujui oleh kedua belah pihak, penjual dan pembeli. Kaedah ini diambil daripada pandangan Imam Ahmad dan dikuatkan dengan hujah *`urf* dan *qiyas*.³²⁶

Menurut beliau, *`urf* digunakan untuk mengharuskan jual beli berkenaan kerana ia tidak menyebabkan *niza`*. Ini dapat dibuktikan di mana pada zamannya, orang ramai telah pun mempraktikkan jual beli sedemikian dalam pembelian roti atau daging. Apa yang penting di sini ialah persetujuan kedua-dua pihak tentang cara bagaimana harga ditentukan untuk berjual beli dan bukan semestinya harga diketahui terlebih dahulu.

Beliau juga meng*qiyas*kan jual beli sebegini dengan *mahr mithl*³²⁷ dalam akad nikah. Walaupun jumlah mahar tidak diketahui semasa akad nikah dijalankan, hukum nikah tersebut sah kerana cara penetapan mahar itu telah dipersetujui iaitu berdasarkan *mahr mithl*. Perkara yang sama juga diiktiraf oleh fukaha dalam menentukan *ijarah* berdasarkan nilai *mithl*.

Sebahagian fukaha mutakhir Mazhab Hanafi mengiktiraf jual beli yang dinamakan sebagai *bai` al-istijrar*.³²⁸ Bentuk jual beli ini mempunyai persamaan dengan *al-bai` bima yanqati` bihi al-si`r* yang diharuskan dalam Mazhab Hanbali. Dengan ini wujud titik pertemuan antara fukaha mutakhir Mazhab Hanafi dengan Mazhab Hanbali.³²⁹

Berdasarkan kajian, menggunakan harga semalam sebagai rujukan harga, boleh membuka ruang lebih besar kepada amalan manipulasi dan seterusnya

325 Al-Jaziriy, *Kitab al-Fiqh `Ala al-Mazahib al-Arba`ah*, j. 2, h.165. Al-Dharir, *al-Gharar Wa Atharuhu fi al-Uqud fi al-Fiqh al-Islami*, h. 271.

326 Ibnu Qayyim, *I`lam al-Muwaqqi`in*, j. 4, hh. 5–6.

327 Mas kahwin berdasarkan kepada nilai mas kahwin saudara-saudara perempuan terdekat yang telah berkahwin.

328 Maksudnya: membeli barang-barang keperluan daripada penjual dengan membayar harganya kemudian. Sila rujuk Ibn `Abidin, *Hashiah Rad al-Muhtar*, j. 4, h. 12.

329 *Al-Mausu`ah al-Fiqhiyyah*, j. 9, hh. 43–47.

mengakibatkan *dharar* (mudharat) kepada pasaran. Dalam Islam, menghapuskan *dharar* ialah suatu tuntutan. Ini berasaskan kaedah fikah:

الضرر يزال

Maksudnya: "*Kemudharatan hendaklah dihilangkan.*"

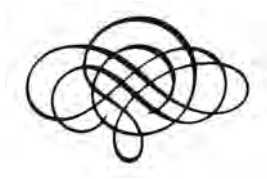
dan kaedah fikah:

الضرر يدفع بقدر الإمكان

Maksudnya: "*Kemudharatan hendaklah dihilangkan sedapat mungkin.*"³³⁰

330 Muhammad al-Zarqa', *Syarh al-Qawa'id al-Fiqhiyyah*, hh. 179, 207.

KRITERIA SYARIAH SEKURITI TERSENARAI

KRITERIA SYARIAH SEKURITI TERSENARAI

PENGENALAN

Pada akhir tahun 1995, Jabatan Pasaran Modal Islam (JPMI), Suruhanjaya Sekuriti (Suruhanjaya) dengan kerjasama Kumpulan Penyelidikan Instrumen Islam (KPII) telah mengambil inisiatif untuk memulakan penyelidikan terhadap sekuriti yang disenaraikan di Bursa Malaysia (sebelum ini Bursa Saham Kuala Lumpur). Hasil daripada penyelidikan tersebut, terbentuklah kriteria yang dijadikan sebagai panduan asas untuk mengkaji sekuriti tersenarai. Penyelidikan ini diteruskan oleh JPMI dengan penubuhan Majlis Penasihat Syariah (MPS) yang menggantikan KPII. Peranan MPS adalah untuk memastikan penyelidikan yang dilakukan selaras dengan prinsip Syariah. Pada bulan Jun 1997, Suruhanjaya mengumumkan senarai patuh berdasarkan prinsip Syariah. Pada masa itu, jumlah sekuriti patuh hanyalah sebanyak 371 atau kira-kira 57% sahaja daripada jumlah keseluruhan sekuriti tersenarai. Sehingga 28 Oktober 2005, sebanyak 857 sekuriti atau 85% sekuriti didapati patuh prinsip Syariah bagi membolehkan pelabur Islam melabur secara Islam.

Pihak KPII dan MPS telah menjalankan kajian daripada pelbagai sudut termasuk mempertimbangkan pandangan dari dalam dan luar negara sebelum senarai awal sekuriti patuh Syariah dapat diumumkan. Walaupun begitu, kriteria yang menjadi asas dalam mengkaji sekuriti masih terus dikemas kini dari semasa ke semasa berdasarkan pengalaman penyelidikan dan kajian kes terhadap seluruh sekuriti yang tersenarai di Bursa Malaysia. Ini bagi memastikan sekuriti yang patuh Syariah telah melalui proses kajian yang wajar selaras dengan keperluan pembangunan dan kemajuan pasaran modal Islam di negara ini.

KRITERIA SYARIAH

Dalam membentuk kriteria tersebut, tumpuan diberikan kepada aktiviti utama syarikat dari sudut barangan dan perkhidmatan yang dihasilkan. Ini kerana, aktiviti utama mendatangkan pulangan kepada syarikat dan seterusnya dibahagikan kepada para pemegang saham dalam bentuk keuntungan dan dividen. Aktiviti tersebut perlu dikenal pasti sama ada bertentangan dengan kehendak Syariah atau tidak. Sekiranya ia bertentangan, maka sekuriti syarikat tersebut dianggap terkeluar daripada senarai patuh Syariah.

KRITERIA AKTIVITI UTAMA

Setelah menjalankan penyelidikan sekian lama dan juga perbincangan dengan pelbagai pihak dari dalam dan luar negeri, MPS mendapati kriteria berikut dapat digariskan dalam menilai sesuatu sekuriti itu sebagai patuh Syariah atau sebaliknya. Penggunaan kriteria tersebut dapat mengasingkan sekuriti patuh Syariah daripada keseluruhan sekuriti yang tersenarai. KPII, dalam mesyuarat kelima pada 23 Ogos 1995, telah memutuskan empat kriteria asas utama bagi menilai sesuatu sekuriti tersenarai.

Secara umumnya, kriteria berkenaan dirangka setelah merujuk kepada al-Quran, hadis dan prinsip am Syariah dan dirumus mengikut aktiviti syarikat yang berkaitan.

Kriteria Pertama

Aktiviti utama syarikat berteraskan riba seperti yang dijalankan oleh institusi kewangan konvensional termasuk bank perdagangan, bank saudagar, syarikat kewangan dan lain-lain.

Hujah kriteria pertama

(a) Dalil al-Quran berdasarkan ayat 275–276 daripada *Surah al-Baqarah*:

الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي
يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ

مِثْلُ الرِّبَا وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ
مِّن رَّبِّهِ فَانْتَهَى فَلَهُ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُ إِلَى اللَّهِ وَمَنْ عَادَ
فَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١٧٥﴾ يَمْحُوكُ
اللَّهُ الرِّبَا وَيُرِي الصَّدَقَاتِ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ ﴿١٧٦﴾

Maksudnya: "Orang yang memakan (mengambil) riba tidak dapat berdiri betul melainkan terhoyong-hayang seperti orang yang dirasuk syaitan (pada hari kiamat kelak). Keadaan mereka yang demikian itu kerana mereka berkata sesungguhnya jual beli itu sama dengan riba, sedangkan Allah s.w.t. telah menghalalkan jual beli dan mengharamkan riba. Orang yang telah sampai kepadanya larangan daripada Tuhannya, lalu terus berhenti (daripada mengambil riba) maka baginya apa yang telah diambilnya dahulu (sebelum datang larangan ini); dan urusannya terserah kepada Allah s.w.t. Orang yang mengulangi (mengambil riba) maka orang itu adalah penghuni neraka dan mereka kekal di dalamnya. Allah memusnahkan riba dan menyuburkan sedekah dan Allah s.w.t. tidak menyukai setiap orang yang tetap dalam kekufuran dan selalu berbuat dosa."

(b) Dalil ijmak

Fukaha dalam semua mazhab telah sepakat bahawa riba adalah sesuatu yang haram. Oleh kerana persepakan ini maka pengharaman riba telah menjadi sesuatu yang diijmakkan.³³¹

Kriteria Kedua

Aktiviti utama syarikat ialah kegiatan judi seperti kasino, nombor ekor dan yang seumpamanya.

331 Ibnu Qudamah, *Al-Mughni*, j. 4, h. 134. Al-Syirazi, *Al-Muhazzab*, j. 1, h. 170. Ibnu Rusyd, *Bidayah al-Mujtahid*, j. 2, h. 217. Al-Zuhaili, *Al-Fiqh al-Islami*, j. 4, h. 670.

Hujah kriteria kedua

Pengharaman judi jelas dalam al-Quran. Allah s.w.t. memerintahkan orang-orang yang beriman meninggalkannya sebagaimana firmanNya:

يَأْتِيهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ
مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

Maksudnya: "Wahai orang-orang yang beriman, sesungguhnya (meminum) arak, berjudi, pemujaan berhala, menilik nasib, adalah perbuatan keji yang termasuk perbuatan syaitan. Maka jauhilah perbuatan-perbuatan tersebut agar kamu mendapat kejayaan."
(Surah al-Maidah: 90)

Kriteria Ketiga

Aktiviti utama syarikat adalah pengeluaran dan penjualan barangan dan perkhidmatan yang diharamkan dalam Islam dan ia merangkumi:

- (a) Memproses, mengeluarkan dan memasarkan minuman keras;
- (b) Membekalkan daging yang tidak halal seperti daging babi dan sebagainya; dan
- (c) Memberi perkhidmatan tidak bermoral seperti pelacuran, pub, disko dan seumpamanya.

Hujah kriteria ketiga

- (a) Dalil al-Quran tentang makanan

Islam menggesa manusia seluruhnya memakan makanan yang halal dan baik. Gesaan tersebut dapat dilihat berdasarkan firman Allah s.w.t. dalam ayat:

يَأْتِيهَا النَّاسُ كُلُّوْا مِمَّا فِي الْأَرْضِ حَلَالًا طَيِّبًا وَلَا تَتَّبِعُوا
خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ

Maksudnya: “Wahai manusia, makanlah sesuatu yang halal lagi baik yang terdapat di bumi, dan janganlah kamu mengikuti langkah-langkah syaitan; kerana sesungguhnya syaitan itu ialah musuh yang nyata bagimu.”

(Surah al-Baqarah: 168)

Dalam ayat yang lain disebutkan secara terperinci perkara yang diharamkan seperti berikut:

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ الْمَيْتَةُ وَالْدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهْلَ لِغَيْرِ اللَّهِ
بِذِهِ وَالْمَنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَا أَكَلَ
السَّبْعُ إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى التُّصْبِ

Maksudnya: “Diharamkan bagimu (memakan) bangkai, darah, daging babi, daging haiwan yang disembelih atas nama selain Allah, yang mati tercekik, yang mati dipukul, yang mati terjatuh, yang mati ditanduk, dan yang mati diterkam binatang buas, kecuali yang sempat kamu menyembelihnya (sebelum binatang itu mati), dan diharamkan juga bagi kamu memakan binatang yang disembelih atas nama berhala...”

(Surah al-Maidah: 3)

(b) Dalil pengharaman arak

Firman Allah s.w.t.:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ
مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

Maksudnya: “Wahai orang-orang yang beriman, sesungguhnya (meminum) arak, berjudi, pemujaan berhala, menilik nasib, adalah perbuatan keji yang termasuk perbuatan syaitan. Maka jauhilah perbuatan-perbuatan tersebut agar kamu mendapat kejayaan.”

(Surah al-Maidah: 90)

Dalam satu hadis diriwayatkan:

إن الله تعالى لعن الخمر وعاصرها ومعتصرها وشاربها
وساقيتها وحاملها والمحمولة إليه وبائعها ومشتريها
وأكل ثمنها

Maksudnya: "Sesungguhnya Allah s.w.t. melaknat arak, pemerah anggur untuk dijadikan arak, pembeli air perahan anggur untuk dijadikan arak, meminumnya, pemberi minuman arak, pembawa hidangan arak, penuang yang menuangkan arak ke dalam gelas untuk peminum, penjual arak, pembelinya dan orang yang memakan wang hasil jualan arak."³³²

- (c) Larangan terhadap aktiviti tidak bermoral

Dalam hal zina, Islam melarang umatnya mendekati perbuatan terkutuk itu, sehingga pelakunya layak menerima hukuman yang amat berat sekiranya sabit kesalahan. Allah s.w.t. berfirman:

وَلَا تَقْرَبُوا الزِّنَىٰ إِنَّهُ كَانَ فَحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا

Maksudnya: "Dan janganlah kamu mendekati zina; sesungguhnya zina itu adalah suatu perbuatan yang keji, dan suatu jalan yang buruk."
(Surah al-Isra': 32)

Begitu juga syarikat yang menjalankan aktiviti tidak bermoral seperti menjual minuman keras, pub, disko, pelacuran dan sebagainya kerana aktiviti tersebut menggalakkan wujudnya maksiat.

Kriteria Keempat

Aktiviti utama syarikat bersifat *gharar*³³³ (ketidakpastian) seperti perniagaan insurans konvensional.

332 Hadis riwayat al-Hakim dan Ibnu Hibban.

333 Untuk huraian lanjut sila rujuk keputusan MPS berhubung *gharar*.

Asas larangan *gharar* ialah hadis Nabi s.a.w.:

أن النبي عليه الصلاة والسلام قد نهى عن بيع الغرر

Maksudnya: "Sesungguhnya Nabi s.a.w. menegah jual beli *gharar*."³³⁴

334 Hadis riwayat Muslim.

SYARIKAT BERCAMPUR

KEPUTUSAN

Majlis Penasihat Syariah (MPS), dalam mesyuarat kedua pada 21 Ogos 1996, membincangkan status syarikat yang bercampur aktivitinya antara halal dan haram. MPS telah memutuskan bahawa syarikat bercampur yang elemen haramnya sedikit dan tidak melebihi ukur rujuk yang telah ditetapkan oleh MPS, boleh dimasukkan dalam *Senarai Sekuriti Patuh Syariah oleh Majlis Penasihat Syariah Suruhanjaya Sekuriti*. MPS juga telah memutuskan bahawa perkara *`umum balwa* dan *gharar yasir* perlu diambil kira dalam membuat justifikasi terhadap sesebuah syarikat bercampur, yang aktiviti utamanya adalah halal. Manakala dalam mesyuarat MPS kesembilan pada 27 Ogos 1997, satu ukur rujuk berhubung faktor imej syarikat telah diputuskan.

PENGENALAN

Syarikat bercampur bermaksud aktiviti utama syarikat adalah terdiri daripada aktiviti yang dibenarkan Syariah, namun terdapat juga aktiviti sampingan yang haram dengan nisbah kecil.

Bagi syarikat bercampur, MPS mempertimbangkan beberapa kriteria tambahan sebelum memasukkannya dalam senarai sekuriti patuh Syariah, iaitu—

- (a) aktiviti utama syarikat mestilah bukan aktiviti yang bertentangan dengan prinsip-prinsip Syariah sebagaimana telah digariskan oleh empat kriteria utama (telah diterangkan sebelum ini), manakala unsur haram adalah amat kecil berbanding dengan aktiviti utamanya;

- (b) pandangan masyarakat umum tentang imej syarikat berkenaan mestilah baik; dan
- (c) aktiviti utama syarikat mempunyai kepentingan dan *maslahah* kepada umat Islam dan negara manakala unsur haram yang amat kecil melibatkan perkara *'umum balwa*, *'urf* dan hak masyarakat bukan Islam yang diperakui oleh Islam.

STATUS SYARIKAT BERCAampur MENGIKUT SYARIAH

Penglibatan Umat Islam Dalam Pembelian Ekuiti

Struktur syarikat yang wujud masa kini membolehkan pemilik saham terbesar sesebuah syarikat menguasai syarikat tersebut. Ini bermakna umat Islam boleh menguasai syarikat dengan mempunyai pegangan terbesar dalam sesebuah syarikat. Ini ialah suatu perkara strategik dan penting yang perlu difahami oleh masyarakat Islam. Namun pada masa yang sama, suatu persoalan mungkin timbul iaitu perpindahan penguasaan syarikat ke tangan umat Islam tidak semestinya dapat menyelesaikan masalah aktiviti haram. Ada kalanya syarikat telah bertukar tangan, tetapi aktiviti haram terus berjalan. Ini bergantung kepada setakat mana keprihatinan masyarakat Islam tentang suruhan dan larangan agama dan wujudnya suasana *fasad al-zaman*.³³⁵

Persoalan wujudnya aktiviti haram dalam syarikat bukanlah suatu perkara baru, malah ia pernah dibincangkan oleh ulama semasa misalnya Al-Khayyat. Beliau memberi contoh dalam soal riba, terdapat syarikat yang membuat akad riba dalam urusan perdagangan yang dilakukan oleh pihak pengurusan syarikat. Tindakan ini merupakan tindakan berasingan daripada aktiviti utama syarikat. Dengan itu dosa ditanggung oleh pihak pengurusan kerana ia tidak termasuk dalam aktiviti utama syarikat.³³⁶ Namun, jika aktiviti utama syarikat adalah aktiviti haram seperti perkhidmatan kewangan riba, judi dan pembuatan arak, maka tiada keraguan lagi mengenai hukum haram syarikat tersebut.

335 *Fasad al-zaman* bermaksud berkurangnya amalan mulia pada sesuatu zaman.

336 Abdul 'Aziz Khayyat, *Al-Syarikat fi Dhau' al-Islam*, Al-Idarah al-Maliyyah, Al-Majma' al-Malaki, Amman, 1989, j. 1, h. 196.

Kedudukan Syarikat Bercampur

Perkara yang menjadi persoalan adalah apabila aktiviti utama sesebuah syarikat itu diharuskan tetapi pada masa yang sama terdapat aktiviti haram. Sebagai contoh, syarikat besar dengan aktiviti utamanya pengeluaran barangan industri, tetapi mempunyai sebuah anak syarikat yang menjalankan aktiviti riba. Aktiviti tersebut bersifat dalaman iaitu memberikan pinjaman sesama anak syarikat dan syarikat induk bagi aktiviti syarikat mereka.

Contoh aktiviti syarikat bercampur yang lain pula adalah misalnya sebuah syarikat besar dengan aktiviti utamanya pembangunan hartanah, tetapi mempunyai anak syarikat yang terlibat menjalankan operasi hotel atau pusat peranginan dan turut menjual arak dalam premis tersebut. Bagaimanakah status syarikat seperti ini menurut Syariah? Adakah aktiviti utama yang lebih besar tidak diambil kira oleh Islam untuk membenarkan umat Islam melabur dalam syarikat mereka? Sedangkan aktiviti halal tersebut memberi faedah lebih besar kepada orang ramai berbanding dengan aktiviti haramnya yang kecil.

Bentuk aktiviti haram dalam kes pertama lebih kepada pembiayaan modal syarikat bagi pembelian mesin, peralatan dan sebagainya. Manakala bentuk perkara haram bagi syarikat kedua lebih kepada penyediaan kemudahan kepada mereka yang bukan Islam.

Pandangan Fukaha Silam

Terdapat perbincangan fukaha dalam penulisan fikah klasik yang berkaitan dengan masalah syarikat bercampur. Perbincangan ini dapat dilihat dalam persoalan status syarikat yang dikongsi bersama antara orang Islam dan bukan Islam. Mereka menyentuh tentang bagaimana jika orang bukan Islam menjalankan aktiviti riba dan berniaga minuman keras bagi syarikat yang dikongsi bersama itu sedangkan riba dan minuman keras itu diharamkan bagi umat Islam. Namun dalam masa yang sama Islam mengiktiraf hak-hak bukan Islam. Islam mengklasifikasikan perkara tersebut sebagai *mal* bagi mereka.³³⁷ Islam juga telah menggariskan bahawa umatnya tidak boleh merosakkan atau mencerooboh kepunyaan masyarakat bukan Islam walaupun bagi masyarakat Islam barangan tersebut adalah haram. Oleh kerana adanya keadaan ini, maka terdapat perbezaan pandangan di kalangan fukaha silam tentang keharusan mewujudkan syarikat sedemikian dalam Islam.

337 Zaydan, *Al-Madkhal*, hh. 186–187.

Perkara seterusnya yang juga disentuh oleh fukaha silam ialah syarikat yang dikongsi sesama orang Islam, namun terdapat rakan kongsi syarikat yang melakukan aktiviti haram seperti aktiviti riba. Keadaan ini berlaku kerana pihak rakan kongsi itu tidak begitu prihatin tentang amalan agama dan akhlak. Hal seperti ini juga menjadi perbezaan pandangan antara fukaha silam kerana ia berkaitan dengan prinsip dosa seseorang yang tidak akan berpindah kepada seseorang yang lain dan juga prinsip urusan *muamalat* pada amnya bersifat harus. Maksudnya, kita diharuskan bermuamalat sama ada sesama orang Islam yang baik atau yang *fajir*³³⁸ atau sesama orang Islam dengan bukan Islam atau sebaliknya.

Fukaha silam tidak mensyaratkan persamaan dari sudut agama untuk bersyarikat melainkan bagi syarikat *mufawadhah*.³³⁹

Golongan yang Mengharuskan

Sebahagian fukaha telah mengharuskan perkongsian orang Islam dengan bukan Islam dan menghukumnya sebagai makruh. Mereka ialah Mazhab Syafi'e, sebahagian kalangan Mazhab Hanafi, Mazhab Maliki dan Hanbali.³⁴⁰

Hujah ini berasaskan kepada *qiyas* yang menetapkan kedua-dua rakan kongsi layak menjadi wakil secara mutlak. Oleh itu mereka harus menjalankan syarikat *mufawadhah* sebagaimana keharusan syarikat *mufawadhah* diwujudkan oleh sesama mereka yang beragama Islam dan sesama mereka yang tidak beragama Islam. Kedua-dua pihak (Islam dan bukan Islam) layak melakukan aktiviti syarikat dengan sendirinya, walaupun mereka berbeza dari segi hukum halal dan haram dalam melakukan sesuatu aktiviti. Menurut para fukaha tersebut, orang Islam tidak boleh melakukan aktiviti haram, umpamanya aktiviti bersangkutan dengan riba dan perniagaan minuman keras, sedangkan tiada halangan bagi yang bukan Islam untuk berbuat demikian. Persamaan agama tidak semestinya wujud dalam syarikat

338 Muslim *fajir* bermaksud orang Islam yang meninggalkan suruhan Allah s.w.t. dan tidak memelihara diri daripada melakukan perkara haram.

339 Syarikat *mufawadhah*, ialah suatu bentuk syarikat yang rakan kongsi mempunyai perkongsian yang sama dari sudut modal, tindakan, hutang dan keuntungan, bermula daripada awal operasi syarikat hingga ke akhirnya. Lihat Al-Khafif, *Ahkam al-Muamalat*, h. 458. Nazih Hammad, *Mu'jam al-Mustalahat*, h. 169.

340 Al-Hattab, *Mawahib al-Jalil*, j. 5, hh. 118–119. Al-Buhuti, *Kasysyaf al-Qina'*, j. 3, h. 496. Al-Ramli, *Nihayah al-Muhtaj*, Dar al-Fikr, Beirut, tt., j. 5, h. 6. Al-Rafi'i, *Fath al-'Aziz (Al-Majmu' Syarh al-Muhazzab)*, Dar al-Fikr, Beirut, tt., j. 10, h. 405.

mufawadhah. Islam mengharuskan syarikat *mufawadhah* dilakukan antara orang Majusi dengan Ahli Kitab walaupun agama kedua belah pihak berbeza. Orang Majusi menyembah api dan menganggap tempat sembah mereka sebagai *mal* sedangkan Ahli Kitab tidak sedemikian.³⁴¹

Golongan yang Tidak Mengharuskan

Imam Hanafi dan Muhammad daripada kalangan generasi awal mazhab Hanafi tidak mengharuskan perkongsian antara orang Islam dengan bukan Islam secara *mufawadhah*. Ini kerana aktiviti orang Islam dan bukan Islam tidak sama. Apa yang dibenarkan bagi bukan Islam malah dianggap sebagai *mal* seperti minuman keras dan khinzir adalah haram bagi orang Islam.

Rasional Mengharuskan Kemasukan Syarikat Bercampur Dalam Senarai Sekuriti Patuh Syariah

Pendapat Ramai Fukaha Mengharuskan

Berdasarkan pendapat sebahagian besar fukaha,³⁴² pendekatan untuk mengharuskan masyarakat Islam melabur dalam saham syarikat yang bercampur aktiviti halal dan haram adalah berasas. Ini kerana fukaha muktabar tidak mengharamkan syarikat sedemikian ketika menilai status syarikat yang dikongsi oleh orang Islam dan bukan Islam. Begitu juga bagi syarikat yang dikongsi bersama antara orang Islam yang baik dan *fajir*, walaupun sebahagian aktiviti syarikat itu kelak akan membabitkan perkara haram seperti riba dan penjualan minuman keras.

Fukaha silam juga telah membincangkan isu percampuran wang daripada sumber halal dan haram. Sebahagian besar fukaha telah mengharuskan urusan niaga dengan wang yang bercampur antara halal dan haram dengan syarat, kadar halalnya adalah lebih besar.

341 Al-Hattab, *Mawahib al-Jalil*, j. 5, hh. 118–119. Al-Buhuti, *Kasysyaf al-Qina'*, j. 3, h. 496. Al-Ramli, *Nihayah al-Muhtaj*, j. 5, h. 6. Al-Rafi'i, *Fath al-'Aziz*, j. 10, h. 405.

342 Sebahagian besar fukaha mazhab Hanafi, Maliki, Syafi'i dan Hanbali telah mengharuskan syarikat bercampur. Biar pun fukaha terdahulu daripada mazhab Hanafi tidak mengharuskan syarikat sebegini, namun fukaha selepas mereka mengharuskannya kerana mempunyai interpretasi yang berlainan terhadap situasi masyarakat yang boleh mempengaruhi sesuatu fatwa. Perubahan hukum daripada tidak diharuskan kepada diharuskan dilihat sebagai memenuhi keperluan masyarakat Islam untuk terlibat sama menguasai syarikat dalam suasana masyarakat majmuk.

Izz al-Din bin Abd al-Salam menyebut:

وإن غلب الحلال بأن اختلط درهم حرام بألف درهم
حلال جازت المعاملة

Maksudnya: "Sekiranya wang yang halal adalah lebih banyak iaitu satu dirham wang haram bercampur dengan seribu dirham yang halal, maka urusan niaga tersebut adalah diharuskan."³⁴³

Al-Kasani juga menyebut:

كل شيء أفسده الحرام والغالب عليه الحلال فلا بأس عليه

Maksudnya: "Setiap perkara akan dirosakkan oleh perkara haram, namun sekiranya perkara yang halal itu banyak, maka harus untuk berjual-beli dengannya."³⁴⁴

Ibnu Taimiyyah juga memberi pandangan sama dalam isu percampuran harta yang halal dan haram:

... فإن كان الحلال هو الأغلب لم يحكم بتحريم
المعاملة... وإن كان في ماله حلال وحرام واختلط لم
يحرم الحلال بل له أن يأخذ قدر الحلال ...

Maksudnya: "Sekiranya perkara yang halal lebih banyak maka sesuatu urusan niaga tidaklah dihukumkan sebagai haram... dan sekiranya pada harta seseorang itu terdapat percampuran antara halal dan haram, maka unsur halal tidaklah diharamkan, bahkan diharuskan kepada pemiliknya untuk mengambil kadar yang halal tersebut."³⁴⁵

Perundangan Islam Menerima Hakikat *Gharar Yasir* dan *Ghabn Yasir*

*Gharar*³⁴⁶ dan *ghabn*³⁴⁷ merupakan dua unsur negatif dan jika berlaku dalam

343 Izz al-Din bin Abd al-Salam, *Qawa'id al-Ahkam*, j. 1, h. 72–73.

344 Al-Kasani, *Bada'it al-Sana'it*, j. 6, h. 144.

345 Ibnu Taimiyyah, *Majmu' Fatawa*, j. 29, h. 273.

346 *Gharar* bermaksud ketidakpastian dan penipuan. Sila lihat *Al-Mu'jam al-Wasit*, j. 2, h. 648. Fairuz Abadi, *Al-Qamus al-Muhit*, h. 577.

347 *Ghabn* bermaksud tindakan mengambil keuntungan lebih daripada harga pasaran. Sila lihat Nazih Hammad, *Mu'jam al-Mustalahat*, h. 210.

akad, boleh merosakkan akad tersebut. Namun sekiranya ia berlaku dalam peratusan yang sedikit, perundangan Islam menganggap ia sesuatu yang normal dan tidak mengganggu keredaan akad. Dalam erti kata lain, kewujudan dua unsur negatif tersebut dalam akad dimaafkan sekiranya ia kecil. Keadaan yang sama boleh berlaku dalam syarikat bercampur yang aktiviti halalanya lebih besar daripada aktiviti haram. Maka sifat syarikat seperti ini adalah dalam lingkungan yang diharuskan Syarak dan dimaafkan.

Prinsip *‘Umum Balwa*

Kebanyakan perkara haram yang kecil dalam urus niaga hari ini dapat dikategorikan sebagai *‘umum balwa*.³⁴⁸ Perkara sedemikian sebagaimana dijelaskan sebelum ini termasuk dalam perkara yang dimaafkan oleh Syarak.

Prinsip *al-Dharuriyat al-Khamsah*

Merujuk kepada *masalih dharuriah*³⁴⁹ Syarak telah menyenaraikan *hifz al-mal*³⁵⁰ sebagai salah satu *masalih dharuriah* yang mesti diambil perhatian secara serius. Soal keutuhan dan kekukuhan ekonomi umat merupakan salah satu faktor penting kepada penerusan dan kemajuan umat Islam.

Syarikat besar yang aktiviti utamanya adalah halal tidak sepatutnya ditinggalkan oleh umat Islam hanya kerana terdapat beberapa kegiatan yang tidak bertepatan dengan kehendak Syariah. Jika umat Islam terlibat sama dalam aktiviti ini sudah tentu mereka dapat menggembleng modal mereka pada aktiviti halal yang merupakan aktiviti lebih besar berbanding dengan aktiviti haram. Di samping itu, ia dapat memberi manfaat kepada penyertaan umat dalam ekonomi khususnya dalam syarikat-syarikat penting dan strategik.

Perubahan Hukum Kerana Perubahan Tabii Manusia

Perubahan suasana dan tempat memberi kesan besar kepada ketetapan hukum pada sepanjang masa. Ini kerana Islam merupakan agama yang sesuai

348 Sila rujuk keputusan MPS berhubung *‘umum balwa* untuk huraian lanjut.

349 Al-Syatibi, *Al-Muwafaqat*, j. 2, hh. 8–10. *Al-Masalih al-Dharuriyyah* merujuk kepada lima kepentingan utama yang amat diperlukan oleh manusia iaitu pemeliharaan terhadap agama, diri, akal, zuriat dan harta.

350 *Hifz al-mal* bermaksud memelihara harta.

untuk memenuhi keperluan manusia pada setiap masa dan tempat. Bagi memenuhi tuntutan tersebut maka berlakulah perubahan hukum. Ini kerana, setiap hukum yang disyariatkan mempunyai tujuannya yang tersendiri bagi memenuhi tuntutan keadilan, *maslahat* dan menghindar daripada kerosakan dan keruntuhan. Selain faktor masa, tempat dan suasana, perubahan hukum juga berkaitan dengan perubahan akhlak umat. Berdasarkan sejarah perundangan Islam, terdapat banyak hukum yang telah berubah kerana berlaku perubahan masa, tempat dan suasana. Dengan sebab itu perundangan Islam telah menyatakan satu kaedah fikah:³⁵¹

لا ينكر تغير الأحكام بتغير الأزمان

Maksudnya: "Tidak dinafikan perubahan hukum, disebabkan perubahan masa."

Sungguhpun begitu, perubahan itu terhenti setakat hukum yang bersifat *ijtihadi*.

Sesuatu hukum itu boleh berubah akibat berkurangnya sifat warak dan lemahnya pematuhan terhadap suruhan agama secara menyeluruh pada sesuatu tempat atau dikenali sebagai *fasad al-zaman*. Selain itu, hukum juga boleh bertukar dengan berlakunya perubahan sistem ekonomi atau dikenali sebagai *asalib iqtisadiyah* kerana jika hukum tidak berubah selaras dengan keperluan semasa maka ia dianggap tidak praktikal lagi. Implikasinya, ini akan menjadikan Syariah itu seolah-olah statik dan jumud kerana tidak dapat menangani keperluan semasa, sedangkan menurut Imam al-Syatibi, tiada yang sia-sia dalam Syariah.³⁵²

Contoh perubahan hukum akibat perubahan suasana yang melingkungi umat dapat dilihat dalam hukum upah mengajar al-Quran dan seumpamanya. Generasi awal ulama silam menetapkan hukum tidak harus mengambil upah bagi tujuan mengajar al-Quran dan agama. Namun apabila zaman telah banyak berubah, tugas-tugas sedemikian perlu diberi upah yang setimpal. Jika tidak diberi upah maka pendidikan agama akan terabai kerana tiada orang yang berminat untuk mengajarnya. Kesannya, tiada siapa yang dapat mendalami ilmu al-Quran dan agama kerana kemahiran ilmu berkenaan tidak dapat disediakan. Oleh yang demikian, ulama terkemudian mengambil

351 Al-Zarqa', *Al-Madkhal al-Fiqhi*, j. 2, h. 923.

352 Al-Syatibi, *Al-Muwafaqat*, j. 1, h. 137.

pendekatan mengharuskan pengambilan upah walaupun pada asalnya tidak diharuskan sesuai dengan perubahan masa dan suasana.³⁵³

Tujuan penetapan hukum yang berlainan sama sekali daripada hukum yang awal iaitu daripada tidak diharuskan kepada harus adalah supaya masalah agama akan terus kekal terpelihara. Sekiranya hukum tidak diselaraskan dengan perubahan masa dan suasana, sudah pasti urusan pengajian agama dan penyebarannya akan terabai sama sekali. Ini sudah pasti bertentangan dengan kehendak Syariah sendiri yang mahukan usaha-usaha murni ini berterusan. Oleh itu, mengekalkan hukum lama yang tiada masalah adalah bertentangan dengan prinsip Syariah.

Jawapan Terhadap Pandangan yang Mempertikaikan Keharusan Syarikat Bercampur

Terdapat pihak yang mempertikaikan kemasukan syarikat bercampur dalam senarai patuh Syariah sedangkan ia bertentangan dengan kaedah *إذا اجتمع الحلال والحرام غلب الحرام* yang bermaksud sekiranya bercampur sesuatu yang halal dan haram, maka ia dihukumkan sebagai haram. Mereka beranggapan bahawa syarikat ini tidak sepatutnya dimasukkan sama sekali dalam senarai sekuriti patuh Syariah.

Namun perlu difahami bahawa terdapat hujah-hujah yang kuat untuk menolak hujah tersebut seperti berikut:

- (a) Kelemahan kaedah (*إذا اجتمع الحلال والحرام غلب الحرام*).

Kaedah yang disebutkan di atas juga dipertikaikan kesahihannya. Tidak dinafikan bahawa kaedah ini sesuai bagi kes-kes tertentu seperti percampuran sembelihan orang Islam dan Majusi, namun ia tidak sesuai untuk kes syarikat bercampur.

Al-Suyuti menyebut bahawa kaedah tersebut adalah berdasarkan satu hadis Rasulullah s.a.w.:

ما اجتمع الحلال والحرام إلا غلب الحرام الحلال

³⁵³ Al-Zarqa', *Al-Madkhal al-Fiqhi*, j. 2, h. 930.

Maksudnya: "Apabila bercampur perkara halal dan haram maka perkara tersebut dihukumkan sebagai haram."

Namun ulama telah membahaskan tentang status hadis ini. Menurut al-Hafiz Abu al-Fadhl al-'Iraqi, hadis ini tidak diketahui asalnya. Manakala al-Subki menukulkan daripada al-Baihaqi, bahawa hadis tersebut diriwayatkan oleh Jabir al-Ja'fiy seorang yang bertaraf lemah dan telah meriwayatkannya daripada al-Sya'biy daripada Ibn Mas'ud dalam bentuk *munqati'* (hadis yang terputus sanadnya);³⁵⁴

(b) Wujudnya kaedah berlawanan

Terdapat kaedah berlawanan bagi kaedah tersebut yang disebutkan dalam Al-Asybah³⁵⁵ pada akhir perbincangan kaedah *إذا اجتمع الحلال والحرام غلب الحرام*. Kaedah tersebut adalah *الحرام لا يحرم الحلال* bermaksud: "*Perkara haram tidak mengharamkan yang halal.*" Kaedah ini terbentuk berdasarkan hadis warid yang terdapat dalam Sunan Ibn Majah dan Al-Darqutniy yang diriwayatkan daripada Ibn Omar; dan

(c) *Maslahah*

Di samping kelemahan kaedah tersebut, *maslahah* juga merupakan hujah yang kuat untuk mengharuskan syarikat bercampur. Ia diperkuatkan dengan hujah-hujah wujudnya situasi *'umum balwa*, *fasad al-zaman*, *'urf*, *asalib iqtisodiyah* dan hak-hak orang bukan Islam yang diiktiraf.

Oleh yang demikian, kaedah fikah sebagaimana yang dikemukakan oleh Izz al-Din `Abd al-Salam³⁵⁶ mengenai perkara yang bercampur kebaikan dan keburukan hendaklah diaplikasikan di sini. Kaedah tersebut berbunyi:

إذا اجتمعت مصالح ومفاسد فانظر ...

Maksudnya: "Apabila terdapat perkara kebaikan dan keburukan bercampur, maka perlu dilihat..."

354 Al-Suyuti, *Al-Asybah*, hh. 139–144.

355 Al-Suyuti, *Al-Asybah*, h. 151.

356 Izz al-Din `Abd al-Salam, *Qawa'id al-Ahkam*, j. 1, h. 83.

Jika sekiranya perkara tersebut dilaksanakan, harapan untuk memperoleh kebaikan lebih cerah dan keburukan dapat diatasi dan dihindari, maka hendaklah perkara tersebut diteruskan. Ini mengambil kira perintah Allah s.w.t.:

فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ

Maksudnya: "Maka bertakwalah kamu kepada Allah menurut kesanggupanmu."

(Surah al-Taghabun: 16)

Sebaliknya, jika keburukan tidak dapat diatasi dan kebaikan tidak diperoleh disebabkan keburukan lebih besar berbanding kebaikan, maka keputusan untuk tidak melaksanakan perkara berkenaan adalah lebih baik bagi menghindarkan keburukan.

ASAS-ASAS MEMBENTUK UKUR RUJUK

Untuk memutuskan status syarikat bercampur sebagai syarikat/sekuriti patuh Syariah, perlu digariskan ukur rujuk tertentu bagi memastikan unsur haramnya sangat kecil dan berkaitan dengan perkara-perkara yang dimaafkan Syarak. Dalam erti kata lain, kewujudan perkara haram yang kecil tidak menjejaskan perkara halal yang lebih utama dan besar.

Fukaha silam yang muktabar tidak menggariskan ukur rujuk bagi menentukan status sesebuah syarikat bercampur. Oleh itu, perkara ini memberi ruang untuk fukaha masa kini memikirkan tentang ukur rujuk tersebut.

MPS mempertimbangkan beberapa ukur rujuk sebagai asas yang boleh dianggap sebagai *ihhtiyat* yakni berhati-hati dalam mengklasifikasikan syarikat bercampur bawah kategori syarikat yang diharuskan sebagaimana yang dinyatakan oleh Ibnu Subki dalam *al-Asybah wa al-Naza'ir* bahawa "menghukum perkara bercampur halal dan haram sebagai haram ialah suatu *ihhtiyat*, bukan semestinya perkara tersebut haram."³⁵⁷

MPS mengambil kira unsur tambahan lain seperti masalah, *`umum balwa*, *`urf khas min asalib iqtisodiyah*,³⁵⁸ *fasad al-zaman* dan *huquq ghair muslimin*.³⁵⁹

357 Al-Suyuti, *Al-Asybah*, h. 151.

358 *`Urf khas min asalib iqtisodiyah* ialah sesuatu perkara yang diterima pakai secara meluas khususnya dalam kegiatan ekonomi.

359 *Huquq ghair muslimin* ialah hak-hak orang bukan Islam.

MPS juga melihat beberapa fatwa yang menjadi pengecualian kepada kaedah *إذا اجتمع الحلال والحرام غلب الحرام* yang bermaksud sekiranya bercampur sesuatu yang halal dan haram, maka ia dihukum sebagai haram.

Sebagai contoh, sembelihan orang Islam dan Majusi yang telah bercampur, maka campuran tersebut dihukum haram keseluruhannya.³⁶⁰ Fatwa ini selaras dengan kaedah *إذا اجتمع الحلال والحرام غلب الحرام* kerana benda yang bercampur itu haram pada zatnya. Manakala jika zat benda itu suatu yang tidak haram, tetapi haram dengan sebab lain, ia perlu dilihat secara berbeza.

Ibnu Qayyim dalam *Bada'ī al-Fawa'id*³⁶¹ membahagikan sifat harta yang haram kepada dua bahagian:

- (a) Haram daripada segi zatnya seperti arak, khinzir dan sebagainya. Ini boleh disamakan dengan campuran sembelihan sebagaimana di atas; dan
- (b) Haram disebabkan oleh perkara lain, seperti haramnya wang kerana usaha mendapatkannya daripada perbuatan yang haram. Wang pada zatnya tidak haram, tetapi sekiranya wang tersebut diperoleh daripada hasil rompak, curi, menipu dan sebagainya, maka wang itu dianggap sebagai haram. Ini boleh disamakan dengan sekuriti syarikat bercampur, kerana sekuriti pada zatnya tidak haram. Ia haram kerana aktiviti syarikat yang akan menghasilkan pendapatan melalui pendapatan dividen.

Pengecualian kepada kaedah *إذا اجتمع الحلال والحرام غلب الحرام* adalah seperti fatwa bagi kain sutera yang bercampur dengan benang biasa. Kain sutera haram dipakai oleh lelaki sebagaimana hadis Rasulullah s.a.w.:

أخذ رسول الله صلى الله عليه وسلم حريرا فجعله في
يمينه، وأخذ ذهباً فجعله في شماله، ثم قال إن هذين
حرام على ذكور أمتي، وزيادة الرواية عند ابن ماجه حل
لإنائهم

Maksudnya: Rasulullah s.a.w. mengambil sutera, lalu meletakkan di sebelah kanannya, dan Baginda mengambil emas, kemudian

360 Al-Suyuti, *Al-Asybah*, h. 140.

361 Ibnu Qayyim, *Bada'ī al-Fawa'id*, j. 3, h. 257.

diletakkan di sebelah kirinya, lantas baginda bersabda: "Kedua-dua perkara ini haram bagi orang lelaki dan dalam riwayat Ibn Majah ditambah halal bagi perempuan di kalangan umatku."³⁶²

Namun ia harus dipakai oleh lelaki jika nisbah benang sutera bercampur dengan benang biasa dan tidak melebihi 50% berbanding benang biasa.

Ukur rujuk mengenai perkara bercampur di sini ialah 50%. Dengan kata lain jika percampuran itu tidak melebihi 50%, kain tersebut masih diharuskan untuk kaum lelaki memakainya. Persoalannya, adakah ukur rujuk ini sesuai untuk diguna pakai dalam konteks sekuriti yang bercampur? Walau bagaimanapun, dari sudut sifat harta, kedua-dua perkara tersebut sama kerana masing-masing merupakan harta yang tidak haram pada zatnya.

Ukur Rujuk Satu Per Tiga

Isyarat Rasulullah s.a.w. yang menyatakan 1/3 (33.33%) ialah had yang sudah cukup banyak juga boleh dipertimbangkan sebagai asas ukur rujuk bagi syarikat bercampur. Kenyataan tersebut dapat dilihat dalam perkara wasiat Sa`ad Ibn Abi Waqas untuk menyumbang hartanya sebagai sedekah seperti dalam hadis berikut:

أنه عاد سعد بن أبي وقاص فقال له رسول الله صلى الله عليه وسلم: قد بلغ مني الوجع ما ترى وأنا ذو مال ولا يرثني إلا ابنة لي، أفأصدق بثلثي مالي، فقال له رسول الله صلى الله عليه وسلم: لا، فقال له سعد فالشطر، قال: لا، ثم قال له رسول الله صلى الله عليه وسلم: الثلث والثلث كثير، إنك أن تذر ورثتك أغنياء خير من أن تذرهم عائلة يتكفون الناس.

Maksudnya: Suatu hari, Rasulullah s.a.w. menziarahi Sa`ad bin Abi Waqas yang sedang sakit. Sa`ad menyatakan kepada Rasulullah s.a.w. bahawa dia merasakan sakitnya telah sampai ke penghujung dan saat kematian telah hampir. Beliau meminta pendapat daripada Rasulullah s.a.w. untuk menyedekahkan hartanya kerana dia hanya mempunyai seorang anak perempuan yang bakal mewarisi harta tersebut. Oleh

362 Hadis riwayat Ahmad, Abu Daud, Nasa'i dan Ibn Majah.

itu dia berhasrat menyedekahkan 2/3 daripada hartanya. Namun Rasulullah s.a.w. telah menegah hasrat tersebut. Kemudian Sa'ad bertanya sama ada beliau boleh menyedekahkan 1/2 hartanya. Namun Rasulullah s.a.w. masih menegahnya. Kemudian Rasulullah bersabda: Satu per tiga (daripada harta Sa'ad untuk disedekahkan) sudah memadai, itu pun terlalu banyak. Sesungguhnya engkau meninggalkan warismu dalam keadaan kaya (berharta) lebih baik daripada meninggalkannya dalam keadaan hina dan meminta-minta belas kasihan orang ramai.”³⁶³

Berdasarkan kepada kenyataan Rasulullah s.a.w., 1/3 atau 33.33% “sudah cukup banyak”, ia boleh dijadikan panduan sebagai asas pembentukan ukur rujuk. Persoalannya, apakah ukur rujuk ini sesuai untuk dijadikan ukur rujuk syarikat bercampur kerana ia berkaitan dengan soal wasiat harta dan sedekah? Walaupun begitu, tidak dapat disangkal bahawa ia boleh dijadikan suatu ukur rujuk bagi had tertinggi perkara bercampur kerana jika melebihi daripada peratus tersebut adalah dianggap suatu yang keterlaluan.

Ukur Rujuk Berasaskan *Ghabn Fahisy*

Perbuatan *ghabn fahisy*³⁶⁴ dalam perdagangan tidak diharuskan dalam Islam. Namun jika *ghabn* ini bersifat kecil maka ia dimaafkan. Maksud *ghabn* ialah keuntungan melampaui harga pasaran. Teori *ghabn fahisy* menggambarkan keuntungan melampaui harga pasaran dengan menggunakan penipuan. Jika *ghabn* berlaku tanpa sebarang penipuan, perkara tersebut diharuskan.

Kegiatan *tanajusy*³⁶⁵ iaitu manipulasi jika disertai unsur *ghabn fahisy* boleh memberi hak kepada pembeli membatalkan akad jual beli menurut pandangan majoriti fukaha Mazhab Maliki, Syafi'i dan Hanbali.³⁶⁶ Ini menunjukkan jika *ghabn fahisy* disertai unsur *tanajusy* maka ia tidak

363 Hadis riwayat al-Bukhari dan Muslim.

364 *Ghabn* merujuk kepada keuntungan yang berlaku dalam sesuatu akad pertukaran yang terbahagi kepada *ghabn fahisy* iaitu melampau dan *ghabn yasir* iaitu sedikit. Sila rujuk Nazih Hammad, *Mu'jam al-Mustalahat*, h. 210.

365 *Tanajusy* merujuk kepada persepakatan antara penjual dan pembeli di sebalik pasaran sebenar supaya dengan cara tersebut boleh mencetuskan keinginan pembeli lain untuk membeli dengan harga yang lebih tinggi, sedangkan sebenarnya pembeli tersebut tidak mahu membeli barangan berkenaan. Tujuan persepakatan ini adalah untuk mempengaruhi pasaran dan seterusnya mengambil kesempatan mengaut keuntungan. Ia merupakan suatu bentuk penipuan dan dilarang dalam Islam. Sila rujuk Nazih Hammad, *Mu'jam al-Mustalahat*, h. 274.

366 Al-Zarqa', *Al-Madkhal al-Fiqhi*, j. 1, h. 378.

diharuskan. Namun jika ia berlaku bawah ukur rujuk, perkara tersebut dimaafkan. Mazhab Hanafi telah menggariskan had tertinggi bagi *ghabn fahisy* diharuskan seperti berikut:

- (a) 5% bagi barangan biasa;
- (b) 10% bagi binatang termasuk tunggangan/kenderaan; dan
- (c) 20% bagi aset tetap.

IMEJ SEBAGAI KRITERIA SEKURITI TERSENARAI

KEPUTUSAN

Majlis Penasihat Syariah (MPS), dalam mesyuarat yang ke-40 pada 22 Julai 2002, memutuskan bahawa faktor imej adalah merupakan sebahagian daripada kriteria Syariah yang menjadi asas kajian syarikat-syarikat yang disenaraikan di Bursa Malaysia. Faktor imej dijadikan sebagai salah satu kriteria kerana merujuk kepada tiga asas berikut:

- (a) Imej berasaskan *masalah rajihah* (kebaikan yang jelas)

Imej yang melibatkan kepentingan umum dan percampuran aktiviti yang tidak patuh adalah kecil dan boleh dimaafkan. Contohnya aktiviti perhotelan. Imej seperti ini mempunyai tanda aras 25%;

- (b) Imej berasaskan *sadd zari`ah*

Imej yang melibatkan aktiviti yang dipertikaikan manfaatnya dan boleh membawa kepada kemudharatan dan fitnah kepada masyarakat. Contohnya aktiviti pengeluaran kondom. Imej seperti ini mempunyai tanda aras 5%; dan

- (c) Imej berasaskan faktor antara masalah dengan *sadd zari`ah*

Imej yang melibatkan aktiviti yang mempunyai manfaat yang besar kepada umat Islam tetapi dalam masa yang sama ia mempunyai elemen negatif yang memberikan gambaran buruk kepada masyarakat Islam. Contohnya seperti aktiviti penjualan minuman keras dalam pengangkutan awam. Imej seperti ini tidak mempunyai tanda aras khusus dan keputusannya berdasarkan kepada budi bicara MPS.

PENGENALAN

MPS telah menggunakan dua pendekatan dalam membuat keputusan bagi kajian syarikat-syarikat tersenarai:

- (a) Kaedah pertama ialah secara kuantitatif (kiraan). Melalui kaedah ini MPS membuat keputusan berdasarkan kepada sumbangan peratusan (%) aktiviti yang tidak patuh kepada perolehan dan keuntungan sebelum cukai kumpulan yang disediakan oleh SC. MPS akan membandingkan peratusan ini dengan tanda aras yang telah ditetapkan seperti 5%, 10% dan 25%; dan
- (b) Manakala kaedah kedua pula ialah secara kualitatif (bukan berbentuk kiraan). Melalui kaedah ini MPS akan membuat keputusan berdasarkan kepada beberapa faktor luaran syarikat seperti imej, *masalah* (kepentingan) dan sebagainya. Kaedah ini tidak merujuk kepada tanda aras bagi aktiviti tidak patuh Syariah dalam menentukan status syarikat tersenarai.

Keputusan MPS ke atas status sekuriti tersenarai yang berkaitan dengan imej ini bergantung kepada kategori berikut:

Imej yang Mempunyai Tanda Aras

Penentuan status syarikat berdasarkan faktor imej ini dibuat berdasarkan kaedah kuantitatif kerana MPS telah meletakkan tanda aras bagi kriteria imej ini. Ia dibahagikan kepada dua aktiviti dan dapat di lihat dalam kes-kes seperti berikut:

- (a) Aktiviti perhotelan (termasuk *resort* dan *chalet*) – 25%

MPS telah membuat keputusan bahawa aktiviti perhotelan merupakan aktiviti yang tidak patuh Syariah kerana faktor imej. Ini kerana terdapatnya aktiviti kelab malam yang disediakan oleh pihak hotel yang tidak boleh dikira sumbangannya kerana dianggap sebagai “*complimentary*” kepada pelanggan hotel yang disediakan oleh pihak hotel. Di samping itu, aktiviti hotel juga menggambarkan imej yang kurang baik kepada masyarakat umum. Oleh itu MPS telah meletakkan tanda aras 25% bagi faktor imej aktiviti perhotelan ini; dan

- (b) Aktiviti pengeluaran/penjualan kondom – 5%

MPS telah membuat keputusan bahawa aktiviti pengeluaran dan penjualan kondom dianggap sebagai aktiviti yang tidak patuh Syariah kerana faktor imej. Untuk itu, MPS telah meletakkan tanda aras 5% bagi aktiviti ini. Keputusan ini dibuat berdasarkan kajian yang menunjukkan bahawa kebanyakan penggunaan kondom adalah untuk kegiatan yang tidak bermoral.

Imej yang Tidak Mempunyai Tanda Aras

Penentuan status syarikat berdasarkan faktor imej ini biasanya dibuat mengikut kes (*case-by-case*) dan tidak melibatkan tanda aras. Ia berasaskan keputusan kualitatif oleh ahli MPS bagi sesuatu kes. Ia dapat dilihat dalam kes-kes seperti berikut:

- (a) Penyediaan minuman keras dalam pengangkutan awam;
- (b) Perniagaan berkaitan babi;
- (c) Penjualan minuman keras di restoran;
- (d) Pengambilalihan syarikat kasino;
- (e) Pengiklanan minuman keras; dan
- (f) Pemegangan syarikat tersenarai yang tidak patuh Syariah.

HUJAH MENGHARUSKAN PENGGUNAAN IMEJ SEBAGAI KRITERIA

Kajian imej menurut perspektif Syariah dilakukan bertujuan mengenal pasti maksud imej yang sebenar menurut pandangan Syariah. Pada masa yang sama, ia juga bagi mengelak daripada berlaku salah faham terhadap penggunaan istilah imej yang selama ini dijadikan asas untuk menilai sesebuah syarikat tersenarai.

Definisi Imej

Menurut Kamus Dewan, imej mempunyai dua maksud³⁶⁷ iaitu:

- (a) Gambaran atau cerminan bayangan; dan
- (b) Keperibadian atau watak seseorang atau sesuatu sebagaimana yang terparap pada pandangan atau tanggapan orang atau pihak lain.

Ini bermakna, imej pada istilah bahasa ialah suatu gambaran mental atau tanggapan seseorang tentang sesuatu perkara. Pengertian imej menurut bahasa arab ialah "*surah zihniyyah*" bermaksud gambaran mental.³⁶⁸

Pengertian imej tidak diperoleh secara jelas dalam istilah fikah. Walau bagaimanapun ia boleh ditakrifkan sebagai sudut pandangan Syariah terhadap sesuatu kerana sesuatu gambaran atau tanggapan seseorang terhadap sesuatu juga tidak ada maknanya dari sudut hukum jika tidak berteraskan kepada Syariah. Jadi yang jelas di sini ialah perlu dibezakan antara pandangan yang berteraskan semata-mata kepada akal fikiran dengan pandangan yang berasaskan Syariah.

Menurut Yusuf al-Qaradhawi, tumpuan undang-undang ciptaan manusia adalah bagi memenuhi tuntutan manusia semata-mata yang berlandaskan budaya masyarakat dan cara hidup mereka. Ia tidak kira sama ada budaya dan cara hidup tersebut menyimpang daripada tatasusila kemanusiaan atau boleh memudharatkan ummat secara amnya.

Manakala tumpuan Syariah dalam membentuk sesuatu peraturan atau perundangan, ialah mementingkan kesejahteraan umat dengan menghindarkan segala unsur-unsur negatif yang ada pada masyarakat seperti budaya yang merosakkan, kebebasan yang berteraskan hawa nafsu, sikap berkepentingan yang memudharatkan orang lain dan sebagainya.³⁶⁹

Asas-Asas Penilaian Syariah Ke Atas Kajian Imej

Kajian imej mempunyai kaitan rapat dengan kajian syarikat bercampur. Ini kerana kebanyakan keputusan terhadap aktiviti imej adalah tergolong dalam

367 Dewan Bahasa dan Pustaka, *Kamus Dewan Edisi Baru*, Kuala Lumpur, 1989.

368 *The Concise Oxford English-Arabic Dictionary*, Edited by N.S. Doniach, Oxford University Press, 1982.

369 Yusuf al-Qaradhawi, *Madkhal li Dirasah al-Syari'ah al-Islamiyyah*, h. 104.

golongan aktiviti syarikat bercampur. Ini bererti, asas-asas Syariah yang digunakan dalam menilai syarikat bercampur juga menjadi asas kepada kajian imej. Mungkin terdapat beberapa prinsip tambahan yang lebih relevan dengan kajian imej. Antara asas-asas Syariah yang dijadikan sandaran ke atas kajian imej ialah:

Prinsip *masalah rajihah*

Maslahah rajihah merupakan faktor utama pertimbangan MPS untuk mengkaji syarikat bercampur. Ukuran *masalah* yang menjadi pegangan para fukaha dalam memastikan sesuatu hukum Syariah terlaksana secara saksama ialah berpandukan kepada *maqasid Syariah*. Antara prinsip yang menjadi teras *maqasid* sebagaimana yang digariskan oleh para fukaha ialah prinsip *hifz mal* (memelihara harta). Persoalan *hifz mal* merupakan salah satu *masalih dharuriah*³⁷⁰ yang mesti diberi keutamaan. Soal keutuhan dan kekukuhan ekonomi umat merupakan salah satu faktor yang menjadi "*survival*" umat Islam. Dalam masa yang sama perlu diawasi usaha-usaha *tahrib mal al-muslimin* **تهريب مال المسلمين** oleh mereka yang iri hati terhadap kekukuhan ekonomi umat Islam.

Kepentingan memelihara ekonomi adalah suatu perkara yang amat dituntut oleh Syariah. Kekuatan umat mempunyai kaitan yang kuat dengan kestabilan dan kekuatan kuasa ekonomi sesebuah umat. Oleh yang demikian, fukaha berpandangan sekiranya umat Islam menjadi miskin dan lemah maka tuntutan perkara *dharuriyat* lain mungkin akan terjejas atau tergadai lantaran kelemahan orang-orang Islam menguasai kedaulatan ekonomi mereka sendiri.³⁷¹

Prinsip *sadd zari`ah*

Sadd zari`ah adalah antara kaedah yang diterima pakai oleh sebahagian fukaha. Malah ia telah menjadi salah satu asas yang penting bagi Mazhab Maliki dalam menentukan sesuatu hukum.

Maksud *zari`ah* ialah "Suatu perkara yang pada zahirnya harus tetapi berkemungkinan besar akan terlibat dengan perkara yang dilarang oleh Syariah".³⁷²

370 Al-Syatibi, *al-Muwafaqat*, j. 2, hh. 8–10.

371 Mas'ud al-Yubi, *Maqasid al-Syari'ah al-Islamiyyah*, hh. 283–284.

372 Mahmud Uthman, *Qa'idah Sadd al-Zarai' i*, h. 62.

Kaedah *tazarra`* sebagaimana yang dibahaskan oleh fukaha terbahagi kepada dua bahagian. Pertama, ia memberi maksud jalan atau cara yang dituntut sama ada tuntutan tersebut wajib, sunat atau harus. Dalam konteks ini ia dinamakan sebagai "*fath zari`ah*" atau jalan-jalan yang terbuka dan diharuskan. Sementara bahagian kedua ialah bermaksud jalan-jalan yang akan membawa kepada perkara keburukan dan perkara yang diharamkan. Bahagian kedua inilah yang menjadi asas kepada fukaha Mazhab Maliki dalam menentukan hukum.

Contoh *sadd zari`ah* seperti hukum menjual anggur kepada orang yang akan memproses anggur menjadi arak. Menurut Mazhab Maliki, jualan seperti ini haram kerana setiap perlakuan jual beli yang boleh mendatangkan kepada perkara haram, maka hukumnya haram.³⁷³

Prinsip *al-Ta`arudh Bayna al-Masalih Wa al-Mafasid* (Pertembungan Antara Kebaikan Dengan Keburukan)

Dalam kes-kes tertentu boleh berlaku keadaan di mana syarikat yang dikaji wujud *maslahah* kepada umat tetapi dalam masa yang sama ia juga boleh mencetuskan keburukan jika diluluskan. Dalam keadaan ini, fukaha berpendapat keputusan harus mengambil kira mana satu yang lebih *aslah* (terbaik) antara menghapuskan mudharat atau mengambil manfaatnya.

Izz al-Din menggesa supaya apabila berlaku pertembungan antara kebaikan dan keburukan, maka jalan penyelesaiannya ialah dengan menimbang secara bijaksana sejauh mana kebaikan boleh terlaksana dan keburukan boleh dihindarkan.³⁷⁴

Hubungan Imej Dengan Prinsip Syariah

Asas-asas Syariah bagi syarikat bercampur sebagaimana yang dijelaskan di atas diguna sama dalam menilai status imej. Cuma bagi memperkemas dan melengkapkan lagi tentang wujudnya pertalian antara asas-asas Syariah dengan perkiraan imej, maka prinsip-prinsip berikut dijadikan asas utama kepada kriteria imej. Tiga asas utama yang dimaksudkan ialah:

373 Al-San`ani, *Subul al-Salam*, j. 3, h. 831.

374 Izz al-Din `Abd al-Salam, *Qawa'id al-Ahkam*, j. 1, h. 83.

Maslahah Rajihah

Aktiviti syarikat yang boleh dikaitkan dengan *maslahah rajihah* ialah seperti aktiviti yang memberi manfaat yang besar kepada umum tetapi terdapat percampuran yang boleh dimaafkan. Misalannya, aktiviti yang melibatkan hak orang bukan Islam atau yang mengandungi unsur *syubhah* yang sukar untuk dikira nisbah sumbangannya kepada perolehan sesebuah syarikat.

Aktiviti syarikat yang dikira mempunyai kaitan rapat dengan kaedah ini ialah seperti syarikat yang menjalankan aktiviti perhotelan termasuk *resort* dan *chalet*. Walaupun pada asalnya, aktiviti perhotelan atau rumah rehat adalah harus mengikut Syariah, tetapi oleh kerana terdapat perkhidmatan sampingan yang diharamkan Syariah seperti penjualan arak, rumah urut, kelab malam dan sebagainya, maka ia telah terikat dengan kriteria imej. Namun oleh kerana meraikan hak-hak orang bukan Islam maka ia dimaafkan.

Sadd Zari`ah

Aktiviti syarikat yang termasuk bawah kaedah ini ialah aktiviti yang manfaatnya dipertikaikan oleh para fukaha dan boleh menimbulkan kemudharatan atau fitnah kepada masyarakat jika tidak dikawal. Ia seperti aktiviti pengeluaran dan penjualan kondom.

Produk kondom itu sendiri asalnya tidak menjadi masalah sekiranya digunakan pada tempat yang halal. Tetapi oleh kerana kajian mendapati ia banyak digunakan pada aktiviti yang tidak bermoral maka ia boleh menimbulkan fitnah seperti masalah seks bebas yang diharamkan.

Oleh sebab itu, aktiviti sebegini harus disekat dan caranya ialah dengan mengambil kaedah *sadd zari`ah*.

Pertembungan Antara Maslahah dan Sadd Zari`ah

Pertembungan antara *maslahah* dan *sadd zari`ah* boleh berlaku apabila sesuatu aktiviti itu dilihat sebagai aktiviti yang membawa manfaat yang besar kepada umat. Namun pada masa yang sama terdapat aktiviti campuran yang memberi gambaran buruk kepada imej Islam dan kaca mata umat Islam.

Contoh yang dapat diberikan bawah kaedah ini seperti syarikat yang menjalankan aktiviti pemprosesan makanan dan minuman. Aktiviti seperti

ini merupakan aktiviti yang banyak mendatangkan manfaat kepada umum. Namun demikian terdapat anak syarikatnya yang menjalankan aktiviti penternakan/pemprosesan daging babi. Walaupun sumbangan daripada aktiviti yang diharamkan adalah di bawah tanda aras iaitu 0.05%.

Maslahahnya ialah kebanyakan produk pemakanan dan minuman adalah halal yang memberi manfaat yang besar kepada umum. Tetapi disebabkan unsur haramnya merupakan jenis yang sama yang melibatkan makanan, maka unsur imej yang membabitkan percampuran tidak sihat menjadi perhatian MPS untuk menilai mana yang lebih *aslah* kepada umum.

GLOSARI

Glosari ini menerangkan maksud istilah Arab yang digunakan dalam buku ini.

<i>Ahli Kitab</i>	Golongan yang berpegang kepada kitab Taurat dan Injil (Yahudi dan Kristian)
<i>`aqd</i>	Ikatan antara beberapa pihak yang mewujudkan tanggungjawab tertentu atas dasar keredaan seperti jual beli, perkongsian, penggunaan manfaat dan sebagainya berlandaskan hukum Syarak
<i>`aqd tauthiqiy</i>	Kontrak jaminan
<i>athar</i>	Perkataan atau perbuatan yang disandarkan kepada para sahabat Rasulullah s.a.w.
<i>bai`</i>	Akad jual beli yang diharuskan Syarak
<i>bai` dayn</i>	Akad jual beli ke atas hutang yang terbentuk hasil daripada aktiviti perniagaan yang selaras dengan Syarak
<i>bai` kali' bi kali'</i>	Akad jual beli hutang dengan hutang
<i>bai` ma`dum</i>	Akad jual beli sesuatu yang tidak wujud ketika akad
<i>bai` maujud</i>	Akad jual beli sesuatu yang sudah ada ketika akad dilakukan

<i>bai` muzayadah</i>	Akad jual beli apabila penjual menawarkan aset jualan diikuti permintaan para pembeli yang menawarkan harga berdasarkan kesanggupan masing-masing. Kemudian aset tersebut dijual kepada pembeli yang menawarkan harga tertinggi
<i>bai` salam</i>	Akad jual beli yang pembayarannya ditunaikan semasa akad tetapi penyerahan barang dibuat pada suatu masa yang ditetapkan
<i>bai` wafa</i>	Akad jual beli bersyarat yang menetapkan pembeli mengembalikan semula aset jualan kepada penjual sekiranya penjual membayar semula harga aset yang dijual
<i>dalil</i>	Bukti, hujah Syariah
<i>dayn</i>	Hutang
<i>dharurah</i>	Keperluan
<i>fatwa</i>	Keputusan yang dikeluarkan oleh cendekiawan Islam yang layak
<i>fiqh muamalat</i>	Undang-undang perniagaan Islam
<i>fuqaha</i>	Mereka yang pakar dalam bidang Fikah
<i>ghalat</i>	Salah sangka pembeli yang menyebabkan pembeli bersedia melakukan akad jual beli
<i>gharar</i>	Ketidakpastian yang berlaku dalam akad jual beli akibat kejahilan terhadap barangan, harga atau perkhidmatan
<i>ghasb</i>	Rampasan
<i>hadis</i>	Kenyataan yang diungkap oleh Rasulullah s.a.w.
<i>halal</i>	Dibenarkan oleh Islam
<i>haq</i>	Hak

<i>haq dayn</i>	Hak hutang
<i>haq maliy</i>	Hak yang mempunyai nilai dan boleh diniagakan
<i>haq tamalluk</i>	Hak persendirian atas sesuatu aset atau perkhidmatan
<i>hawalah</i>	Akad memindahkan hutang daripada tanggungan penghutang kepada pihak yang lain
<i>hibah</i>	Hadiah
<i>hukm</i>	Hukum
<i>îarah</i>	Akad atas manfaat antara peminjam dengan pemilik tanpa bayaran tertentu seperti A meminjam buku B
<i>ihtiyat</i>	Langkah berwaspada
<i>ijmak</i>	Kesepakatan pendapat di kalangan ulama <i>mujtahid</i> mengenai sesuatu hukum pada sesuatu masa selepas kewafatan Nabi Muhammad s.a.w. Ia merupakan salah satu sumber hukum dalam perundangan Islam
<i>ijarah</i>	Akad atas manfaat antara penyewa dengan pemilik apabila kadar sewa dan tempoh sewaan ditentukan semasa akad
<i>ijtihad</i>	Daya fakir dan usaha bersungguh-sungguh, yang digembleng oleh ulama <i>mujtahid</i> untuk menghasilkan penetapan sesuatu hukum Syarak secara tepat dalam perkara yang tidak dinyatakan secara jelas, sama ada dalam al-Quran atau Sunnah
<i>illah</i>	Sebab
<i>înan</i>	Kontrak perkongsian di mana semua rakan kongsi menyumbang modal dan tenaga. Perkongsian untung berdasarkan persetujuan bersama dan

	perkongsian kerugian berdasarkan nisbah sumbangan modal
<i>initizar</i>	Penantian
<i>istihsan</i>	Kaedah pengambilan hukum Syarak dengan berpaling daripada sesuatu prinsip kepada prinsip lain yang lebih sesuai
<i>istiqrar ta'amul</i>	Pasaran yang berjalan lancar dan stabil atas dasar reda meredai
<i>jahalalah</i>	Ketidakpastian sifat sesuatu objek dalam sesuatu akad pertukaran
<i>jahiliyah</i>	Zaman sebelum kedatangan Islam
<i>juz'ie</i>	Cabang
<i>kadi</i>	Hakim
<i>khiyar</i>	Hak pihak yang berakad sama ada ingin meneruskan akad atau membatalkannya berdasarkan sebab-sebab yang diharuskan oleh Syarak
<i>mal</i>	Harta/aset
<i>manhaj</i>	Metodologi
<i>masalahah</i>	Kepentingan atau manfaat
<i>mazhab</i>	Cabang ajaran Islam
<i>muamalah (satu)/ muamalat (banyak)</i>	Transaksi
<i>mudabbar</i>	Hamba
<i>mujtahid (satu) / mujtahidun @ mujtahidin (banyak)</i>	Orang yang berijtihad

<i>muqamarah</i>	Perjudian
<i>murabahah</i>	Kos campur keuntungan jualan
<i>musya`</i>	Perkongsian yang nisbahnya telah ditetapkan tetapi bahagian yang akan diagihkan belum dikenal pasti
<i>musyarakah</i>	Perkongsian
<i>nas</i>	Teks al-Quran atau hadis
<i>qabadh</i>	Penguasaan dan pemilikan terhadap perkara yang telah dibeli
<i>qardh</i>	Akad pinjaman wang
<i>qiyas</i>	Analogi
<i>rahn</i>	Akad untuk menjadikan suatu aset yang bernilai sebagai cagaran kepada hutang. Cagaran ini akan digunakan bagi tujuan pembayaran balik hutang jika penghutang gagal melunaskannya dalam tempoh yang telah ditetapkan
<i>riba</i>	Tambahan atau lebih yang diperoleh oleh salah satu pihak daripada pihak yang lain tanpa mendapat imbalan yang wajar
<i>sadd zari`ah</i>	Pendekatan untuk menyekat perkara yang boleh membawa seseorang terjebak dalam perkara yang diharamkan
<i>sahih</i>	Sah
<i>salam</i>	Jualan hadapan. Pembelian barangan yang diketahui melalui spesifikasi atau pemerian untuk penghantaran pada masa tertentu kemudiannya, dengan bayaran penuh harga pada masa kontrak
<i>sukuk</i>	Dokumen kewangan yang nilainya disandarkan kepada harta

<i>ta`attul</i>	Penangguhan (bayaran hutang)
<i>tabarru`at</i>	Pemberian hak milik secara percuma
<i>tabi`in</i>	Golongan yang sempat bertemu dengan para sahabat selepas kematian Rasulullah s.a.w.
<i>tanazul</i>	Pengguguran tuntutan hak
<i>ta`widh</i>	Bayaran yang dikenakan atas penghutang yang <i>mumatil</i> (melewatkan bayaran)
<i>ta`wil</i>	Interpretasi
<i>taqabudh</i>	Serah menyerah pertukaran daripada kedua-dua belah pihak iaitu penjual dan pembeli
<i>taqlid</i>	Mengikut pandangan seseorang/ mazhab tertentu
<i>thamanul mithl</i>	Harga pasaran
<i>ulama`</i>	Orang yang pakar dalam pengetahuan agama Islam
<i>ummah</i>	Masyarakat Islam
<i>`urbun</i>	Amaun yang dibayar oleh pembeli atau penyewa dalam sesuatu akad sebagai tanda komitmen
<i>`urf</i>	Kelaziman yang diterima oleh masyarakat, sama ada dalam bentuk perkataan atau perbuatan yang tidak bercanggah dengan Syarak
<i>`uqud</i>	Kontrak-kontrak
<i>`uqud mu`awadat</i>	Sebarang ikatan pertukaran pemilikan yang mewujudkan tanggungjawab dan hak kepada pihak yang berakad

BIBLIOGRAFI

A Dictionary of Economics & Commerce: Arabic – English, Librairie du Liban, Beirut, 1986.

AAOIFI, *Al-Ma'ayir al-Syar'iyyah*, Bahrain, 2002.

AAOIFI, *Al-Ma'ayir al-Syar'iyyah*, Bahrain, 2001.

Abadi, Fairuz, *Al-Qamus al-Muhit*, Dar al-Fikr, Beirut, 1995.

Abu Ghuddah, Abd al-Sattar, *Al-Tafahum al-Janibi fi Majal al-Uqud*, Hawliyyah al-Barakah, Dis. 2000.

Abu Jaib, Sa'di, *Al-Qamus al-Fiqhi*, Dar al-Fikr, Damsyik, 1988.

Abu Zuhrah, *Usul al-Fiqh*, Dar al-Fikr, Kaheerah, tt.

Akademi Fikah OIC dalam persidangannya yang ke-10 pada 28 Jun–3 Julai 1997 di Jeddah.

Akta Suruhanjaya Sekuriti 1993.

Akta Syarikat 1965.

Al-'Asqalani, Ibnu Hajar, *Fath al-Bari*, Dar al-Fikr, Beirut, 1993.

Al-'Al, Ismail Salim Abd, *Al-Bahth al-Fiqhi*, Maktabah al-Zahra', Kaheerah, 1992.

Al-Asfahani, *al-Mufradat*, Dar al-Makrifah, Beirut, tt.

Al-Asyqar, Mohammad Sulaiman, "*Ba' al-Murabahah Kama Tajrihi al-Bunuk al-Islamiyyah*," Kertas kerja yang dibentangkan pada Muktamar kedua Kewangan Islam yang diadakan di Kuwait pada 21–23 Mac 1983.

Al-Buhuti, *Kasysyaf al-Qina`*, Dar al-Fikr, Beirut, 1982.

Al-Bukhari, *Al-Jami` al-Sahih*, Dar Ibn Kathir, Beirut, 1987.

Al-Dardir, *al-Syarh al-Kabir*, Dar Ihya' al-Kutub al-Arabiyyah, Kaherah, tt.

Al-Dharir, Sodiq, *Al-Gharar wa Atharuhu fi al-Uqud fi al-Fiqh al-Islami*, 1967.

Al-Daryuis, Ahmad bin Yusuf, *Ahkam al-Suq fi al-Islam wa Atharuha fi al-Iqtisad al-Islami*, Dar `Alam al-Kutub, Riyadh, 1989.

Al-Duri, Qahtan Abd Rahman, artikel "*Al-Ihtikar*" dalam *Al-Idarah al-Maliyyah fi al-Islam*, Al-Majma` al-Malaki li Buhuth al-Hadarah al-Islamiyyah, Jordan, 1989.

Al-Duraini, Fathi, *Al-Manahij al-Usuliyyah*, Muassasah al-Risalah, Damsyik, tt.

Al-Duraini, Muhammad Fathi, artikel "*Al-Tas'ir al-Jabri fi al-Fiqh al-Islami al-Muqaran*" dalam *Al-Idarah al-Maliyyah fi al-Islam*.

Al-Dusuqi, *Hasyiah al-Dusuqi `ala al-Syarh al-Kabir*, Dar Ihya' al-Kutub al-Arabiyyah, Kaherah, tt.

Al-Ghazali, *Ihya' `Ulumuddin*, Dar al-Khair, Beirut, 1990.

Al-Hattab, *Mawahib al-Jalil li Syarh Mukhtasar Khalil*, Dar al-Fikr, Beirut, tt.

Al-Humam, Nizam, *Al-Fatawa al-Hindiyyah*, Dar al-Fikr, Beirut, 1991.

Al-Husary, Ahmad, *Al-Siyasah al-Iqtisadiyyah wa al-Nuzum al-Maliyyah fi al-Fiqh al-Islami*, Maktabah al-Kulliyat al-Azhariyyah, Kaherah, tt.

Al-Jarhi, Ma`bid Ali, *Al-Aswaq al-Maliyyah fi Dau' Mabadi' al-Islam*, Al-Idarah al-Maliyyah fi al-Islam, *Al-Majmak al-Malaki*, Jordan, 1989.

Al-Jassas, *Ahkam al-Quran*, Dar Ihya' al-Turath al-`Arabi, Beirut, tt.

- Al-Jaziri, Abd al-Rahman, *Kitab al-Fiqh `Ala al- Mazahib al-Arba`ah*, al-Maktabah al-Tawfiqiyyah, Kaherah, tt.
- Al-Kasani, *Bada`i` al-Sana`i`*, Dar al-Fikr, Beirut, tt.
- Al-Khafif, Ali, *Ahkam al-Mu`amalat al-Syar`iyyah*, Dar al-Fikr al-`Arabi, Kaherah, tt.
- Al-Khafif, Ali, *Al-Milkiyyah fi al-Syari`ah al-Islamiyyah*, Dar al-Fikr al-`Arabi, Kaherah, tt.
- Al-Khurasyi, *Hasyiah Al-Khurasyi*, Dar al-Fikr, Beirut, tt.
- Al-Maidani, *al-Lubab Syarh al-Kitab*, Dar al-Kitab al-`Arabi, Beirut, tt.
- Al-Mardawi, *Al-Insaf fi Makrifah al-Rajih min al-Khilaf*, Beirut, tt.
- Al-Mawardi, *Al-Ahkam al-Sultaniyyah wa al-Wilayat al-Diniyyah*, Dar al-Wafa', Kaherah, 1989.
- Al-Mawardi, *Al-Hawi al-Kabir*, Dar al-Kutub al-Arabiyyah, Beirut, 1994.
- Al-Misri, Abd al-Sami`, *Al-Masraf al-Islami: `Ilmiyyan wa `Amaliyyan*, Maktabah Wahbah, Kaherah, 1988.
- Al-Misri, Rafiq Yunus, *Usul al-Iqtisad al-Islami*, Dar al-Qalam, Damsyik, 1989.
- Al-Misri, Rafiq, *Masraf al-Tanmiyah al-Islami*, Muassasah al-Risalah, Beirut, 1987.
- Al-Mu`jam al-Wasit*, Dar al-Dakwah, Istanbul, 1980.
- Al-Muti`i, Sheikh Najib, *Takmilah al-Majmu`*, Maktabah al-Irsyad, Jeddah, tt.
- Al-Nasa`i, *Sunan al-Nasa`i*, Maktabah al-Matbu`at al-Islamiyyah, 1986.
- Al-Nawawi, *Al-Majmu` Syarh al-Muhazzab*, Dar al-Fikr, Beirut, tt.
- Al-Qaradhawi, Yusuf, *Madkhal li Dirasah al-Syariah al-Islamiyyah*, Maktabah Wahbah, Kaherah.

- Al-Qaradhawi, Yusuf, *Bai` al-Murabahah li al-Amir bi al-Syira'*, Maktabah Wahbah, Kaherah, 1987.
- Al-Rafi'i, Fath al-'Aziz, *Al-Majmuk Syarh al-Muhazzab*, Dar al-Fikr, Beirut, tt.
- Al-Raisuni, Ahmad, *Nazariyyah al-Maqasid `inda al-Imam al-Syatibi*, The International Institute of Islamic Thought, Herndon, 1992.
- Al-Ramli, *Nihayah al-Muhtaj ila Syarh al-Minhaj*, Dar al-Fikr, Beirut, 1984.
- Al-Salam, Izz al-Din `Abd, *Qawaid al-Ahkam*, Dar al-Makrifah, Beirut, tt.
- Al-Salus, Ali, *Al-Iqtisad al-Islami*, Dar al-Thaqafah, Doha, 1996.
- Al-San`ani, *Subul al-Salam*, Dar al-Kitab al-'Arabi, Beirut, 1987.
- Al-Sanhuri, Abdul Razzak, *Masadir al-Haq fi al-Fiqh al-Islami*, Dar Ihya' al-Turath al-'Arabi, Beirut, tt.
- Al-Sanhuri, *Nazaryyah al-'Aqd*, Dar al-Fikr, Beirut, tt.
- Al-Sarakhsi, *Al-Mabsut*, Dar al-Makrifah, 1989.
- Al-Sowi, Muhammad Solah, *Musykilah al-Istismar fi al-Bunuk al-Islamiyyah wa Kaifa 'Alajaha al-Islam*, Dar al-Wafa', Kaherah, 1990.
- Al-Subki, *Takmilah al-Majmu`*, Maktabah al-Irsyad, Jeddah, tt.
- Al-Suyuti, *Al-Asybah wa al-Naza'ir*, Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah, Beirut, 1994
- Al-Syafi'i, *Al-Umm*, Dar al-Fikr, Beirut, 1990.
- Al-Syarqawi, *Hasyiah al-Syarqawi*, Matba'ah al-Babi al-Halabi, Kaherah, 1941.
- Al-Syatibi, *Al-Muwafaqat*, Dar al-Ma'rifah, Beirut, 1986.
- Al-Syaukani, *Nail al-Autar*, Dar al-Fikr, Beirut, 1994.
- Al-Syirazi, *Al-Muhazzab*, Dar al-Fikr, Beirut, tt.
- Al-Tabari, Ibn Jarir, *Jami` al-Bayan*, Dar al-Fikr, Beirut, 1995.

- Al-Tirmizi, *Sunan al-Tirmizi*, Dar Ihya' al-Turath al-Arabi, Beirut, tt.
- Al-Zaila'i, *Tabyin al-Haqai'q Syarh Kanz al-Daqa'iq*, Dar al-Kitab al-Islami, Kaherah, tt.
- Al-Zarqa', Mustafa Ahmad, *Al-Madkhal al-Fiqhi al-Am*, Dar al-Fikr, Beirut, 1968.
- Al-Zarqa', Ahmad b. Muhammad, *Syarh al-Qawa'id al-Fiqhiyyah*, Dar al-Qalam, Damsyik, 1993.
- Al-Zuhaili, Wahbah, *Al-Fiqh al-Islami wa Adillatuhu*, Dar al-Fikr, Damsyik, 1989.
- Al-Zuhaili, Wahbah, *Usul al-Fiqh al-Islami*, Dar al-Fikr, Damsyik, 1986.
- Ba'alawi, *Bughyah al-Mustarsyidin*, Dar al-Ma'rifah, tt.
- Bousquet Franck & Alaian Fayard, *Road Infrastructure Concession Practice in Europe*, World Bank, 2001, *Futures Industry Act 1993*.
- Daradikah, Yasin Ahmad Ibrahim, *Nazariyyah al-Gharar fi al-Syariah al-Islamiyyah*, Wizarah al-Auqaf, Amman, tt.
- Dewan Bahasa dan Pustaka, *Kamus Dewan Edisi Baru*, Kuala Lumpur, 1989.
- Dewan Bahasa dan Pustaka, *Kamus Ekonomi*, Kuala Lumpur, 1993.
- Ernst & Young, *Privatization: Investing in State-Owned Enterprises Around the World*, John Wiley & Sons, Inc., New York, 1994.
- Faruqi, Harith Suleiman, *Faruqi's Law Dictionary (English-Arabic)*, Librairie du Liban, Beirut, 1991.
- Friedman, Jack P., *Dictionary of Business Terms*, Barron's, New York, 1987.
- Haidar, Ali, *Durar al-Hukkam*, Dar al-Jil, Beirut, 1991.
- Hammad, Nazih, *Al-'Uqud al-Mustajiddah: Dhawabituha wa Namazij minha, Majallah Majmak al-Fiqh al-Islami*, Jeddah, OIC.
- Hammad, Nazih, *Mu`jam al-Mustalahat al-Iqtisadiyyah fi Lughah al-Fuqaha'*,

- The International Institute of Islamic Thought, Herndon, 1993.
- Hasan, Muhammad Beltaji, *Al-Milkiyyah al-Fardiyyah fi al-Nizam al-Iqtisadi al-Islami*, Maktabah al-Syabab, Kaherah, 1988.
- Hawwas, Abd al-Wahab, *Al-Iqta` fi al-Fiqh al-Islami wa Atharuhu fi al-Tanmiyyah*, Dar al-Nahdah al-Arabiyyah, Kaherah, 1994.
- Hussein, E-Kotby, *Financial Engineering For Islamic Banks*, The Institute of Middle Eastern Studies IUJ, 1990.
- Ibn Hazm, *Al-Muhalla*, Dar al-Turath, Kaherah, tt.
- Ibn Humam, *Fath al-Qadir*, Dar al-Fikr, Beirut, tt.
- Ibn Juzay, *Al-Qawanin al-Fiqhiyyah*, Dar al-Qalam, Beirut, tt.
- Ibn Khaldun, *Muqaddimah Ibnu Khaldun*, Dar al-Jil, Beirut, tt.
- Ibn Nujaim, *Al-Bahr al-Ra'iq Syarh Kanz al-Daqa'iq*, Dar Al-Makrifah, Beirut, 1993.
- Ibn Qaudar, *Takmilah Fath al-Qadir*, Dar al-Fikr, Beirut, tt.
- Ibn Qayyim al-Jawziyyah, *l'lam al-Muwaqqi'in*, Dar al-Fikr, Beirut, 1995.
- Ibn Qayyim, *Al-Turuq al-Hukmiyyah fi al-Siyasah al-Syar'iyah*, Matba'ah al-Madani, Kaherah, 1985.
- Ibn Qudamah, *Al-Mughni*, Dar al-Fikr, Beirut, 1994.
- Ibn Rusyd, *al-Muqaddimat al-Mumahhidat*, Dar Sodir, Beirut, tt.
- Ibn Rusyd, *Bidayah al-Mujtahid*, Dar al-Jil, Beirut, 1986.
- Ibn Taimiyyah, *Al-Hisbah fi al-Islam aw Wazifah al-Hukumah al-Islamiyyah*, Masjid al-Tauhid, Amsterdam, 1990.
- Ibn Taimiyyah, *Al-Uqud*, Maktabah Ibnu Taimiyyah, Kaherah, tt.
- Ibn Taimiyyah, *Majmu` al-Fatawa*, Jeddah, tt.
- Ibnu `Abidin, *Hasyiah Rad al-Muhtar*, Dar al-Fikr, Beirut, 1992.

- Kahf, Monzer, *Market Regulation in Islamic Perspectives : Principles, Objectives and Tools*, Seminar on Islamic Approach to Market Regulation and Economic Stability, Tehran, 2000.
- Kamal, Yusuf, *Fiqh Iqtisad al-Suq*, Dar al-Wafa', Kaherah, 1996.
- Kementerian Kewangan, *Proses Perolehan Kerajaan*, 2002.
- Khairil Anuar Abdullah, "The Issues and Prospects of Establishing a Sound Islamic Capital Market", Labuan International Summit on Islamic Financial and Investment Instruments, Financial Park Complex, Labuan, 16–18 June 1997.
- Khallaf, Abd al-Wahab, *Masadir al-Tasyri` al-Islami fi ma la Nassa fihi*, Dar al-Qalam, Kuwait, 1982.
- Khayyat, Abd al-`Aziz, *Al-Syarikat fi Dhau' al-Islam*, Al-Idarah al-Maliyyah, *Al-Majma' al-Malaki*, Amman, 1989.
- Lembaga Piawaian Perakaunan Malaysia, *Presentation of Financial Statement of Islamic Banks and Similar Financial Institutions*, Exposure Draft ED 1-1 issued for comments by 31 March 2001, hh. 31, 41.
- Markas al-Iqtisad al-Islami, *Dalil al-Fatawa al-Syari`iyah fi al-A`mal al-Masrafiyyah*, Kaherah, 1989.
- Musa, Muhammad Yusuf, *Al-Amwal wa Nazariyyah al-`Aqd*, Dar al-Fikr al-Arabi, Kaherah, 1996.
- Muslim, *Sahih Muslim bi Syarh al-Imam al-Nawawi*, Dar al-Ma`rifah, Beirut, 1994.
- Nik Ramlah Nik Mahmood, "Regulatory Framework and the Role of the Securities Commission in Developing the Islamic Capital Market", National Conference on Islamic Banking and Investment, Kuala Lumpur, 19 November 1996.
- OIC, *Majallah Majma` al-Fiqh al-Islami*, Jeddah.
- Pelan Urusan Suruhanjaya Sekuriti 1998–2000*.
- Petikan artikel "Global Equity Investing - Depositary Receipt Services", Bank of New York at www.bny.com.

- Qal`ahji, Muhammad Rawwas, *Mabahith fi al-Iqtisad al-Islami*, Dar al-Nafais, Amman, 1991.
- Qal`ahji, Muhammad Rawwas, *Mausu`ah Fiqh `Umar b. al-Khattab*, Dar al-Nafais, Beirut, 1986.
- Qalyubi wa `Umairah, *Hasyiata Qalyubi wa `Umairah*, Dar Ihya al-Kutub al-Arabiyyah, Kaherah, tt.
- Qararat wa Tausiyat Majma` al-Fiqh al-Islami*, Dar al-Qalam, Damsyik, 1998.
- Rahman, Afzalur, *Economic Doctrines Of Islam*, Islamic Publications, Lahore, tt.
- Simposium Dallah al-Barakah dalam persidangannya yang ke-18 pada 4–5 Oktober 2000 di Damsyik. Rujuk Hawliyah al-Barakah, bil. 2, Dis. 2000.
- Suruhanjaya Sekuriti, *Capital Market Master Plan Malaysia*, Februari 2001.
- Suruhanjaya Sekuriti, *Garis Panduan Dana Unit Amanah*.
- Suruhanjaya Sekuriti, *Memahami Waran Panggilan*, tt.
- Syabir, Muhammad Uthman, *Ahkam al-Kharaj fi al-Fiqh al-Islami*, Dar al-Qalam, Kuwait, 1986.
- Syarikat al-Barakah li al-Istithmar wa al-Tanmiyyah*, Fatawa Nadawat al-Barakah, Jeddah, 1997.
- The Concise Oxford English-Arabic Dictionary*, Edited by N.S. Doniach, Oxford University Press, 1982.
- Wehr Hans, *A Dictionary of Modern Written Arabic*, Librairie Du Liban, Beirut, 1980.
- Wizarah al-Auqaf wa al-Syu`un al-Islamiyyah, *Al-Mausu`ah al-Fiqhiyyah*, Kuwait, 1990.
- Zaydan, Abd al-Karim, *Al-Madkhal li Dirasah al-Syari`ah al-Islamiyyah*, Muassasah al-Risalah, Beirut, 1989.